

La parròquia rural a Catalunya (segles XVIII-XIX, Bisbat de Girona)

Joaquim M. Puigvert i Solà

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

TESI DOCTORAL

LA PARROQUIA RURAL A CATALUNYA

(segles XVIII-XIX, Bisbat de Girona)

Dirigida pel Dr. Emili Giralt

JOAQUIM M. PUÍVERT¹ i SOLÀ

octubre del 1990

FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA - UNIVERSITAT DE BARCELONA

II. EL TEMPLE COM A CENTRE DE SOCIABILITAT

La parròquia és un dels marcs de sociabilitat de la comunitat pagesa tradicional; no només perquè disposa de canals a través dels quals (obrerries, confraries...) la població participa en la seva gestió, sinó també en la mesura que disposa d'uns espais físics (el temple i el cementiri que l'envolta) on es desenvolupa una part de la seva vida social molt més enllà de les simples funcions religioses. Val la pena, doncs, que ens esforcem en parar-hi atenció i a identificar-ne les seves manifestacions.

II.1. ELS FOSSARS

Encara avui forma part del paisatge habitual dels més petits pobles de la Catalunya Vella el cementiri al costat, o al davant, dels temples parroquials, malgrat la reial cèdula de Carles III, del 1787, que obligava a treure'ls dels nuclis de població (1). I tanmateix, el que podem observar avui (el petit cementiri clos, amb nínxols i algun vell xiprer) no forma part d'un paisatge rural immutable, "de sempre". A través de la lectura atenta de les actes de visites pastorals sis-centistes -i set-centistes hom descobreix uns fossars oberts, molt menys "sagrats" i molt més imbricats en la vida de la comunitat rural; uns cementiris que són autèntics prats i herbassars comunals al bell mig de les antigues sagreres medievals amb una variada gamma d'usos i funcions col·lectives.

a) Espai de pastura:

Són forces els casos que hem localitzat que denoten l'ús dels cementiris com a espai de pastura per al bestiar : A la sufragània de Sauleda (1736) el visitador afirma que el seu fossar "causa compassió y dol, porque no apareix cementiri sinó bosch de pasturar los animals, podent entrar en ell com si entraban en un bosch, y tenint la llibertat de mourer los ossos y descubrir las sepulturas [el costum fins ben entrat el segle XIX fou de soterrar els difunts a terra, tal com encara es practica actualment a alguns pobles pirinencs] dels difunts enterrats en ell" (2); a Garriguella (1667) es constata que tota mena de bestiar hi penetra ,causant "espant y escàndol" (3); a Argelaguer (1667) els seus habitants "portant a pasturar en ell tot genero de animals immundos"; a Calonge (1653) es prohibeix que a dins el cementiri es pugui donar "menjar a las gallinas" (AYMAR,1981: 84): Mandates similars també els hem trobat per a d'altres parròquies: Tegurà (1717), Belcaire (1717) ,Armadàs (1717), Sant Pere Pescador (1717), Vilacolum (1717) i Puigpardines (1717) (4). Davant aquest ús dels fossars com a lloc de pastura ens cal plantejar-nos una qüestió que, malauradament, la documentació no ens permet contestar: de qui era aquest bestiar ? podia ser dels petits menestrals de les viles que no disposessin d'altres béns comunals a on portar-lo ? En qualsevol cas, aquests exemples ens mostren un ús i profit col·lectiu d'aquest espai.

b) Lloc de treball:

L'espai del cementiri, força gran i pla, i molt proper a les cases d'artesans de les viles deuria afavorir que fos emprat,

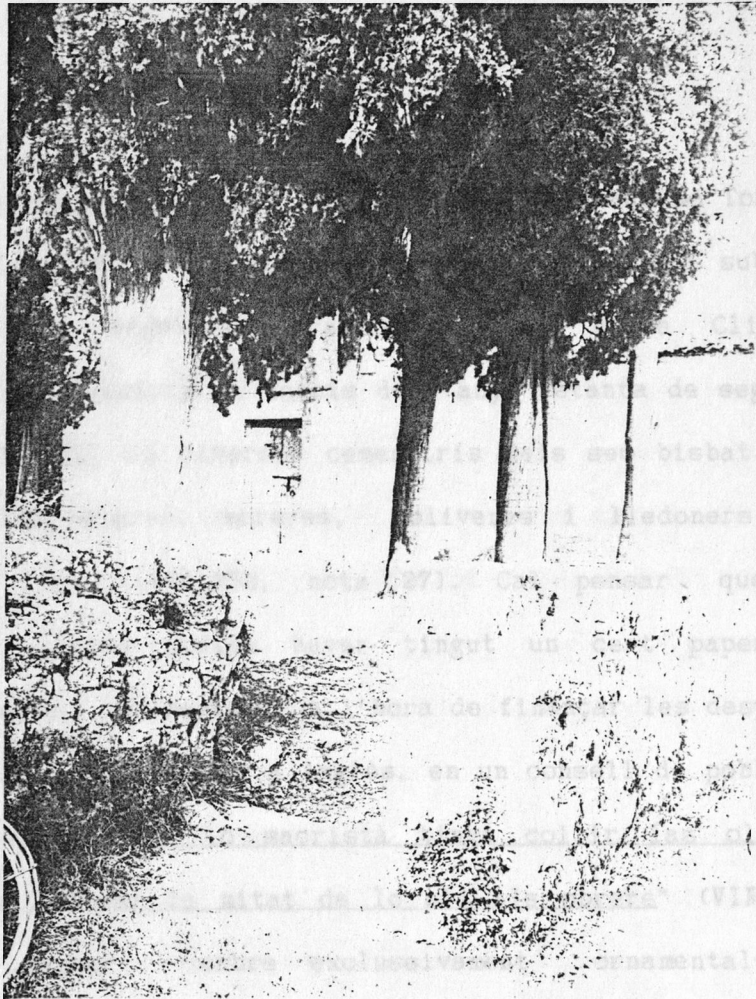
també, per a realitzar determinades feines ,especialment en els moments que fos necessari disposar d'un espai ampli. A la vila de Banyoles (1667), per exemple, el visitador manà "que ninguna persona pretenga ni se atravesca a bragar cànem y fer altres oficis mecànichs" (5) i a Montagut (1667) que cap persona, fos quin fos el seu estat, s'atrevis a estendre-hi cap mena de roba, de grans [per a batrels o garbellar-los aquells que no disposessin d'eres pròpies ? (6)] ni cap altra cosa i que cap "oficial" treballés en el fossar (7). I a Arbúcies (1661) també es prohibí estendre cànem (8) i al d' Argelaguer (1667) es verificà que s'hi desplegaven "tot genero de de draps de lli y llana y altres coses" (9).

c) llenyer i femer:

Al fossar de Sant Marçal de Curantella (1717), el visitador hi trobà "dos grans pilas de llenya del reverend rector" (10); el de ~~Maia~~ (1717) tot ple d'"immundícies" (11); el cementiri vell d'Espinavessa (1717) és emprat com a femer (12) i a Santa Pau (1667) el visitador constata que els seus habitants ,després de la batuda del blat, hi llencen el boll i la palla (13).

Davant aquests múltiples usos dels cementiris -que alhora denoten com els homes i les dones vivien més familiaritzats amb la mort- l'Església intentarà ,amb diversos mitjans, sacralitzar-los i "dignificar-los", separant-los un xic més de la vida quotidiana de la gent del camp, encara que restessin a l'interior de les seves poblacions; una manera de fer-ho era fent construir,

tot voltejant-los, un mur que els delimités i privés d'entrar-hi el bestiar i desplaçant-los, a voltes, de davant del temple a un costat o al seu darrera, tal com recomanava Carlo Borromeo a les seves Instruccions (1577) més d'un cop ja citades: segons ell, convenia que no es contruïssin " al front dels atris o a les portes de les esglésies" , calia que fossin rodejats per parets o tanques de bardissa, i que no s'hi plantessin ceps, arbres, arbustos, "ni tan sols hi hagi fenc o herba verda" (14). Podríem dir, doncs, que es tracta d'una mena d' "enclosure" parroquial que expressa materialment l'esforç eclesiàstic contrareformístic en "desprofanitzar" la parròquia, restant-li connexions amb la vida de la comunitat rural i limitant-ne els seus usos tradicionals. Les visites pastorals gironines denoten que, en el sis-cents i el set-cents, el programa de l'arquebisbe de Milà en bona part no s'havia portat a terme; el bisbe Josep Taberner el 1725, recomanava, encara, als seus rectors: "lo cementiri deu estar circuhit de paret, de modo que la pluja no pugui fer correr la terra delli a fora: las portas per entrar han de tenir sa trencapassa , per evitar que lo bestiar no hi entre" (15); i a la petita sufragània de Sauleda, on el cementiri semblava un bosc de pasturar animals, el visitador el 1736 manà tancar-lo com es tancaven altres camps o es construïen les feixes damunt els vessants de les muntanyes: amb "una paret alta y ampla encara que sie ab sola pedra aixuta o vulgo paret seca, fent en las entradas de dit cementiri trencapassas a fi que los animals no entrián" (16) [es poden veure altres mandats set-centistes de tancament de cementiris gironins , a l'apèndix 8 i pel que fa al bisbat de

1

2

Vell cementiri tancat davant l'església de Segueró (1), desplaçat al seu darrera (2).

Barcelona es pot consultar la monografia de Francesc Tort (1978: 250-253)]. A més del tancaments podia donar-se una substitució en la seva vegetació tradicional: el bisbe Climent de Barcelona, per exemple, a inicis dels anys setanta de segle XVIII ordenà arrencar de diversos cementiris dels seu bisbat pebrers, llorers, ginesteres, moreres, oliveres i lledoners [vegi's Francesc Tort (1978:252, nota 27)]. Cal pensar que alguns d'aquests arbres podien haver tingut un cert paper en la "microeconomia parroquial" a l'hora de finançar les despeses del culte; així, per exemple a Anglès, en un consell de població del 1367 s'acordà "que lo sacristà tinga collir las olives del cemitteri y donar la mitat de lo oli als obrers" (VINYES, 1973: 45). El xiprer -arbre exclussivament ornamental- deuria substituir-los simbolitzant, per nosaltres, tot l'esforç eclesiàstic en sacralitzar la "comunitat rural dels morts" i separar-la un xic més de la dels vius. No hem pas d'esperar, doncs, la reial cédula de Carles III del 1787 per a començar a explicar el distanciament dels cementiris de les poblacions: anteriorment la pròpia Església, si bé per motius religiosos i no pas higienistes, tímidament ja l'havia encetat. I amb el tancament de cementiris els bisbes i els seus visitadors coadjuvaren a distanciar, si més no físicament, la comunitat rural de la parròquia reduint considerablement els seus usos tradicionals, en perjudici, tal vegada, de les seves classes més menesteroses, que els deuriem contemplar com un espai més d'ús comunitari [sobre el cementiri parroquial com a terra d'ús

comunal en època medieval vegi's les observacions que ha fet Susan Reynolds (1984)).

II.2. EL TEMPLE: FOCUS DE SOCIABILITAT

L'edifici material del temple és molt que el lloc on es celebren els oficis religiosos. Les mateixes visites pastorals, en la mesura que denuncien o projecten reformes en el funcionament de les parròquies, ens en donen prous mostres.

a) els consells de població:

En primer lloc, a dins seu poden celebrar-s'hi consells d'habitants de la universitat, tal com ja hem comprovat en el cas de Ribesaltes (vegi's l'apèndix 9). Les referències de què disposem sobre consells a l'interior de les esglésies fan referència a la seva prohibició, tot just després de la implantació del règim borbònic a Catalunya; mesures que s'han d'interpretar, possiblement com una conseqüència indirecta del decret 37 del decret de Nova Planta on es suprimien els comuns, congressos i juntes generals de prohoms i veïns, aplegats al so de trompeta o de campana (MERCADER, 1979:252). A Santa Margarida de Bianya (1717), el visitador amb el pretext "que las iglesias són dedicadas unicament per alabar a Déu Nostre Senyor y a son divino culto y no per tractar en ella cosas temporals" es mana als cònsols i consell "no pugan congregar-se, ni se congreguen en dita iglesia per tenir en ella lo concell" (17); similar mandat es donà als cònsols de Ventalló (1717), que tenien per

costum "ajustar el consell" a l'interior del temple, on segons el visitador, sovint "ab arts y paraulas ofensivas no guardant modèstia y atenció ab que se deu estar en la casa del Senyor", per la qual cosa els prohibeix que a l'església es tractin "negocis seculars encara que de conveniència de dita universitat" (18); i a Torroella e Montgrí (1717) és a la confraria de Sant Ramon que el visitador ordena als seus confreres que no "profanin" el temple "ab concells profans ni crits desordenats que llevant l'atenció als qui en ell assisteixen" (19). Disposem d'altres indicis de com des de l'episcopat s'intentava separar a l'interior de la comunitat rural els "assumptes temporals" dels "espirituals" -coadjuvant a reduir les imbricacions entre universitat i parròquia o, també entre baronia i parròquia, per a enfortir l'autonomia del poder eclesiàstic local- : a Ordis (1718), per exemple, es prohibí que un cop feta l'extracció o elecció de jurats de la universitat el rector ho anunciés "a corn d'altar", tal com ho indicaven les sinodals del Bisbat (Ll.q, tit.14, cap.4, f,250) (20); a Cassà (1661), si bé la vila pagava el "salari" al predicador de quaresma, se li prohibia que fos ella que l'elegís (21) ; i a Tortellà (1717) es manà que no es permetés "que lo baró o lo señor de dit lloch tinga cadira, ni banc en lo presbiteri de dita iglesia" (22). Exemples que s'han d'entendre com una conseqüència més d'un dels ideals de la Contrareforma: obrir fissures, entre el que hom considerava "món profà" del "món sagrat", una divisió de categories que a als ulls d'amplis sectors de la comunitat rural els deuria resultar difícilment comprensible, i que contribuïa no pas poc a

consolidar (o si més no , aquest era l'objectiu) cada cop més , a través de la figura del rector post-tridentí un poder eclesiàtic més autònom i ferm, damunt altres instàncies de la comunitat rural.

b) altres signes de sociabilitat:

L'aiguabarreig entre món profà i món religiós a l'interior i a l'exterior dels temples era gran. I l'Església intentava reiteradament limitar i posar sota el seu control tot allò que fos signe de sociabilitat "profana". En el sínode de Barcelona del 1629 , per exemple, s'intentà allunyar del temple i dels seus voltants tota mena de balls: "que prop de les iglesies [es determinà] , a vint passos, no consenten los rectors que's balle" (SANABRE, 1930: 53). Similars mandats també els trobem en les instruccions pastorals del bisbe Taberner de Girona del 1722 i 1725 (22)^{bis}. A la parròquia gironina de La Miana (1717), fins i tot, el visitador constata que els seus parroquians no reparaven "en ballar a la era del reverend Rector" , prohibint-los-hi tot "conciderant que los parrocos necessitan de molta quietut pera reflectir las obligacions de llur offici" (23). Al temple la gent hi acudia amb naturalitat i familiaritat : a Romanyà (1661), Fanals (1661), Sant Privat (1667) i a Caldes de Malavella (1667) , el visitador ha de prohibir que els feligresos hi anessin armats; segons aquest el temple de Caldes (1667) "apareix sie més casa de soldats y guerra que no iglesia y lloch d'oració y de pau" (24); a la Jonquera, al seu interior, s'hi encanten tortells (25) i a l'Armentera els homes hi assisteixen amb gambeto i els

fadrins miren les dones del cor estant "abocats a la barana" (26).

II.3. EL TEMPLE EN TEMPS DE GUERRA: REFUGI, ALMODÍ I CAIXA FORTA DE LA COMUNITAT PAGESA.

"Item, attenent que en la present circumstància de temps, no és de utilitat alguna als paysans lo recollir los mobles y roba dins las iglesias, ans bé açò és estat causa, que algunas de ellas són estadas robadas, o bé han patit graves danys, porque quant las tropas van per castigar alguna vila o lloch sabent que dits mobles y béns són allí, y de assò se segueix, que no solament se perdant dits mobles, sinò també las cosas de la mateixa iglesia: percò, per obviar als sobredits inconvenients, encarregam encaridament a tots, que escusen, en quant sia possible lo portar mobles dins las iglésias y en cas los hi porten los posen en part secreta y recondida si ni haurà " (27).

Aquest edicte del bisbe filipista de Girona, Miquel Joan de Taverner y Rubí signat el 23 d'abril del 1714, tres anys després d'haver tornat del seu exili a Perpinyà, ens planteja la continuïtat durant la Guerra de Successió de les esglésies com a magatzem col·lectiu en temps de guerra i com a lloc especialment cobejat per les tropes per a fer-ne botí [sobre el saqueig d'esglésies durant la guerra de Successió, vegi's SALES (1984)]. I aquesta mena d'accions, d'uns i altres, fou una constant durant els molts anys de guerra que visqueren el Principat i els comtats

d'ençà el 1635. Testimonis coetanis com els de Joan Guardia (28) o el de Miquel de Parets també se n'han fet ressò; aquest darrer, en descriure el pas de l'exèrcit francès per la Plana de Vic el 1654, considera el fet d'emprar els temples com a magatzem col·lectiu com una pràctica consuetudinària, amb els mateixos arguments del bisbe de Girona abans citat: "los paisans en passar un exercit per un lloch solen retirar en la iglesia lo bo y millor que tenen pensant serivirá a lo més segur que en ses pròpies cases, com seria de rahó; però com també los soldats se pensen lo mateix que en matèria de anar de fer sachó acuden primer a la iglesia y allà troban las aziendas millor de unas y altres" (29).

Com s'ha d'entendre aquest fenomen? Es tracta, malgrat no sigui respectada pels soldats (que tant li fa que siguin catòlics o protestants; castellans o francesos -amb o sense col·laboració de miquelets catalans-; alemanys, valons o suïssos), en la confiança renovada en el vell dret medieval d'asil i de la immunitat de les esglésies i de les trenta passes que les voltegen (la vella sagrera medieval), cada cop que s'albira la presència de tropes? O en la pervivència al cap de quatre-cents anys d'aquella constitució sinodal tres-centista del bisbe gironí Berenguer de Castellbisbal (1245-1254) que legitimava el poder utilitzar les esglésies com a magatzem en temps de guerra? (30). En qualsevol cas, si reconstruïm quina mena de botí s'emportaven les tropes franceses de les esglésies a partir dels fulletons que s'editaren sobre el saqueig de 9 esglésies del Bisbat de Girona durant els mesos de juliol i desembre del 1653 i

30 temples del Bisbat de Vic el novembre i desembre del 1654 (31), tal vegada ens serà més fàcil entendre perquè les tropes traspassaven tot sovint el llindar dels temples.

De fet, les accions de les tropes franceses el 1653 i el 1654 no deuriem pas ser gaire diferents de les efectuades pels tercios espanyols el 1640 a les esglésies de Riudarenes, Mallorquines, Santa Coloma de Farners, Montiró, La Garriga i la capella del castell d'Anton Fluvià -on també els veïns s'hi havien refugiat amb llurs béns- (32). L'acció de les tropes començava amb l'esbotzament de les portes dels temples amb destrals, còdols, barrots o calant-hi foc. En alguns casos troben la població i els rectors refugiats a dins l'espai del cementiri (Juià, 1653), a l'interior del temple (Juià, Sant Mateu de Vallderià i Mollet, 1653), o a les rectories, on més d'un feligrés també hi havia portat els seus béns. Es tracta, doncs, de reutilitzar com a refugi els espais (temple, cementiri i rectoria) que configuraven el centre de tota sagrera medieval (vegi's MARTÍ, 1990). Un cop vençuda la resistència dels naturals del lloc atacant-los amb mosquetades i carabines, les tropes entraven a sac. A molts indrets la gent hi havia custodiat caixes amb els seus béns (diners, robes de lli i llana, utensilis d'aram i estany, joies, mobles i excedents de les collites -blat, ordi, civada...-, convertint les esglésies i rectories en una mena de caixa forta i almodí. Al temple de Santa Maria de Corcó (1654) per exemple, "hi havia molt blat, ordis, mill, sivadas, llagums, robes de llini y de llana", arribant a emportar-se'n, els soldats, dotze quarteres de civada d'una sola casa (33). Tot plegat, un bon botí

de guerra molt més fàcil d'aplegar, per trobar-se centralitzat en un lloc, que no pas d'estar dispers per masies i veïnats. I ben segur que fou per aquest motiu que foren els mateixos soldats que instaren (emprant al seu favor el costum de la comunitat pagesa), segons Joan Guardia, "que posàsem las cosas a la església donant-nos per ella y per qualsevols cosas una salvaguarda" (34).

Però això no era tot. El temple oferia un altre esquer a la soldadesca: el d'apropiar-se el seu diversificat patrimoni. Els soldats podien despenyar les caixes de les obreries i confraries, precisament en un moment que s'estaven potenciant i redotant a rel de la reforma tridentina; a Riudarenes, segons Gaspar Sala, els soldats arribaren a recollir de les caixes de les pabordies del Roser, les Animes i de "San Isidro de Madrid" un total, gens menyspreable, de 279 lliures (35). Podien, també a apropiar-se de l'orfebreria, de les robes litúrgiques i de la cera i l'oli guardats per a la il.luminació dels altars, si els cònsols o els veïns no ho havien amagat, com fou el cas de La Garriga (1640), Sant Miquel de Ventalló (1653) (36) o Cadaqués, on la plata, les robes i les escriptures de la vila els havien fet "recaptar, guardar y conducir" fora de la població els anys 1637, 1639-1640, 1649 i 1652 (GUITERT-RAHOLA, 1954: 21-22).

Si al botí que s'emportaven les tropes de les esglésies, integrat per béns particulars i d'altres de propietat col.lectiva, hi sumem la destrucció de portes i en alguns indrets d'imatges, retaules i incendi de l'edifici (com és el cas de Riudarenes el 1640; a Ciurana, el 1653; a Santa Eugènia de Berga, Santa Maria de Vilalleons i Sant Esteve de Múnter, el 1654; o a Borrassà el

1656) s'haurà de convenir que l'empobriment col·lectiu que es deriven d'aquestes accions serà un cost social i econòmic més, dels molts, que produeix una guerra damunt la comunitat rural. La reconstrucció dels temples -que ja hem vist a bastament que requeixen damunt la pròpia comunitat rural- després d'una guerra [nosaltres ho hem exemplificat a partir de casos del 1640 i del 1653 i 1654, però podríem esmentar , també els de 1695 (37) la Guerra de Successió, La Guerra Gran o la del Francès] representarà una nova font d'endeutament col·lectiva en uns moments gens falaguers que cal sumar a l'endeutament per reconstrucció de postguerra conseqüència de la destrucció de les forces productives , la major pressió fiscal, les lleves i els allotjaments (vegi's SERRA, 1988: 406-407). I pel que fa a les destruccions d'esglésies del 1640 caldria investigar si la monarquia arribà a complir la seva promesa de destinar les rendes i drets reials a Catalunya a la reparació de temples, després de l'incendi de la de Riudarenes (38).

Hem pogut veure, doncs, com el temple , un marc de sociabilitat ordinària de la comunitat rural, en temps de guerra podia esdevenir el lloc on "s'ammagatzemaven l'excedent de les collites, i , en cas de perill , era lloc de refugi i, fins i tot de defensa" (BLOCH, 1984:423) per a la comunitat rural. Ens queden, però, qüestions que caldria incidir-hi algun dia, com, per exemple, les de les esglésies fortificades en els temps "moderns" : representen un mecanisme de defensa en mans de la comunitat rural , més autònom i "substitutori" dels vells

castells ? . De moment, hem intentat , a més de valorar la funció de refugi i magatzem dels temples, resituar l'acció dels exèrcits damunt seu (que és de riva d'aquesta funció tradicional) més en el terreny de la història social i econòmica que no pas ideològica. És cert que l'entrada de la soldadesca en els temples actuà sovint com a detonant de la revolta del 1640 : "per Déu y per sos temples peleam" dirà Gaspar Sala en el sermó del 23 d'abril del 1641 a la capella de Sant Jordi de la Diputació del General (citat per BUSQUETS,1976:17). Però, tal vegada, la historiografia havia tendit ,a partir dels testimonis coetanis redactats per eclesiàstics, com la Proclamació Catòlica de Gaspar Sala, a descriure més aquelles accions com a actes sacrílegs i herèrics fets pels soldats que no pas derivades de la funció tradicional del temple en temps de guerra dins la comunitat rural (refugi i magatzem) i del temple com a lloc on existia un patrimoni especialment cobejable en moments d'inflació (reserva de diners, l'orfebreria , , robes...). I és que una cosa són les causes materials que portaren a saquejar i destruir esglésies per part dels exèrcits i l'altra l'ús que en féu l'Església i les autoritats catalanes com a eficaç mitjà de propaganda i legitimació religiosa de la revolta. Ambdues coses són importants si volem entendre el fenomen.

- (1).- Reial Cèdula del 8 d'abril del 1787.
- (2).- A.D.G., P 123, f. 16v.
- (3).- A.D.G., P 103, f. 160v. La cita posterior a aquesta, referent a Argelaguer, procedeix del mateix manual, f. 206v.
- (4).- Totes elles procedeixen de l'A.D.G., P 113.
- (5).- A.D.G., P 103, f. 199v.
- (6).- Jordi Olivares (1990), ha documentat per la primera meitat del segle XVII, a Martorell (Baix Llogregat), una era comunal que servia per a batre i "purgar los grans de la palla" aquells que no disposessin d'eres pròpies. Si considerem, que a les viles hi solien viure menestrals amb molt poca terra, cal pensar que aquests necessitaven un espai proper a llurs cases per a batre i garbellar, així com per a fer-hi els seus pallers. I caldria identificar: a/ si aquests eren uns espais comunals, com en el cas de Martorell; b/ espais privats però d'ús col·lectiu; c/ o si cada menestral havia de resoldre individualment la necessitat d'era. Per la nostra banda, sabem que a les darreries del segle XIX, a Maçanet de La Selva, els menestrals de la vila feien els seus pallers i anaven a batre a l'era de Can Tomàs, masia més propera al poble (desconeixem, però, amb quines condicions ho feien) (TALLER D'HISTÒRIA, 1988: 139). En l'actualitat encara es conserva a Besalú, en un indret proper a la vila, una antiga era comunal (dec la informació a Lluís-Esteva Casellas, arqueòleg).
- (7).- A.D.G., P 103, f. 216v-217r.
- (8).- A.D.G., P 102, f. 108r.
- (9).- A.D.G., P 103, f. 206v.
- (10).- A.D.G., P 113, f. 41v.
- (11).- A.D.G., P 113, f. 151v.
- (12).- A.D.G., P 113, f. 16r.
- (13).- A.D.G., P 103, f. 277r.
- (14).- BORROMEIO, C.: Instrucciones de la fábrica, p.75.
- (15).- TAVERNER, J: Instrucció Pastoral, p. 7.
- (16).- A.D.G., P 123, f. 16v.
- (17).- A.D.G., P 113, f. 44v.
- (18).- A.D.G., P 113, f. 100v.

(19).-A.D.G., P 113, f. 80r.

(20).-A.D.G., P 113, s.f.

(21).-A.D.G., P 102, f. 44r.

(22).-A.D.G., P 113, f.115r-117v.

(22 bis).- Així a l'edecte del bisbe Taverner sobre l'ardiaconat de Besalú (1722), es diu: "manam y ordenam als pabordes u administradors de dites capellas, que en ninguna manera permetian, que se balle en dits dias de festa major, devant ni cerca dites capellas; no sols en temps, que se celebraran los officis divinos; però ni tampoc en ser acabats" [de l'edició de Ramon Sala (1982: 232). A la Instrucció Pastoral (1725), s'afirma: "en lo temps, que se celebraran en la iglesia los officis divinals, y a la tarde, en la que se diran vespras, no permetran lo Batlle y regidors balls alguns, no devent permetrer en la plaça semblants diversió, quant se estan cantant en la iglesia las alabanças del Senyor; y donaran providçencia los Regidors, que en tot cas, que se haja de ballar després de acabats los officis (que seria millor que may se permetés) no sia devant de la iglesia, particularment en dias de festa, no sent raonable, que la gent, que va ala iglesia a encomanar-se a Déu, tingan de passar per mitg de las balladas" (p.39).

(23).- A.D.G., P 113, f. 154r.

(24).- A.D.G., P 102, f. 45r. (Romanyà) i f. 58v. (Fanals); P 103, f. 262v. (Sant Privat) i f. 113v. (Caldes).

(25).- A.D.G., P 113, f. 65r.

(26).- A.D.G., P 113, f.167v. (1717)

(27).- TAVERNER, M.: Nos Don Miquel Joan de Taverner..., 11-IV-1714, s.p.

(28).- editat per Antoni Pladevall (1986) i Antoni Simon .

(29).- PARETS, Miquel; De los molts successos que han succeït dins Barcelona i en molts altres llocs de Catalunya dignes de memòria, f.113 (Ms. 224-225, de la Biblioteca Universitària de Barcelona). Dec la cita a Xavier Torres i Sans.

(30).- Citada per MERINO, Antolin; CANAL, José de : España sagrada, vol XIV, Madrid, 1826, p. 19.

(31).- Biblioteca de Catalunya, follets Bonsoms nº 2819 i nº 157. Del Bisbat de Girona foren saquejades les esglésies de Cantallops, Sant Martí Vell, Juià , Sant Mateu de Vallderià, Sant Miquel de Ventalló, Ciurana, Santa Llogaia d'Algama, Mollet i Sant Martí de Masarac. Les tropes franceses destruïren, així mateix, el 1856 el temple de Borrassà (MARQUÈS, JM: La parròquia

de Borrassà, Girona, 1989, p. 20). Del bisbat de Vic: Sant Martí de Sobremunt, Sant Pere de Perefita, Sant Esteve de Vinyoles, Sant Miquel d'Ordeig, Sant esteve de Granollers, Sant Martí Sescorts, Santa Maria de Vilanova, Sant Andreu de Gurb, Sant Cristòfol de Vespella, Sant Julià Sacorba, Santa Maria de Corcó, Santa Maria de Folgaroles, Sant Martí de Sanfores, Sant Martí de Riudaperes, convent de Sant Tomàs de Riudaperes, Sant Esteve de Tavernoles, Santa Maria de Vilanova de Sau, Sat Genís de Taradell, Sant Julià de Vilahorta, Santa Eugènia de Berga, Santa Maria de Vilalleons, Sant Esteve de Múnter, Sant Fruitós de Balanyà, Sant Martí d'Aiguafreda, Santa Maria del Brull, Sant Vicens de Malla, Sant pere de Valldeneu i Sant Sadorní d'Osonort. El saqueig de les esglésies esmentades del Bisbat de Vic es pot resseguir a través de la publicació que han fet de l'edicta d'excomunicació contra els francesos (1-III-1655) Antoni Pladevall (1986: 130-140) i Antoni Simon.

(32).- vegeu Gaspar Sala, Proclamación Católica, pp. 83-119 i Elliott (1989: 401-433).

(33).- Del diari de Joan Guardia editat per Pladevall (1986:81) i Simon.

(34).- Del diari de Joan Guardia editat per Pladevall (1986:81) i Simon.

(35).- SALA, Gaspar: Proclamación Católica, p. 27.

(36).- Miquel Parets indica que el 1640 els ornaments de l'església de la Garriga foren amagats a una casa particular ("de los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña", Memorial Histórico Español, II, Madrid, 1889, p.150). A Sant Miquel de Ventalló el 1663 un veí amagà la custòdia de plata, així mateix, a una casa particular (f. Bonsoms nº 2819).

(37).- Segons una Relació de las Bárbaras. sacrílegas..., Barcelona, 1695, les tropes franceses el 29 de maig del 1695 saquejaren les esglésies gironines de Lligordà, Dosquers, Meià i Beuda.

(38).- Així consta en el fulletó La Justificació Real (1640), amb un enfoc exculptori del rei davant la crema de l'església de Riudarenes: "lo dolor de sa magestat en aquest danis, se ha mostrat en las plegàrias y rogativas que ha manat fessen en tots sos reinos a esta desdicha, ordenant que totas quantas rendas tenia en Catalunya, y tots sos drets, se aplicassen en reparar y reedificar las iglesias que ha patit, y que sino bastas se donas rao a sa Magestat, y se avisas las quantitats que serien menester, qualsevols que fossen, y lo temps ab que se podra perficcionar la obra, per que sa Magestat recullir diner comptat, sens una hora de dilació, para que no pare la obra" [citada per García Cárceles (1985, I: 153)].

III. LES CONFRARIES

Fins aquí hem fet incidència en les bases materials de la cohesió parroquial, entorn al finançament ordinari i extraordinari del culte i el temple, a través de la institució de l'obreria ; i en el temple com a un dels centres de sociabilitat de la comunitat rural. Ara, ens tocarà plantejar les bases religioses i socials de cohesió a través de les confraries postridentines d'enquadrament parroquial; un aspecte , aquest, d'especial importància si considerem que penetraren a la societat rural catalana de manera paral·lela al seu procés de diferenciació social, contribuint d'alguna manera a travar-la ideològicament i social, malgrat les seves creixents fissures socials internes. Caldrà, contemplar, doncs, les confraries postridentines com una via generadora de noves solidaritats verticals al bell mig d'una societat de classes. Ens interessa especialment poder reconstruir el procés de consolidació d'aquestes noves confraries , amb els seus diversos agents, llur origen geogràfic i social. Per tal de fer-ho, de manera qualitativa, ens basarem en una diversificada gamma de fonts (llibres de confraries, ordinations , devocionaris i goigs, entre d'altres) que completarem amb dades procedents del cens de confraries del comte d'Aranda (1771) , referent al corregiment de Girona (vegi's la seva relació completa a l'apèndix nº 17) que ens permetrà plantejar -malgrat les limitacions d'aquesta font que més endavant explicitarem- un intent de quantificació del seu abast , així com una aproximació a la geografia de la sociabilitat religiosa del corregiment gironí -que coincideix en

bona part amb el mateix territori del Bisbat- a mitjan segle XVIII.

III.1. EL PROCÉS D'UNIFORMITZACIÓ DEVOCIONAL POSTRIDENTÍ

El Concili de Trento posà les bases per a uniformitzar la litúrgia , les devocions i la doctrina fins aleshores molt imbricades en les distintes societats locals, en funció dels seus propis condicionants, a partir especialment del nou breviari, missal , catecisme unificat, i els nous rituals diocesans [exemples de les dificultats d'acceptar aquestes reformes a Catalunya es poden veure a GARCIA CARCEL (1985:398-400), amb referències procedents de recerques d'Henry Kamen]. En aquest context d'uniformització devocional posttridentí, l'Església intentarà reconduir la religiositat camperola; una religiositat molt utilitària i gens especulativa, motivada per la necessitat de protecció davant les malalties, el clima advers -pedregades, sequeres, aiguats, freds...- la mort i de seguretat per a tot allò de què depenia el futur i reproducció de les unitats d'explotació agràries: bàsicament la família, les collites i el bestiar (1). A través de les noves confraries devocionals que difonen les velles ordres religioses (especialment dominics) o les noves fundacions posttridentines (jesuïtes, caputxins, servites, carmelites descalços...) s'intenta enquadrar la població dins una altra mena de religiositat de caràcter més institucional i més preocupada pel tema de la salvació. Cada

ordre es converteix en propagandística de llurs pròpies confraries i devocions:

Difusió de confraries i devocions a partir de les ordres religioses (2)

Agustins → Sant Agustí.

Caputxins → Santíssim Sagrament, Divina Pastora,
 Na Sa del Pilar.

Carmelites → Na Sa del Carme, sant Josep, santa
 Teresa.

Dominics → Roser, Santíssim Sagrament o Minerva.

Franciscans → Tercer Ordre, S. Francesc, S. Miquel,
 Na Sa dels Àngels, Immaculada.

Jesuites → Santíssim sagrament, sant Ignasi.

Mercedaris → Na Sa de la Mercè.

Servites → Na Sa dels Dolors, Puríssima Sang.

Trinitaris → Santa Agnès, S. Catalina.

A canvi d'indulgències, gràcies i privilegis es pretenia estendre la pràctica sacramental de la confessió i comunió entre la població i altres actes de culte com processons, rosaris i exposicions eucarístiques -reglamentats i imposats per les ordinations i estatuts de cada confraria que tenia el rector com a prior-, intentant que guanyés terreny la preocupació per la salvació personal, assegurada amb el detallat compliment dels

preceptes eclesiàstics en vida i amb l'encarregament de quantes més misses i aniversaris millor, un cop mort (3). Així, per exemple, podem llegir a les ordinacions (1714) de la confraria del Roser de Vilamós (Era Val d'Aran): "que los maiorals o batlles [de la confraria] seran obligats quant y haurà un malat de fer que confesse y combregue als primers dies, y si no vol, que li diguin quel borrarán del llibre dels confreres, y també lo avisaran que fassa testament y si té devoció, que deixi alguna cosa pera Nostra Senyora del Roser" (4). D'aquesta manera, no s'introduïa únicament una religiositat renovada sinó que s'asseguraven noves fonts d'extracció de rendes per part dels eclesiàstics, en la mesura que s'incrementava la demanda de nous serveis religiosos ja fossin privats (famílies) o col·lectius (confraries, obrerries, universitats...). Caldria estudiar -amb precisió cronològica i geogràfica- l'increment i el ritme de creació de beneficis eclesiàstics i fundacions al llarg de l'època del "Barroc" i relacionar-los amb l'assentament de noves ordres religioses i confraries. I no interpretar-les únicament com a estratègia econòmica i de reproducció social en mans de l'Església i els grups socials intermitjos de la societat catalana (ciutadans honrats, burgesia, pagesia benestant) d'on es reclutaven rectors i beneficiats (FERRER, 1984), sinó també com a dotació econòmica del que podríem anomenar "política cultural de la Contrareforma", que volia incidir i vertebrar el conjunt del cos social, de dalt a baix.

III.2. ELS PROMOTORS ; ORIGEN GEOGRAFIC I SOCIAL. L'EXEMPLE DE LES
CONFRARIES DEL ROSER I LA MINERVA

Ens fixarem especialment en les vies de penetració de les confraries del Roser, les més difoses d'ençà el concili de Trento. Els seus grans difusors foren els frares predicadors, tal com ho explica una estrofa dels seus reeditadíssims goigs del segle XV:

"Manà vostra Senyoria
als Frares Predicadors
que de vostra confraria
fossin instituidors;
i així ells l'han fundada
obeint vostre voler
dignament intitulada
Verge i Mare del Roser" (5)

A partir dels seus convents fundats al llarg dels segles XIII i XIV en ciutats i viles importants com Barcelona, Lleida, Tarragona, Girona, La Seu d'Urgell, Puigcerdà, Balaguer, Castelló d'Empúries, Cervera, Manresa, Tortosa, Cotlliure o Perpinyà; o a partir dels nous convents fundats a la segona meitat del segle XVI a Vic, Perelada, Ciutadilla, Sant Llorens de Morunys i Ulldecona organitzaven les prèdiques en diverses poblacions, ocasions que aprofitaven per a propagar-les d'ençà el segle XVI (4). Les primeres confraries del Roser fins el segle XV s'erigiren en les esglésies dels propis convents de dominics. Però fou

d'ençà la derrota dels turcs a Lepant el 1571 (després que Pius V la convertís, sota la protecció del rosari, en una veritable creuada i Gregori XIII fixés la festa del Roser el primer diumenge d'octubre en commemoració de l'esmentada batalla) que es començaren a estendre a les parròquies amb el vist-i-plau i encoratjament de l'episcopat (6). Segons Pladevall i Pons i Guri (1967: 131) es propagarien bàsicament entre el 1570 i el 1610. Tanmateix, el procés de fundació d'aquestes confraries (vegi's quadre 1), així com les del Santíssim Sagrament (difoses segons els mateixos autors entre 1610 i 1640) és un procés de llarga durada, anterior al 1570 i posterior al 1640 (data en què segons la Proclamación Católica de Gaspar Sala les devocions mariana i eucarística ja serien del tot consolidades a Catalunya: visió excessivament optimista, conseqüència de cercar argumentacions religioses i teològiques per a legitimar la revolta del 1640). Pel que fa a la difusió de la devoció eucarística a Catalunya (vegi's quadre 2) en les seves formes contrareformistes (Exposicions de les 40 hores, per exemple), cal dir que provinent de Roma i de Milà penetraria a mitjan segle XVI en la litúrgia de les catedrals i esglésies importants, de la mà de frares caputxins i canonges, per a començar a generalitzar-se a les parròquies rurals al llarg del segle XVII (GUDIOL, 1930: 679-680). La Batalla de Lepant (1571) i la Revolta Catalana (1640) són dates massa primerenques per entendre que els models devocionals de la Contrareforma haguessin eixit ja victoriosos, però són dates rellevants del procés de la seva expansió. El saqueig, incendi i profanació de temples el 1640 foren aprofitats amb una

1. FUNDACIÓ DE CONFRARIES DEL ROSER A CATALUNYA

Cervera (1495); Manresa (1503); Mataró (1535); Olot (1550); Tàrraga (1570); Rubí (1571); Igualada (1574); Sant Esteve de Palautordera (1579); Sant Genís de l'Ametlla del Vallès (1579); Celrà (1583); Granadella (1583); Torres de Segre (1585); Sant Feliu de Sabadell (1588); Crespià (1586); Ustrell (1586); Sant Joan Les Fonts (1588); Sant Martí de Solamal (1588); Castelladral (1589); Lloret de Mar (1590); Llers (1591); Sallent (1591); Reus (1592); Caixàs (1594); Ruplà (1598); Vinça (1607); Sauto (1608); Boieu (1608); Balsareny (1612); Vilobí d'Onyar (1614); Berga (1618); Bages (1623); Banyuls de la Marenda (1623); Nyer (1625); Pezillà de la Ribera (1629); Illa (1643); Aiguaviva del Gironès (1644); Rodés (1645); Rigardà (1647); Palau del Vidre (1648); Torrelles de la Salanca (1651); Estoer (1651); Millars (1655); Boló (1655); Finestret (1656); Jóc (1656); Vilallonga dels Monts (1658); òpol (1660); Cornellà de la Ribera (1664); Espirà de l'Aglí (1667); Ribesaltes (1668); Banyuls dels Aspres (1668); Puiggelat (1669); Sant Pere de la Roca (1673); Sant Hipòlit de la Salanca (1673); Vilallonga de la Salanca (1679); El Soler (1683).

FONT: La datació de la fundació de la confraria de l'Ametlla del Vallès procedeix de BASSOLAS, A.: Sant Genís de l'Ametlla del Vallès. Dades de l'Arxiu Parroquial per a una història del poble de l'Ametlla del Vallès, Barcelona: Ed. Montblanc, 1972, p. 89; la de Sallent, de SOLA, Fortià: op.cit., p. 272; la de Vilobí d'Onyar, APV, Llibre de la Confraria del Roser, f.1.; la d'Aiguaviva, AHN, Consejos Suprimidos, leg. 7106. Les restants de SERRA i BOLDÚ, Valeri: Llibre d'or del Roser, op.cit., p.28,29,46, 48 i 50; i CAPELLLE, Jean abbé: "les dominicains (1244-1791)", Revue historique et littéraire du diocèse de Perpignan, nº 52 (1925), p. 64.

2. ASSAIG DE CRONOLOGIA DE LA DIFUSIÓ DE LA DEVOCIÓ AL SANTÍSSIM A CATALUNYA (AMB ALGUNES REFERÈNCIES A ITÀLIA).

- 1264- Urbà IV instaura la festivitat del Corpus.
 1316- la festa del Corpus és universalitzada per Joan XXII.
 1318- Es fa la primera processó de Corpus a Vic.
 1320- primeres processons de Corpus a Barcelona i Girona.
 1333- primera processó de Corpus documentada a Bagà.
 1489- constitució sinodal gironina obligant a a construir urnes pel dijous sant.
 1556- A Milà es funda l'Exposició de les Quaranta Hores.
 1524- Es funda a Sta Maria del Mar de Barcelona la confraria del Cos Preciós de Jesucrist.
 1538- S'institueix a l'església de Santa Maria "Sopra Minerva" de Roma, l'Arxiconfraria del Santíssim Sagrament.
 1556- Es funda a Milà l'exposició de les Quaranta Hores.
 1557- Es funda a la Catedral de Girona, la confraria del Santíssim Sagrament.
 1560- S'estableixen confraries de La Minerva a l'església de N^{ra}S^a de Vilafranca i a la Seu de Manresa.
 - El Bisbe d'Elna eregeix la Confraria de la Minerva a Perpinyà.
 1565- En el Concili Provincial de Milà, Carlo Borromeo estableix que "in ogni parochia, ove non è anco instituita la Compagnia del santissimo Sacramento, s'instituisca al presente, con la regola che sarà prescrita da Noi".
 - Pius V reinstaura la publicació anual de la Butlla "in Coena Domini", contra els heretges i profanadors de l'Eucaristia.
 1575- S'institueix a la catedral de Girona la confraria del Corpus.
 1574- a Girona es posen pasquins contra el bisbe Toco per les seves disposicions contràries a la presència de gegants i bèsties a les processons; el capítol, a instàncies de la ciutat, medià davant el bisbe la seva tolerància.
 1577- a l'església de Ceret, fundació de la confraria del Santíssim.
 1584- un frare caputxi de la família noble Rocabertí, introdueix durant la seva predicació a la ciutat de Barcelona la devoció de les Quaranta Hores.
 1602- Climent VIII expedeix la butlla d' erecció canònica de la Confraria del Santíssim de Sallent.
 1616- Edicte dels consellers de Barcelona oferint recompenses als que millors festegin al S.Sagrament en el dia de Corpus.

- 1634- fundació de la confraria del Santíssim a Cotlliure.
- 1636- es celebra d'estació de les 40 hores a la seu de Vic. Col.laboren en les despeses, la ciutat i el capítol.
- 1640- (13 de maig), excomunió dels soldats del Terç de Leonardo Molas per haver incendiat l'església de Riudarenes.
- 1642- l'exèrcit de Felip IV comet sacrilegis contra esglésies i sagraris de Tarragona a Torre de Segre.
- 1654- Excomunió contra els soldats de l'Exèrcit de França pels sacrilegis comesos durant els mesos de juny i desembre del 1653 en esglésies del Bisbat de Girona.
- 1655- Excomunió contra els soldats francesos pels sacrilegis comesos en esglésies de la Plana de Vic.
- 1669- En el Sínode de Barcelona del 1669 es mana que en el nou ritual diocesà es mudi a llengua vulgar la butlla "In Coena Domini".
- 1680- a la catedral de Girona, un canonge fa un llegat amb l'objectiu de crear una cobla de ministrers integrada per 2 xeremies, una tenora i un fiscorn, per acompanyar el viàtic als malalts.
- 1683- el canonge Pere Ramis crea una fundació a la catedral de Vic per a garantir l'exposició de les 40 hores.
- 1688- Fundació de la Confraria del Santíssim a Sant Ciprià.
- 1689- Edicte del bisbe de Girona Miquel Pontich sobre l'obligació de mantenir la llàntia del Santíssim.
- 1690- Fundació de la confraria del Santíssim a Millàs.
- 1693- En el Sínode de Barcelona s'estableix que només s'exposi el Santíssim durant l'octava de Corpus i una vegada cada mes.
- 1695- (29 de maig) les tropes franceses roben i profanen les esglésies parroquials de Lligordà, Dosques, Meià i Beuda del Bisbat de Girona.
- 1711- Felip Vè introdueix a Saragossa la devoció del "Desagravio al Santísimo Sacramento" en expiació de les profanacions que segons ell cometien els imperials; mentrestant l'arxiduc feia dir rogatives per les profanacions pretesament comeses per les tropes filipistes.

FONT: Sobre els orígens del Corpus,
 art. "Corpus", GEC, 1973, vol. 5, p. 629-630; "la nostra primera festa del Corpus", a Vida cristiana, vol VII (1919-1920), p. 227-229; SERRA VILARÓ, J: Baronies de Pinós i Mataplana, III, Bagà, 1989, p. 321; ARIÑO, A: op. cit., pp. 370.
 Referències de constitucions sinodals gironines, a MERINO, A: op. cit., vol. XLIV p. 99 i. p. 135. Datació de la fundació de les confraries del Santíssim de Sta. Maria del Mar, Girona i Vilafranca a través d'AGUILÓ: op. cit., p. 275.
 Origen Arxiconfraria de la Minerva a Roma, FANFANI, L.: De confraternitatibus alisque associationibus ordini FF. Praedicatorum propriis, Roma, 1934 p. 319-325. Dades de les fundacions de l'Exposició de les 40 h. a Milà, Barcelona, Vic tretes de GUDIOL, J: op. cit., p. 679-680 i BADA, J: op. cit., p. 47. Datació fundació confraria del Santíssim de Manresa, SARRET, J: Història religiosa de Manresa. Iglésies i convents., Manresa, 1924, vol. IV, p. 88, i les de Perpinyà i altres parròquies rosseloneses, a CAPEILLE, Jean abbé: "Les confréries en Roussillon de 1300 a 1793", Revue Historique et littéraire du diocèse de Perpignan, nº 127 (1932), p. 31.
 Disposició de Carlo Borromeo a ZARDIN, D.: op. cit. p. 24-25. Sobre la butlla "In Coena Domini", BADA, J: op. cit. p. 241-243 i BUSQUETS, J: "Revolta popular i religiositat...", op. cit., p. 19. Establiment confraria del Corpus a Girona i conflictes bisbe-ciutat entorn a la processó a MERINO, A: op. cit. p. 113 i 120. Erecció de la confraria de La Minerva de Sallent a SOLÀ, Fortià: Història de Sallent, Vic, 1920, p. 273. Edicte dels consellers de Barcelona, a Catálogo de la Colección de Folletos Bonsoms. relativos en su mayor parte a Historia de Cataluña. I. Folletos anteriores a 1701, Barcelona: Diputación Provincial, 1959-1972, nº 187. Sobre l'excomunió dels soldats de Leonardo Moles, Proclamación Católica a la Magestad..., op. cit., p. 27-31. Sobre el saqueig d'esglésies de Tarragona (1642) Girona (1653, 1695), Vic (1654), Biblioteca de Catalunya, F. Bonsoms, nº 6075, 2819, 157 i 5544. Referències a disposicions sinodals de Barcelona, a SANABRE, Josep: op. cit., p. 56-57, 69 i 71. Fundació a la catedral de Girona de la cobla del Viàtic a GIRBAL, E. C.: "Apuntes sobre música local (los ministriles del viatico)" a Revista de Gerona, II (1887), pp. 353-350 i GIBERT, J: Girona. Petita Història de la ciutat i de les seves tradicions i folklore, Barcelona, 1946, p. 109. Edicte de la llàntia del Santíssim: Nos don Fr. Miquel Pontich... Bisbe de Gerona..., Girona, 15-I-1689. Referència al "Desagravió al Santísimo..." treta de SALES, N.: Senyors bandolers..., op. cit., p. 157-158.

clara intencionalitat política, però també pastoral i religiosa; perquè en definitiva foren raons pastorals les que portaren al bisbe de Girona Gregorio Parcero -partidari de Felip IV- a publicar l'anatema contra els tercios que cremaren l'església de Riudarenes, malgrat la inoportunitat política de la mesura als ulls de la monarquia i la instrumentalització política que en feren les institucions catalanes (7). Com ha destacat Tenenti (1985:218), les iniciatives eclesiàstiques i l'espiritualitat de la Contrareforma difícilment es podien separar de les resolucions político-diplomàtiques i militars que les acompanyaven. L'atac de les tropes als temples catalans al llarg de tot el segle XVII (tant si ho eren de Sa majestat Catòlica o del Rei Cristianíssim) deuriem ser aprofitades per l'Església per a relançar i enfortir les devocions mariana i eucarística, tal com esdevingué a França durant les guerres de religió del segle XVI (TENENTI, 1985: 227-231).

L'aprovació de les confraries del Roser depenia del Provincial dels Dominics d'Aragó d'ençà que el capítol General de l'Ordre a Roma l'any 1601 li hagués otorgat poders en aquest sentit; i a l'hora aquest els delegava als priors dels convents (GIBRAT, 1912: 7-8). Algunes confraries, fins i tot, comptaven amb aprovació pontifícia vinculant-se a les arxiconfraries del Roser i el Santíssim de l'església romana de Santa Maria Sopra Minerva, d'on es manllevarà el nom de La Minerva, amb que es coneixeran les confraries del Santíssim a molts indrets dels Països Catalans (8). Malgrat es generalitzessin les confraries del Roser a les parròquies, els dominics estaven a l'aguait de no perdre la

possible nova font de rendes que podien representar per als seus convents; així, per exemple, a Barberà, Pere Satorres, prior del Convent de Sant Domènec de Tarragona el 1570 concedí als majorals i jurats de la vila permís per edificar capella, oratori i retaule del Roser amb la condició "que si per temps esdevenidor se edificarà en la vila de Barberà o e llur terme. monestir del horde de predicadors y dita invocació, retaula y vestiments, ornamentals, casullas, vasos de or o de plata, presentalles, renda, diners, heretats, possessions y qualsevol modo altres coses donades, oferides y presentades en qualsevol modo taments a la sobredita capella, hagin de ésser transferides y dades ab ple domini al monestir de predicadors", i d'obligatòriament demanar predicador al convent de Tarragona cada cop que es fes la festa del Roser (9).

En la tasca de difusió d'aquestes confraries els dominics no estan pas sols sinó connectats amb membres socialment qualificats. La mateixa fundació d'alguns convents de frares predicadors al segle XVI es deu a membre de la petita i mitjana noblesa catalana. Al 1578, fou Francesc Dalmau, vescomte de Rocabertí el fundador del convent de Nostra Senyora del Roser a Perelada (10) i el 1581, Gispert de Guimerà, senyor de Ciutadilla fundà el convent de dominics de Ciutadilla, també sota l'advocació del Roser, on es féu construir una sepultura a l'església per a la seva família (11). I un gran promotor de la devoció del Roser al Bisbat de Girona fou el dominic i almoiner de l'esmentada devoció, Dalmau Ciurana (1574-1637) de Riudellots de La Selva, fill de pares "de casas principales y honradas" i

com afegí el seu biògraf , el també dominic Narcís Camós, el 1659 , "y hoy de familia de caballeros" (12). La mateixa composició social dels fundadors d'algunes confraries del Roser, i també del Santíssim , indica així mateix una presència destacada de la petita i mitjana noblesa del país: a Darnius, el 1563 Pius V concedí butlla pontificia per a la fundació de la confraria de la Minerva a instància del baró del poble, en Joan Bret, juntament amb el rector i els obrers parroquials (13); a Llagostera fou el cavaller Albertí que el 1588 edificà a redós de la seva residència una capella on erégi la confraria del Roser (14); a Montclar es fundà l'any 1605 a instància del senyor del lloc, en Ramon de Queralt, el qual féu construir una capella i l'altar, dotant-la amb l'oli de l'infern del molí (15); la d'Alfarràs es fundà el 1605 a prec dels senyor del poble, en Salvador de Boixadors, juntament amb el Batlle i el rector (16); i a Vilobí d'Onyar la fundaren el 22 de juny del 1614 el rector Antic Taltavull i els senyors del castell del poble, Joan Olmera i Helena de Cruïlles i Olmera (17). El dia de la fundació de l'esmentada confraria la vila de Vilobí fou visitada, a més dels senyors del poble, per altres nobles i eclesiàstics destacats: Francesc Olmera de Cruïlles, Anton Vila i Savassona, Ramon de Olmera -comendatari de Sant Joan- , "ab molts de altres cavallés" i el doctor Francesc Coorns -Vicari General del Bisbe de Girona Onofre de Reard- , juntament amb el predicador Joan Baptista Gralla, el qual predicà i "otorgà" la confraria "per comissió a ell feta per lo Pare mestre fra Joan de Lanuce Provincial del orde de Sant Domingo". El rector i els nobles i cavallers

assistents varen incriure's en el llibre de registre de confreres que s'encetà aquell mateix dia (vegi's l'apèndix nº 18); darrera seu s'inscriví el vicari de Vilobí , el prevere Joan Vila, i tot seguit, agrupats per cases, anaren desfilant la resta dels parroquians. Al cap de deu anys, el 1624, quan Donya Helena de Cruïlles féu testament deuria recordar la seva condició de fundadora de la confraria del Roser de Vilobí, deixant 110 lliures en propietat i 5 lliures i 10 sous de pensió anual destinada a celebrar "quiscun dijous de cada setmana en lo altar de Nostra Senyora del Roser de dita iglésia de Vilobí y per los preveres de aquella una missa baixa de Nostra Senyora ab commemoratio de diffunts, ordenant que un quart abans que la comensen haja y sie obligat lo sacerdot qui la haurà de celebrar tocar dotsa batelladas ab la campana major" (18), i obligant als seus hereus "en fer cremar la llàntia de Nostra Senyora del Roser de dita iglesia de Vilobí, posant-hi oli y tot recapte a sos propis gastos" (19). I deuriem possiblement ser aquests llegats, recordats a través de les batallades i la llàntia d'oli encesa, que portaren al cap de 191 anys (el 1815) als regidors, pabordes del Roser i obrers intentar, sense èxit, que fos el successor d'aquella Helena de Cruïlles , el Comte de Solterra, que financiés un nou retaule del Roser, després que fos destruït per les tropes franceses (20).

A d'altres poblacions, la iniciativa de fundació de noves confraries devocionals podia partir de la divisió d'una confraria més antiga: aquest seria el cas de la del Roser de Cervera que neixeria el 1495, després que els drapers i els paraires es

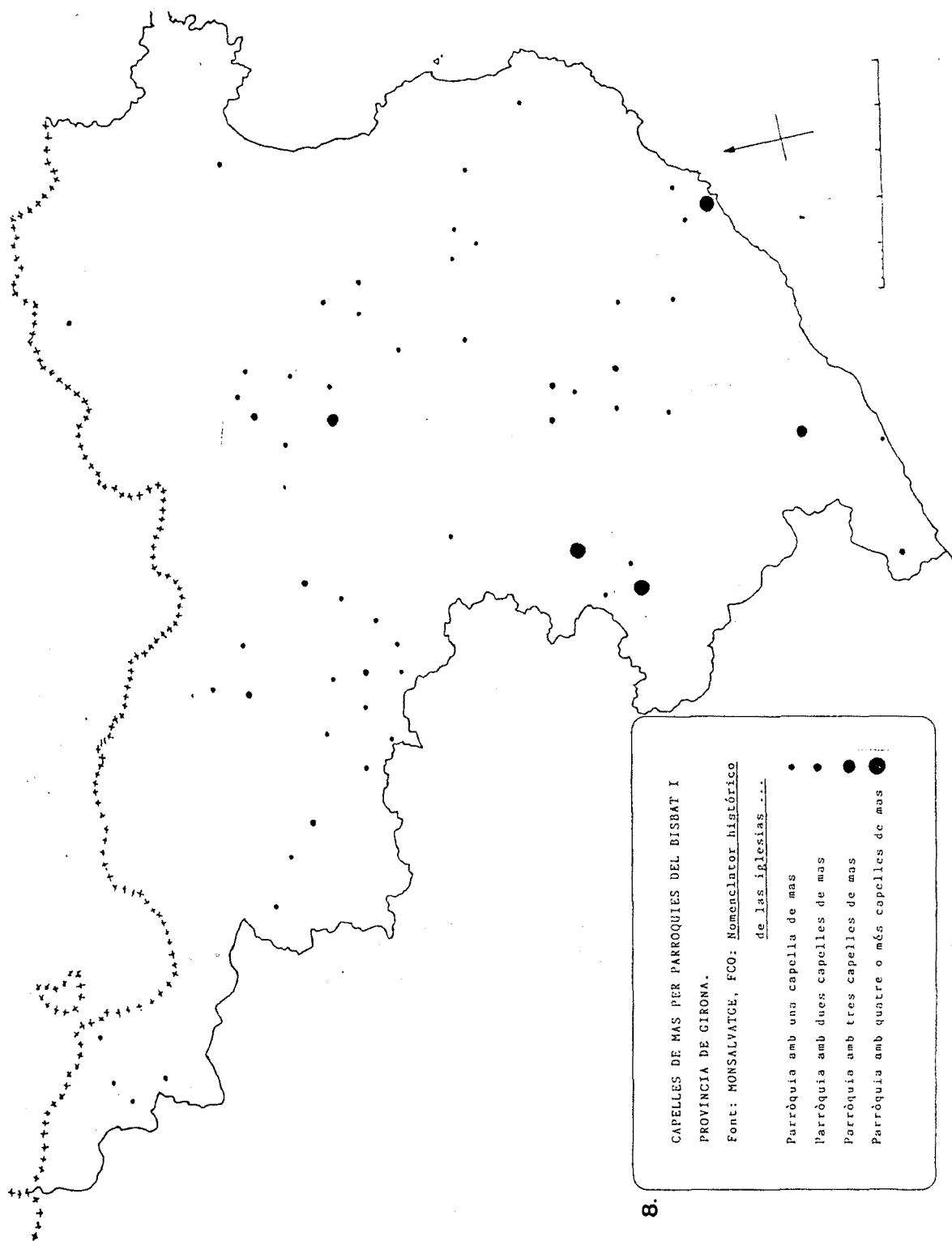
separessin dels teixidors de lli i de llana amb els quals havien format fins aleshores la confraria de Sant Llorenç (21). Així mateix, la iniciativa podia partir del rector i els jurats d'un lloc, com esdevingué a Castellnou d'Oluges el 1600 (22). A d'altres casos, consta que fou fruit de la deliberació dels consells generals d'habitants, com esdevingué a les confraries del Roser del Bisbat d'Elna de pellizà de la Ribera (1629), Palau de Vidre (1648), Cornellà de la Ribera (1664) i el Soler (1683) o la de la Minerva de Millars (1678) (23).

De manera paral·lela, o amb anterioritat, a la fundació d'una confraria sovint es construïa la seva nova capella i altar, encetant-se el procés que ha hem descrit amb detall (deliberació sobre el seu finançament → resolució → contractació de l'obra). A la regió de Girona, en el període 1600-1615, hi hagué 22 comandes d'obres (el 31,74% del total de les 63 obres de caràcter religiós documentades notarialment) relacionades amb l'advocació del Roser (24); el client majoritari (en 20 casos) fou de caràcter corporatiu: obreries, universitats i confraries. I en dos casos, de caràcter individual: el 1600 fou el reverend sagristà de Campllong que es comprometé a pagar les 14 lliures que valien les imatges de N^a S^a del Roser i Sant Domènec i el 1606 a Bordils foren dos pagesos benestants de la localitat, Pere Agustí i Joan Prim (25) que costejaren amb 200 lliures el nou retaule del Roser amb la condició de veure representats en ell els seus patrons, Agustí i Prim (26). Altres exemples de finançament privat de retaules i capelles per a les noves confraries i advocacions (que ens donen a conèixer, així mateix, d'altres

agents socials que contribuïen a consolidar-les) els podem trobar a diverses monografies d'història local : a la població de La Vola, al Bisbat de Vic, serà el seu rector, el popular mossèn Peyra La Font (d'origen occità i al qual la tradició oral atribuï facècies similarsa les del Rector de Vallafogona) que abans de fundar-se la confraria del Roser (1610) ja havia fet construir, a costa seva, una capella sota aquesta advocació independent de la parroquial, a la qual llegà al morir tots els seus béns (uns quants censals i una casa a Torelló), per a garantir el compliment de la fundació de tres causes pies a l'esmentada capella: una missa setmanera per la seva ànima, el manteniment d'una llàntia i els tocs d'oració de l'Ave-Maria tots els dies i el de matines, tots els jorns de festa mariana (27); a Santa Coloma de Queralt serà el seu apotecari Vicens Mongraula que el 1627 oferirà 400 lliures per a la construcció de la capella del Roser i el 1632, també a costes seves, feu realitzar un nou retaule per a la mateixa capella, obtinguent com a contraprestació el privilegi de gaudir sepultura a l'interior de la "seva" capella (SEGURA, 1879: 243-244). I a la vila de Castellterçol, el 1696, essent paborde Francesc Orriols, es construí la capella del Santíssim financiada per l'esmentat rector; en Joan Baptista de Planella, Baró de Granera; en Josep Tayadella, ciutadà honrat de Barcelona i els paraires Jaume Bricfeus, Jacint Pineda i Jaume Guardia (28). I a Sant Joan de les Abadesses, fou un canonge, en pere Màrtir Coll el qui costejà una capella del Roser - exenta de la parroquial- en el segle XVII (29).

Però , tal vegada, el testimoni més evident dels lligams de l'advocació del Roser ,en el seus inicis, amb els sectors socials benestants de la societat rural catalana dels segles XVI-XVIII, siguin les set capelles de mas, sota aquesta advocació, que Francesc Montsalvatje registrà a començament d'aquest segle dins la demarcació provincial de Girona: les capelles de Can Ribot de Foixà , Can Delàs de Llagostera -la capella fundada el 1588 pel cavaller Albertí-, can Grabulosa d'Osor, Mas Serra d'en Boix de Ripoll, Can Calderó de Riudellots de La Selva -família de ciutadans honrats-, Casa del Mariner de Seguries i can Massegur de sant Privat de Bas (30). Aquestes capelles (es pot veure una relació exhaustiva de "capelles de mas", amb les seves respectives advocacions a l'apèndix nº 20 i una aproximació a la seva geografia en el mapa nº 8), són un altre destacat "signe de classe" i d'identificació social de la pagesia benestant a l'exterior de les esglésies parroquials; capelles que podien arribar a competir amb els drets corresponents de les esglésies parroquials (31).

Hem pogut observar, doncs, com les confraries del Roser i de la Minerva es van consolidant en el món rural català dels segles XVI i XVII de la mà dels grups socials intermitjos de la societat civil (petita i mitjana noblesa, ciutadans honrats i pagesia benestant) i de l'eclesiàstica (canonges i rectors), que fan de pont entre el camp i la ciutat d'on parteix la seva difusió de la mà dels frares predicadors. Es tracta d'una acció combinada entre la tasca propagandística dels dominics,

l'encoratjament dels bisbes i, en paraules de l'abbé Gibrat "la pietè des notables qui son à la tête des localités" (1912: 6). A casa nostra, com a la diòcesi milanesa de Carlo Borromeo, l'Església es recolzà en la jerarquització social per a consolidar-les (ZARDIN, 1981: 23-24). Per allò que les èlits socials [ja fossin "velles" (nobles) o "noves" (la pagesia en procés d'"aristocratització")] en règim de cristiandat havien "de donar exemple als inferiors i de promoure amb llurs eficaç cooperació la prosperitat de la religió" (32) oferint-los-hi, a canvi, la Contrareforma la possibilitat d'expressar (a través del seu nou llenguatge religiós i de les noves propostes devocionals) ritualitzadament el seu propi poder econòmic i social dins la comunitat rural (una anàlisi d'aquesta mena sobre el camp piemontès, es pot veure en els treballs d'Angelo Torre (1985) i d'aquest mateix autor en col.laboració amb Franco Ramella (1981)).

III.3. LES CONFRARIES POST-TRIDENTINES: FONT DE SOLIDARITATS VERTICALS AL BELL MIG D'UNA COMUNITAT RURAL DIFERENCIADA SOCIALMENT

Ja fa temps que, a través de l'anàlisi microhistòrica de l'estructura parroquial de Riudellots de la Selva a mitjan segle XVIII, "redescobriem" com mitjançant les pabordies (ja fossin simples administracions o confraries) , a més de quedar reflectida la diferenciació social de la comunitat rural (a través de la pabordia de Sant Isidre gestionada pels pagesos i la

de la Minerva, per menestrals) , es possibilitava, així mateix, la integració de bona part de la població , de manera corporativa i interclassista , dins l'organigrama parroquial, en funció de l'hàbitat (pabordies gestionades per gent de la vila o dels veïnats de pagès), el sexe (homes o dones) i l'edat (fadrins, doncelles i casats) (vegi's PUIGVERT, 1986: 68 i 100-102). La parròquia emergia, al bell mig d'una comunitat rural diferenciada en classes , com a focus de cohesió i enquadrament social i de solidaritats verticals.

Recuperant aquest fil, ara ens proposem intentar explicar aquest procés des d'una perspectiva més diacrònica. Conscients, però, que ens limitarem a constatar les seves diverses manifestacions i deixarem de costat en bona part -ja que requeriria un estudi específic que, ara per ara, no estem en disposició d'efectuar- les bases religioses de l'interclassisme fomentat des de l'Església, que es va readaptant i renovant en funció de les necessitats eclesiàstiques de cada moment històric.

Les confraries devocionals post-tridentines, independentment de qui fossin els seus promotors, finançadors o gestors, que sovint els donava un evident contingut de classe, neixien amb una clara voluntat d'aglevar i enquadrar a redós seu -per imperatiu de política religiosa, podriem dir- tots els grups socials. Com diuen les ordinacions de la confraria del Roser d'òpol (1660) , del Bisbat d'Elna, podien ser confreres "totes y qualsevols personas, així eclesiàstiques, com seculares, homens y donas, de qualsevol estat y condició que sian" (33). Aquesta voluntat

d'enquadrar la totalitat de la població es comprova sobretot a través dels registres de confreres. Així, per exemple, en el cas de Vilobí, el llibre de la confraria del Roser encetat el mateix dia de la seva fundació (1614) enregistra entre aquesta data i el 1623, un total de 366 noms (vegi's l'apèndix 19) en una població que el 1597 gaudia de 235 "ànimes de comunió" (34). La base del reclutament és sobretot familiar; hi ha inscrits, a més del rector i vicari, els senyors del poble i altres nobles i cavallers -tal com ja hem vist- i a representants de diverses classes socials i oficis, amb les seves respectives mullers, fills i filles, així com de gent immigrada de França o de la muntanya : hi podem trobar, per posar uns quans exemples, a Llätzer Alrà, ciutadà honrat (35); a Joan Artau, pagès (36); a Joan Pou, brasser; a Joan Toron, sastre; a Arnau Vernies, ferrer; a Joan Vernies "del regne de Fransa" i a Gaspar "de Serdanya". Un altre exemple d'enquadrament de pràcticament la globalitat d'una població, a partir de les cases o grups domèstics, a redós d'una confraria devocional és el que ens ofereix l'antropòleg Abraham Iszaevich (1985: 241-242) a partir del cas de la confraria del Roser a les darreries del segle XVIII a la vila de Barberà. L'esmentat autor ha pogut comprovar com el registre de la confraria del Roser del 1776 comptabilitza un total de 447 membres, sense incloure-hi els menors de 12 anys; xifra, conclou, "congruent amb la informació demogràfica del cens de Floridablanca" de la mateixa població (ISZAEVICH, 1985: 242).

No cal dir que aquest enquadrament no era pas ni espontani (les confraries eren un canal més de control social i una eficaç

via d'enquadrament parroquial) ni permanent; a voltes calia reactualitzar els llistats de confreres o , fins i tot, "refundar" més d'una confraria en decadència i erosió : a Olot, per exemple, el 1661 el visitador constata com a causa de la guerra, alguns habitants havien deixat d'enregistrar-se en el llibre de confreres del Roser (37); a Vilamalla (1736) es comprova "que per omicció , ha ja molt temps, que ningú se ha escrit en dita confraria [del Roser] " i es mana al rector "que fásse compendre als habitants del present poble en un dia de festa, que tots los que no sian confreres, se confaescan ab dit reverend rector , perque aquest los escriga sens interès algun a dita confraria [era norma de l'ordre dels predicadors no exigir als confreres del Roser cap quota, ni d'entrada ni anual (38)] , y després dit reverend rector quant antes aportará lo llibre, en que estaran escrits los confreres a un dels priors de la religió de Santo Domingo, perque aproba y confirmi loc confreres escrits en aquell" (38); i a Vilobí d'Onyar fou el 1818, després de la guerra del Francès, que es restaurà de nou la confraria del Roser "per major seguretat" (39).

El caràcter interclassista de les confraries devocionals es comprova en alguns llocs així mateix a través dels qui ocupen el càrrec de paborde o majoral, reflectint fidelment l'estructura social diferenciada de la comunitat rural, alevant-los a tots, tot i que, com ha indicat Núria Sales (1988: 68) en el seu interior es manté una rígida divisió classista. Així, per exemple, les ordinacions de la confraria de la Minerva de Millars del 1678 preveuen que sigui administrada per quatre regidors

escollits per insaculació entre els que calia que hi fossin: un eclesiàstic, un militar o pagès, un menestral i un bracer (40); i a Vinçà del Conflent els administradors de la confraria de la Minerva el 1732 s'elegien per insaculació a través de sis bosses, dins cinc de les quals hi havien els noms dels confreres segons la seva categoria social i a la darrera per raó de pertinença territorial:

-
- 1ª bossa → nobles o burgesos
 - 2ª bossa → rics pagesos
 - 3ª bossa → petits pagesos-jornalers
 - 4ª bossa → menestrals
 - 5ª bossa → treballadors llogats a l'any o a la
jornada
 - 6ª bossa → habitants de Sahorle

Font: JAMPY, 1929: 25

La sociabilitat interclassista o vertical d'aquestes confraries devocionals -talment com un seguici processional de Corpus o Setmana Santa- no suposa el desdibuixament de les jerarquies i divisions socials internes , sinò, en la mesura que les ritualitza, tot el contrari : més aviat les reforça.

III.4. LES SEVES FUNCIONS SOCIALS

Després de fixar-nos en els orígens d'aquestes confraries, difoses de les viles i ciutats estant i en la composició social dels seus propagadors, haurem de convenir que l'atribut de "popular" no és pas el qualificatiu més escaient per a carateritzar-les; com tampoc ho és per a caracteritzar la religiositat que pretenien estendre, amb l'ajuda de devocionaris i goigs (41); Antoni Comas ja havia definit els goigs com a gènere de literatura religiosa semipopular, "perquè han fíat llur pervivència -deia- no pas solament a la memòria col·lectiva, sinó també a l'estampa" (1985: 255). I si parem atenció en els seus orígens, propagadors, finalitats i moments de la seva difusió comprovem que no es poden entendre al marge de la Contrareforma: són un element més de propaganda i aculturació religiosa de la gent del camp (recordem que a la primera part d'aquest treball esmentavem les recomanacions eclesiàstiques en "substituir" les cançons profanes que es cantaven en el camp mentre la gent treballava per cançons religioses). Els goigs, serien, doncs, més que una mostra de "literatura popular", un gènere "destinat a les classes populars" amb una clara finalitat aculturadora (sobre les diferències entre una cosa i altra, continuen essent molt aclaridors i lúcids els comentaris de Carlo Ginzburg 1982: 13-28, a partir de les recerques de Mandrou, Bollème i Bachtin).

Tanmateix, ens equivocariem de mig a mig pensar que el procés de consolidació d'aquestes confraries només es deu al control social practicat pels rectors i els notables del lloc i a la seva

recepció passiva per part de les classes populars. A l'entorn seu, hi hagué alguns marges d'autonomia i readaptacions actives que feren d'elles unes institucions que, més enllà del reclutament social dels seus promotors, podien respondre, en bona part, a les espectatives i avantatges socials que n'obtenia la petita pagesia i menestralia (invertint-hi part dels seus precaris excedents -el "fons ceremonial" de l'economia pagesa, segons Wolf (1975:16-17)- en espècie o metàl·lic), coadjuvant a mantenir la seva independència i reforçant, a través de l'intercanvi social, els vincles de parentiu, veïnatge i amistat (d'especial importància per a recórrer a la solidaritat en moments de penúria, crisis i necessitat) , així com dotant a les classes menys dotades de la comunitat rural dels seus propis signes de distinció i representació social [vegi's Hans Medick (1987: 245, 248)]. Tot això es pot comprovar: a) si es para atenció en identificar les funcions socials més àmplies que podien haver tingut aquestes institucions en el marc de la comunitat rural d'Antic Règim que no s'esgotaven en la seva finalitat religiosa; b) si s'observa la llarga durada i persistència d'aquestes funcions, amb el seu propi dinamisme i vitalitat social, malgrat els continuats intents de l'Església dels segles XVI-XIX a través de les visites pastorals, constitucions sinodals, i edictes episcopals, en "depurar" , "purificar" i suprimir bona part de les seves manifestacions socials, ja fos sota pretextos religiosos o d'atac a tota "inversió profana"; c) i , finalment, si es fa un esforç d'esbrinar les mútues relacions entre les estructures

eclesiàstiques oficials i la cultura i religiositat de les classes populars a partir del consell gramscian de no estudiar aquestes darreres de manera aïllada i autònoma, sinó en la seva dialèctica històrica, observant com s'influeixen i condicionen reciprocament unes i altres (42).

a) funcions festives:

Anteriorment ja havíem definit les pabordies parroquials com a "canemàs de l'organització festiva rural" (PUIGVERT, 1986: 107). Ara ens interessa destacar la festa com a ocasió privilegiada dins la comunitat rural per a la sociabilitat interclassista. Les visites pastorals i les constitucions sinodals i provincials sis-centistes i set-centistes són plenes de referències contra el lloguer de músics i jutglars per a ballades per part de les confraries, prohibint-les o limitant-ne el pressupost (43); contra les representacions "al viu" a les processons de Setmana Santa, ja fos de Magdalena, jueus o iscariots (44); contra romeries que suposessin desplaçar-se tot un dia fora de la parròquia, ocasió que permetia relacionar-se amb membres d'altres comunitats rurals, tractant-se, com es discutí en el Sínode de Barcelona del 1683, més de "mercar y vender, comer y beber, que del culto divino" (45); contra els esquetllots organitzats pels joves de les poblacions en protesta pel casament de vidus o vídues i les festes "d'inversió" organitzades per les confraries de joves o de l'Abad del Mal Govern (La Bisbal, 1855) (46); contra el cant de goigs a les nits de quaresma per pagesies i veïnats, barrejant les "cansons de la Verge Maria" amb "coses

deshonestas y profanas" (47); i contra dinars i banquetes pels confreres (48), entre d'altres disposicions. Però tampoc les festes es reduïen a les organitzades per les confraries. A l'entorn de la família i les cases hi havia també una colla d'ocasions [festes majors (49), àpats extraordinaris durant la sega i la batuda (50), banquetes en ocasió dels funerals en que podien arribar a assistir tots els caps de casa d'una comunitat rural (51), entre d'altres] en què es reforçaven no únicament els lligams de parentiu [el viatger Zamora, per exemple, diu de les festes majors: "estas clases de fiestas o concurrencias excitan la aplicación, promueven las comunicaciones, su civilidad y los matrimonios. Por cuya causa son utilísimas en un país de tanta población dispersa como hay en Cataluña" (52)] sinò també de veïnat i constituïen, tot sovint, un marc òptim per a enfortir els lligams d'interdependència social, en el marc d'una comunitat pagesa socialment diferenciada, coadjuvant a la seva sobrevivència. Des de la perspectiva de les classes populars de la comunitat rural, així mateix, cal contemplar aquesta àpats (en què de manera extraordinària solia menjar-se carn) no com a "derroche ostentoso de lo superfluo, sino satisfacción social de las necesidades de la desnuda subsistencia individual" (VALDES, 1976: 343), darrera dels quals hi apareix "el calendari ecològic de la fam" (VALDES, 1976: 344) (52 bis)

és interessant parar atenció en el vocabulari que empren els eclesiàstics -en les constitucions sinodals o a les actes de visites pastorals sis-centistes i set-centistes - per a qualificar aquests actes (amb la funció de legitimar la seva

prohibició); per ells es tracta d'actes "profans", farcits de tota mena d' "abusos", "excessos", "ofenses" i "irreverències". A nosaltres, però, més que no pas destacar els esforços eclesiàstics en "depurar" les manifestacions religioses, ens ha interessat més descobrir-ne les seves més amplies funcions socials ; funcions que en la mesura que es perpetuen i renoven ens expliquen el poc "èxit" de les disposicions eclesiàstiques i la seva defensa col·lectiva en nom del costum i la tradició (53). L'historiador ha de partir de la premissa que les "tradicions" (abans que s' "inventessin" de nou o fossin confiscades en bona part pel tradicionalisme vuitcentista) tenien el seu propi dinamisme: perduraven tot renovant-se - ni que fos "lentament", mantenint-se els seus aspectes formals, però, canviant els continguts i funcions- o deixaven d'existir, podríem dir, quan perdien o s' erosionaven les seves tradicionals funcions, sense substituir-les o coexistir amb d'altres, en relació a la dinàmica social i econòmica de la societat rural catalana.

b) funcions assistencials:

Les confraries postridentines (de composició social interclassista) en el marc de la comunitat rural podien també tenir un paper (similar al d'alguns gremis urbans ?) a l'hora de fomentar la cooperació i assistència mútua entre el seus confreres. Jaume Torras (1981:21; 1982) n' ha destacat el seu caràcter assistencial i de defensa dels petits productors.

Aquesta assistència es podia concretar bàsicament davant:
1/ l'enfermetat; 2/ la mort; 3/ i la pobresa.

1/ Algunes ordinations de confraries expliciten com a obligació dels confreres atendre els malalts o els que eren impossibilitats de treballar: "estatuhim y ordenam [deien les ordinations de la confraria dels fadrins de Sant Esteve de l'Espluga de Francolí, del 1754] qui si succeheix, que si algun confrere forçat de la dita confraria, que si per cas per sa malaltia, o indisposició per no poder treballar o no tenir de que poder-se mantenir, ni remdeiar-se sa necessitat, que en tal cas lo socorrian per son remey al favor y ajuda de la dita confraria que los procuradors de la dita Confraria procuren remediare sa necessitat valent-se i ajudant li ab diners del Comú de la dita confraria si ni ha, o aseptant li envia de caritat entre los confreres de la dita confraria, per que sia ben regit, y emparat lo tal fadrí confrere dorçat de la dita confraria" (53)^{lís}; també les ordinations de la confraria del Roser de Vilarodona establíen que "a tot confrere malalt se li paguin els gastos de metje y medicines ab el ben entés, que si Déu li torna la salut, deu retornar a la confraria lo que s'hagi bestret per ell" (MASPONS I CAMARASA, 1906: 35); i les de la confraria del Roser de Les (1714, Era Val d'Aran), fixaven que "aquestos batlles [de la confraria] tinguen compte quan u aurà malalts de anar a visitar-los y si ells estan ocupats que y enbien alguns confreres y estaran obligats de anari so pena de un real pera dita confraria, y lo mateix faran les dones" (54). Així mateix, Núria Sales

ha destacat com les classes inferiors de la comunitat rural (mossos i jornalers) davant la impossibilitat de pagar conductes als metges, "allà on eren prou nombrosos [afirma] els mossos francesos constituïen les seves pròpies confraries (d'assistència mútua) entorn a un sant guaridor com Sant Roc, o els Sants Metges, per definició, Sant Cosme i Sant Damià" (1989:235). A través del cens de confraries del Comte d'Aranda (1771) del corregiment de Girona, també ens és possible descobrir la vessant assistencial de les confraries davant l'enfermetat: la Confraria de Sant Roc d'Arenys de Mar, administrada per bracers i aglevant un nombre de 50 confreres, que pagaven una quota de 2 rals/any, a costos seus "se mantienen [segons l'informe del Corregidor de Girona] los cofrades enfermos pobres impendiendose prudencialmente en estas obras caritativas la cantidad de 250 reales [que representaven el 38,16 % dels 655 rals de les seves despeses anuals]" ; a la mateixa població la confraria de Sant Telm, administrada pels mariners també preveia l'assistència als confreres pobres (55); a Canet de Mar la Germandat del Gremi de Mariners, otorgava 2 rals de velló per dia a tots els malalts pobres o d'accident, a més de mantenir 3 canyons en defensa de les seves embarcacions i donar 1400 rals als mariners captius que havien retornat o en el cas de morir en combat o d'enfermetat éssent esclau es destinaven 700 rals en sufragi de la seva ànima i l'altra meitat es donava als seus parents. També a Bagur, el 1693 es fundà una germandat "que consistia en dar un peso cada hermano alistado a qualquiera que cayera esclavo de moros, para su rescate"; germandat que segons l'informe del corregidor del

1771 "harà cosa de unos dos años [1769] que se deshizo esta hermandad a causa de los enredos que han acontecido". A Calella el gremi de mariners "alimenta a los matriculados que enfermizan". A Figueres, el 1763 els membres de la Tercera Ordre dels seglars de Sant Francesc, formaren una "germandat" o "concòrdia", obligant-se a contribuir amb 4 diners setmanals a canvi de rebre en cas d'enfermetat cada dia 4 sous -a partir de la segona visita del metge-, 8 sous -a partir d'estar viaticat fins a l'acomiadament del metge- i 10 misses un cop mort; i també a la mateixa ciutat la germandat de Terciaris de Sant Francesc (del convent de Recolets) als confreres malalts els donava cinc sous diaris, a més de ser assistits per dos "germans".

2/ Les morts i els enterraments també eren una altra ocasió en que es reforçaven (amb major o menor grau d'institucionalització a través de les confraries) els lligams col·lectius dins la comunitat rural. Eren moltíssimes les confraries que destinaven unes rendes a sufragar la llum que acompanyava el viàtic a la casa dels malalts, que sovint esdevenia un veritable acte social (56). I algunes ordinacions (com les de la confraria del Roser de Barberà -1736-) fixaven l'assistència obligatòria en els enterraments i aniversaris: "que als enterros dels cossos dels difunts confreres agen de acistir y acompanyar-los los si caps de casa més vehins y qui no acistirà culpablement paga en pena de sa omissió mitia alliura de cera per quiscuna vegada y dita cera sie per obs de la confraria" i en els aniversaris pels confreres difunts "agen de acistir los confreres caps de casa" [citades

per Porta (1984: 194)1. Les confraries també podien abaratir els costos de l'enterrament: a Barberà (arquebisbat de Tarragona) segons les citades ordinacions, els confreres del Roser podien ser enterrats a la tomba comuna del Roser (construïda el 1682 per tots els caps de casa confreres "per torn segons fossin menester") per 6 sous "per augment y obs de dita confraria" , mentre els que no ho eren en pagaven 10 rals (els cossos adults) i 10 sous (els albats) (PORTA, 1984: 199). Després de la mort, les confraries asseguraven una colla d'aniversaris pels difunts , ja fossin individualitzats o amb caràcter col·lectiu (57). I en ocasió de la malaltia o mort del cap de família podia donar-se el cas "que les terres del malalt, de la viuda, dels horfes" fossin conreades "per tots els demás veïns. De vagades se fa per precepte reglamentari d'una associació, altres per disposició del amo de la finca, segons pacte previament acceptat per els arrendataris; y més comunment , se fa per inciativa del senyor Rector de la parròquia, que a la missa del diumenge convida al poble a practicar tan santa obra de caritat, donant permís al mateix temps pera treballar en dies de festa; un poble de la Plana de Vich, Torelló, ha perfeccionat aquesta forma d'associació expontània , proveint-se tots els pagesos, ab quotes periòdiques, d'un fondo destinat exclusivament a pagar els gastos d'alimentació dels que vagin a treballar per altri" (MASPONS i CAMARASA, 1906: 38). Aquesta cooperació (que caldria analitzar conjuntament amb els àpats funeraris abans eludits) caldria veure-la com un "correctiu" davant els desequilibris que en algunes cases podia donar-se en la proporció

consumidors/productors o superfície/productors i una manera "de salvar les fronteres d'insolidaritat" que s'havien anat aixecant, de manera paral·lela al procés de diferenciació social a l'interior de la comunitat rural, entre les seves unitats d'explotació familiars [he fet meu, en bona part, l'anàlisi que ha fet Ramon Valdes (1976: 328-329)]. Altrament, aquestes ajudes col·lectives, també s'haurien de contemplar com una forma més que coadjuvava a la fixació d'una mà d'obra barata en el marc parroquial (vegeu la nota 66 bis del capítol I).

3/ Finalment, les confraries també podien contemplar l'assistència als pobres com a una de les seves funcions. Amb anterioritat ja havíem documentat "ofrenes públiques de pa" setcentistes a càrrec d'institucions parroquials [exemples de Riudellots de La Selva (1763), Tortellà (1780), Vilobí d'Onyar (darreries del s. XVIII) a Puigvert (1986:160-162)]. A través del cens del Comte d'Aranda del 1771, sabem que a Figueres la Germandat de la Puríssima Sang després d'anar amb processó al Santuari de N^a S^a de Recasens donava de menjar i beure als pobres -amb autorització episcopal- ; a Rabós i Sant Andreu de Terri, la confraria de la Santa Creu només tenia la funció "que juntarse el dia catorze de septiembre los cofrades para distribuir limosnas de pan a los pobres en que gasta dos quarteras y un cortán de trigo, que valora unos noventa reales y se satisfacen de renta de la misma cofradia"; a Sant Feliu de Buixalleu, l'administració de Sant Miquel a la segona festa de pasqua feia "una limosna general a los pobres, en que se gasta ochenta reales

por dotación fija, los mismos que tiene de renta, y los restantes los satisfacen de limosnas" i a Verges la confraria de la Puríssima Sang (l'organitzadora antany de la seva avui conegudíssima processó del dijous sant) destinava 100 rals anuals (el 29,76 % de les 336 rals de despeses) per a sufragar les despeses que feien a l'hospital de pobres de la vila alguns rodamóns al llarg de l'any. A tots aquests exemples, cal afegir, les botigues de blat a mans d'obrerries i confraries, de les que ja n'hem parlat.

és important, doncs, contemplar totes aquestes funcions de les confraries devocionals d'Antic Règim. Podien ser especialment útils pels sectors més humils de les comunitats rurals [els sectors més benestants deurien trobar "protecció" en la seva pròpia família: els deuria ser força indiferent, posem pel cas, l'existència d'una tomba comuna davant la possibilitat de construir un "vas" familiar propi; o no els era indispensable el treball gratuït dels veïns, podent disposar de mossos i jornalers; així com tampoc no necessitaven assegurar-se, a través d'una confraria, davant la malaltia, podent pagar la conducta del metge amb blat; podien "alliberar del purgatori" als seus difunts mitjançant la fundació particular d'un gran nombre de misses i aniversaris, amb menys necessitat de sufragis col·lectius i impersonals...] coadjuvant a la seva reproducció, en la mesura que en elles hi podien trobar certa protecció social. Certament, d'eixa manera es beneficiava de retruc no pas poc, en la mesura que s'ajudava a fixar un mercat

de treball barat, als sectors més benestants de la comunitat rural. Tanmateix, però, seria fer una lectura esbiaxada "només" interpretar-les en aquesta última direcció, sense contemplar la possibilitat que responguessin a les pròpies expectatives de resistència i organització de les classes populars en defensa dels seus drets històricament constituïts en el marc de la comunitat rural.

III.5. EXTENSIÓ I GEOGRAFIA DE LA SOCIABILITAT RELIGIOSA AL
CORREGIMENT DE GIRONA (1771)

a) crítica de la font emprada:

Hem destacat de manera diacrònica les vies de penetració de les confraries devocionals postridentines en la societat rural catalana parant atenció especialment en els aspectes sociològics del procés (origen geogràfic i social dels seus promotors i base social del seu reclutament) i en les seves funcions socials, més enllà de les seves finalitats religioses. Ara es tractarà d'intentar quantificar-ne el seu abast i el seu repartiment geogràfic. Ho farem a partir del cens de confraries del Comte d'Aranda del 1771, a partir del buidatge sistemàtic de les respostes que envià a Madrid el corregidor de Girona sobre 257 parròquies (58) [vegeu l'apèndix nº 17]. Som conscients, però, que els resultats que es deriven del buidatge d'aquesta font documental més que mostrar-nos la realitat de la sociabilitat religiosa del corregiment de Girona, a la segona meitat del segle XVIII, ens permet tan sols aproximar-nos-hi ; el seu valor rau en el fet d'haver-nos permès obtenir una fotografia en un moment donat (1771) que ens pot servir per avaluar (ja que si bé no ens mostra la realitat, sí que esdevé un indicador clar d'una tendència) els resultats de la Contrareforma a la societat rural catalana en els seus aspectes devocionals i d'enquadrament social i religiós de la població a la segona meitat del segle XVIII. Els nostres dubtes i desconfiances vers aquesta font provenen pel

fet de tractar-se d'una documentació generada per la burocràcia de la cort de Carles III, feta amb finalitat fiscalitzadora (en podreu veure les "raons d'Estat" al capítol següent); finalitat que deuria contribuir a desconfiar dels propòsits de l'Estat (reduir el nombre de confraries, posar-les sota el seu control i jurisdicció i limitar les seves despeses a les de caire estrictament "religiós") i a ocultar per part de les poblacions més d'una confraria o a declarar llurs despeses, tot reduint-les. El mateix corregidor de Girona, Josep Ignasi de Castellví, a l'informe final que envià al Comte d'Aranda (8-V-1771), manifestà el seu convenciment que la suma total de despeses anuals declarades pel corregiment gironí (168.076 rals de velló), al seu entendre, deuria ser força inferior a les despeses reals: "con la inteligencia de que en mi concepto [afirmava el corregidor] el total gasto de todas ellas aún tal vez será mucho maior de lo que se ha manifestado por haverme la experiencia enseñado que los lugares de corto vezindario siempre que se les piden semejantes noticias, las dan disminuidas por la ninguna inteligencia de los Justicias y Arantamientos, y por el sobrado influxo, que con ellas tienen los párrocos, que puede ser se hayan considerado interesados en persuadir poco el gasto, y de quienes se valen para la formación de las relaciones" (59). Ocultació de la que es responsabilitza l'ascendència dels rectors damunt els justícies i les autoritats municipals (60) i que per la nostra banda hem pogut comprovar empíricament, contrastant les informacions procedents dels arxius parroquials que coneixem amb més profunditat (Riudellots de La Selva i Vilobí d'Onyar) amb

els lligalls enviats pels corregidors, custodiats a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid. D'aquesta contrastació es deriva que l'ocultació fou doble: ni es declararen la totalitat de confraries i administracions; ni, com ja suggeria lúcidament el mateix corregidor de Girona al president del Consell de Castella, tampoc la globalitat de les seves despeses anuals. Vegem-ho.

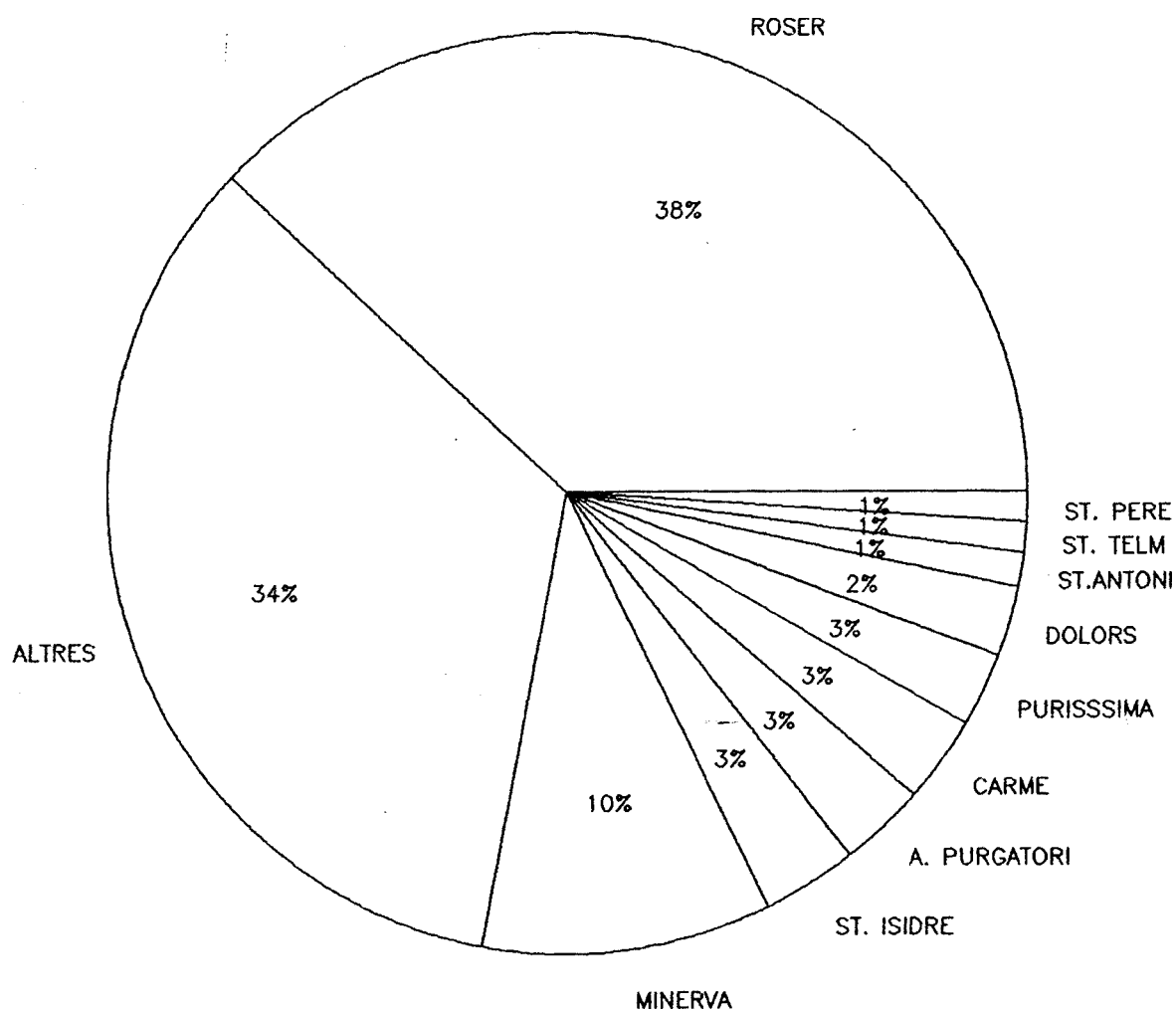
L'esmentat cens enregistra per a la parròquia de Riudellots de La Selva dues confraries: la del Roser i la de la Minerva, quan de la seva consuetat escrita vuit anys abans (1763), es derivava l'existència d'un total d'onze pabordies (Roser, Minerva, Animes, N^a Senyora, N^a S^a Antiga, Sant Antoni, Sant Sebastià, Sant Isidre, Santa Llúcia, N^a S^a del Remei i Sant Gregori): es tracta, doncs, en aquest cas, de l'ocultació del 81,81 % de les pabordies riudellotenques. En el cas de Vilobí d'Onyar, el cens només anota l'existència de la confraria del Roser, quan a través de la documentació parroquial de Vilobí de les darreries del segle XVIII, es dedueix l'existència d'un total de 7 pabordies: la del Roser, Santíssim, Santa Margarida, Animes, Sant Sebastià, Els Forasters i el Ciri dels Minyons (61) ; el percentatge d'ocultació en aquest cas és del 85,71 %. Pel que fa a les despeses ordinàries, comparant les xifres que es dedueixen de la consuetat de Riudellots del 1763 pel total de pabordies (132 ll., 11 s., i 3 d.) , amb les que enregistra el cens del Comte d'Aranda (48 ll.), obtenim que es deixaren de declarar el 63,64 % de les despeses. I és de remarcar que deixaren de declarar la pabordia més important pel que fa al volum de les seves despeses

ordinàries: El Bací de les Ànimes que el 1763 arribava a destinar 75 lliures i 10 sous anuals per a costejar llurs funcions. Sembla, doncs, que l'advertència del corregidor de Girona al Comte d'Aranda era prou fonamentada. No sempre, però, els historiadors ho han considerat (62).

b) Victòria dels models devocionals de la Contrareforma:

A través de les advocacions de les 658 confraries que enregistra l'esmentat cens pel corregiment de Girona, s'arriba a la conclusió que a la segona meitat del segle XVIII el procés d'uniformització devocional de la Contrareforma havia reeixit, finalment, en bona part victoriós dins la societat catalana. Es pot comprovar observant el gràfic confeccionat sobre "les advocacions de les confraries del corregiment de Girona (1771)", on apareixen les deu advocacions més freqüents, encapçalades per la del Roser (el 38%) i la del Santíssim o Minerva (el 10%), així com en el quadre que el segueix :

LES ADVOCACIONS DE LES CONFRARIES DEL
CORREGIMENT DE GIRONA (1771)

Font : Cens de confraries del comte d'Aranda.

A.H.N. lligall n. 7106

Les 15 advocacions més freqüents en les confraries del
corregiment de Girona (1771)

<u>confraries</u>	<u>nombre</u>	<u>%(s/257 viles)</u>	<u>%(s/658 confraries)</u>
Roser	250	97,27	37,99
Minerva	67	26,07	10,18
Sant Isidre	22	8,56	3,34
Animes	20	7,78	3,03
Carme	20	7,78	3,03
Puríssima Sang	17	6,61	2,58
Dolors	16	6,22	2,43
Sant Antoni Pàdua	11	4,28	1,67
Sant Pere	9	3,50	1,36
Sant Telm	7	2,72	1,06
Sant Roc	5	1,94	0,75
Sant Sebastià	5	1,94	0,75

Font: A.H.N., lligal 7.106 (elaboració pròpia).

c) Aproximació cartogràfica:

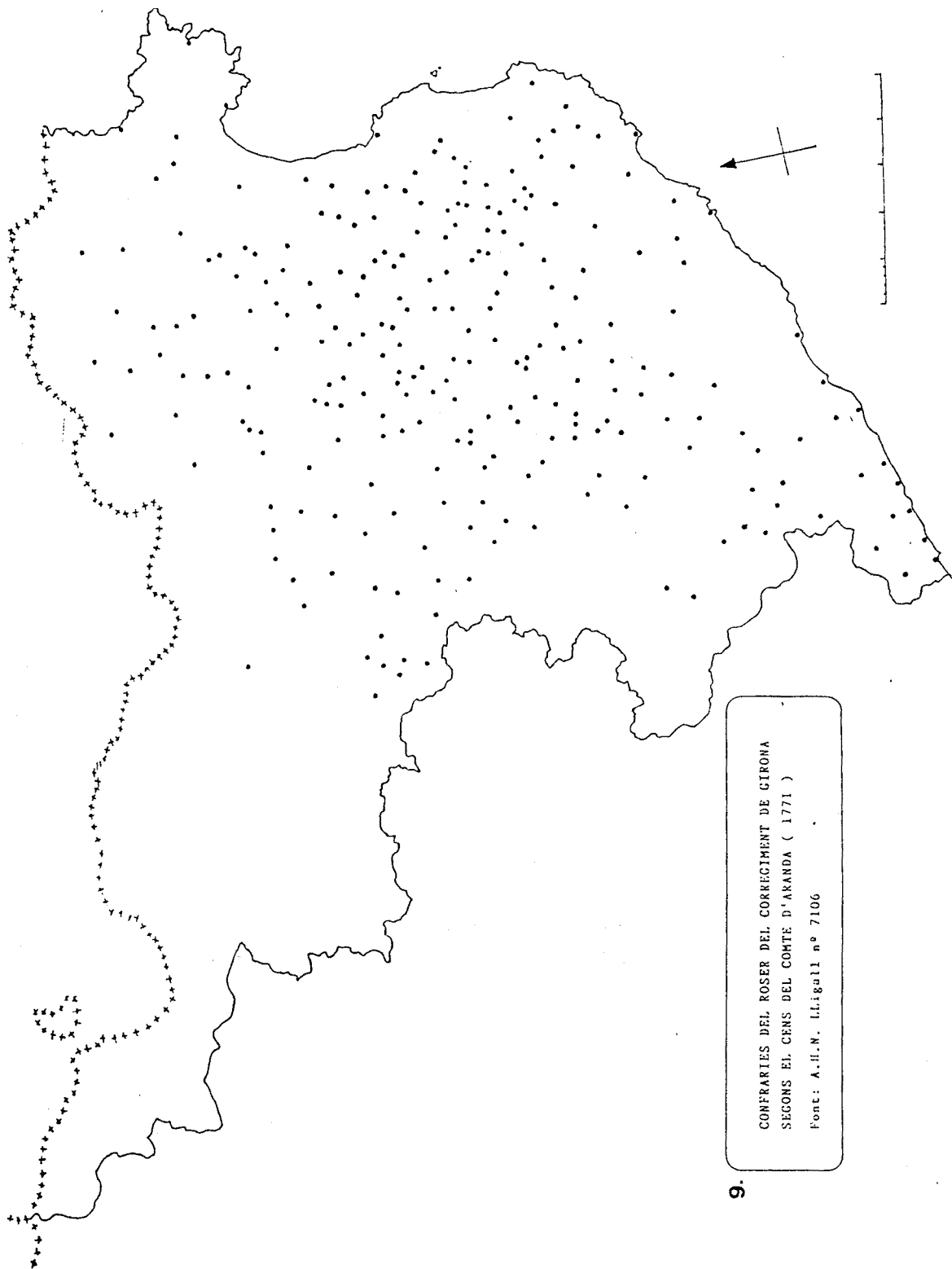
Hem tingut interès en representar cartogràficament bona part de les dades procedents dels cens de confraries del Comte d'Aranda referent al corregiment gironí (63). De la simple observació dels mapes, malgrat les limitacions de la font, es poden extreure conclusions d'interès. En primer lloc (vegeu el mapa 9), s'observa l'omnipresència arreu del corregiment de la

confraria del Roser: es troba en el 97,27 % de les poblacions del corregiment enregistrades en el cens ; les 250 confraries rosarianes s'escampen des del més petit llogarret i esglesiola de muntanya, passant per viles de caràcter mitjà fins arribar a les erigides als convents dels frares predicadors de Perelada, Castelló d'Empúries i Girona, des d'on havia partit llur expansió. Del mapa es dedueix amb claredat la gran difusió que n'havien fet els dominics especialment d'ençà el 1571 (65) Tanmateix, en alguns indrets la "nova" devoció del Roser no aconseguí desplaçar del tot velles advocacions marianes medievals (que en alguns llocs prengueren el nom de la marededeu antiga) (66), coexistint ambdues (vegeu el mapa 10). D'igual manera, en alguns indrets coexistia la confraria del Roser amb confraries marianes sota una advocació de caràcter local, molt lligada al paisatge del terròs parroquial, com per exemple, en els casos de Fontcuberta i Garriguella on a més de la confraria del Roser existia el 1771 la de Nostra Senyora de la Font i del Camp, respectivament. La victòria de les devocions marianes de caràcter "general" difoses especialment d'ençà el concili tridentí no fou, doncs, absoluta (66bis). La segona confraria més present és la del Santíssim o Minerva; si bé el nombre que es deriva del cens utilitzat (un total de 67) és molt inferior a la del Roser (67), s'observa, així mateix, un repartiment força homogeni per tot el territori del corregiment (vegeu el mapa 11).

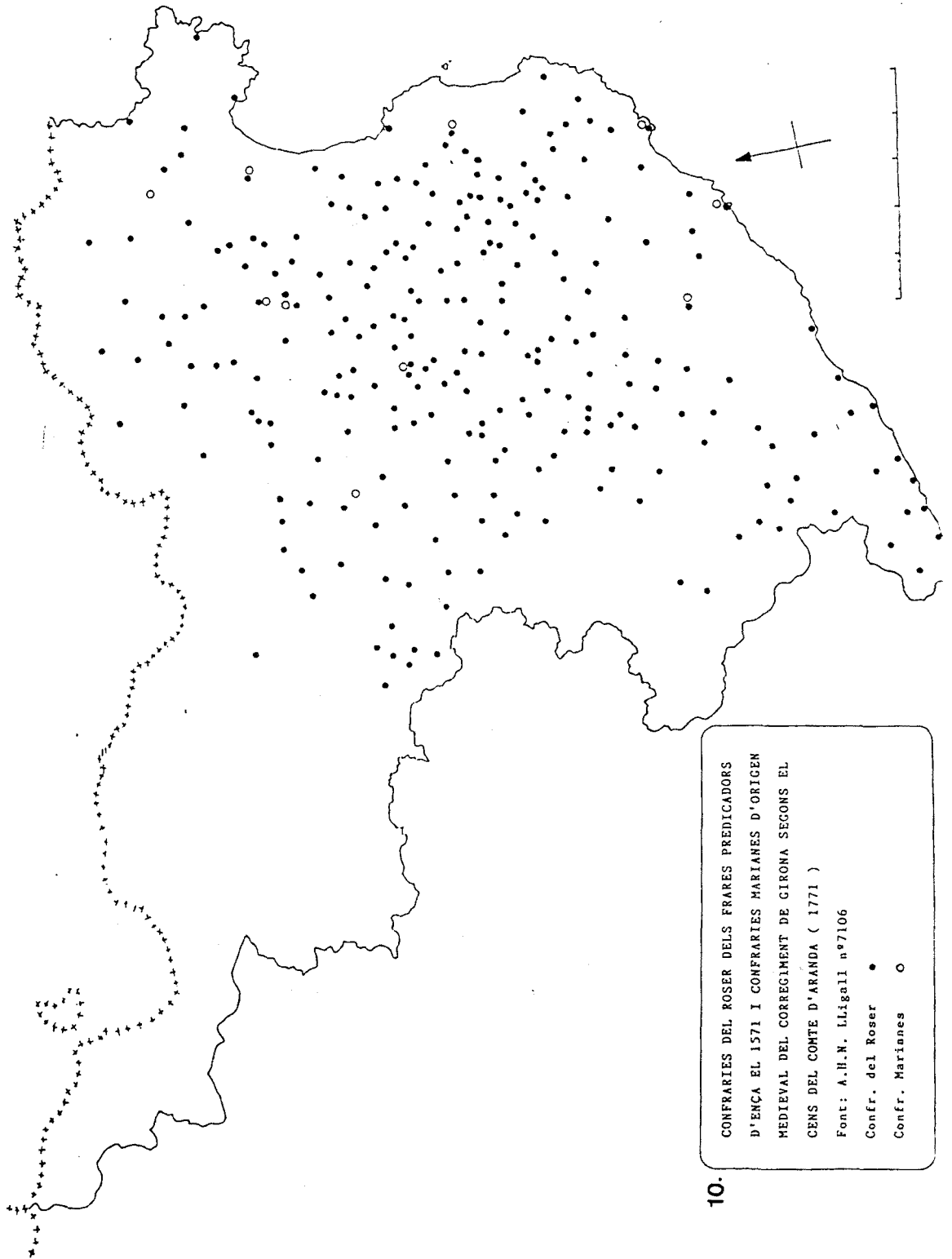
Les altres confraries devocionals més freqüents (Dolors, Carme, Ànimes, Puríssima Sang i Sant Isidre), a través del mapa

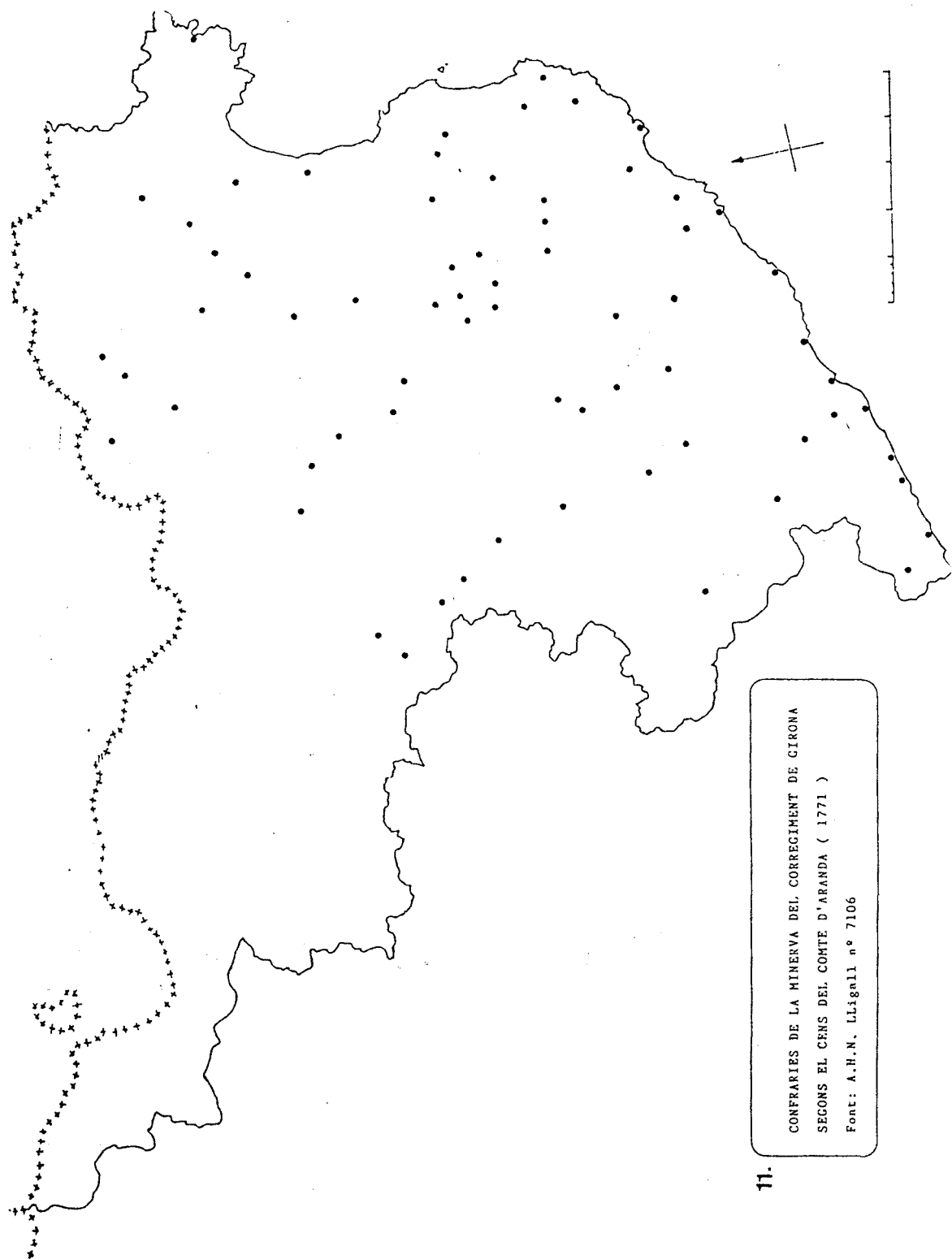
12 que les representa cartogràficament, s'observa una tendència a la seva concentració en certes poblacions. En aquest sentit, és important destacar com són les ciutats i les viles mitjanes, com Girona, Castelló d'Empúries, Figueres, Torroella, Banyoles, Besalú, La Bisbal, Calella, Cassà i Blanes, les que concentren major nombre de confraries (vegeu exemples a l'apèndix 17); La geografia de la sociabilitat religiosa, doncs, (exceptuant la hegemonia territorial de la confraria del Roser) ,segueix , en bona part, la geografia dels nuclis de població que gaudeixen d'una més àmplia diversificació professional i del repartiment desigual dels efectius eclesiàstics regulars, reforçant el caràcter vilatà de l'Església gironina de la que parlàvem a l'inici d'aquest treball. En general, allà on hi ha més convents o en el seu radi d'acció geogràfic més immediat hi ha un major nombre de confraries (68). Confraries que en el cas de trobar-se en poblacions on existís convent de la pròpia ordre "promotora" s'erigia a l'església conventual; i en cas contrari, a la parroquial respectiva.

I de la mateixa manera que hem observat com l'omnipresent confraria del Roser en algunes poblacions coexistia amb d'altres confraries marianes, cal destacar la permanència, si bé amb menor nombre, de les confraries sota advocacions tradicionals (vegeu el mapa 13) com Sant Abdó i Senen (un dels patrons, juntament amb Sant Galderic, Sant Medir, Sant Jordi... de la pagesia catalana abans que d'ençà la canonització de Sant Isidre el 1622, aquesta advocació les fés recular) (69), Sant Antoni Abad, Sant

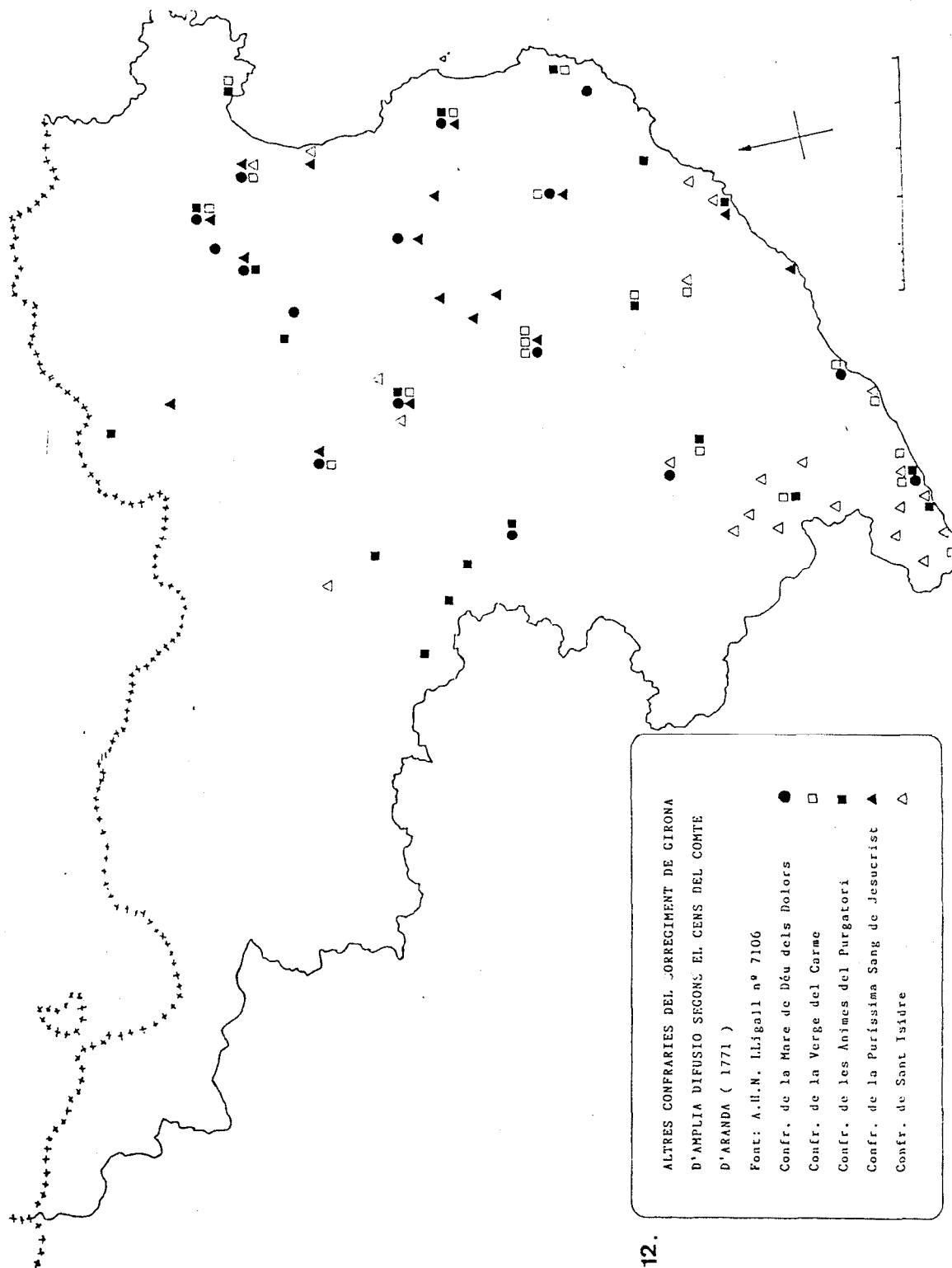
9.
CONFRARIES DEL ROSER DEL CORREDIMENT DE GIRONA
SEGONS EL CENS DEL COMTE D'ARANDA (1771)
Font: A.H.N. Lligall nº 7106

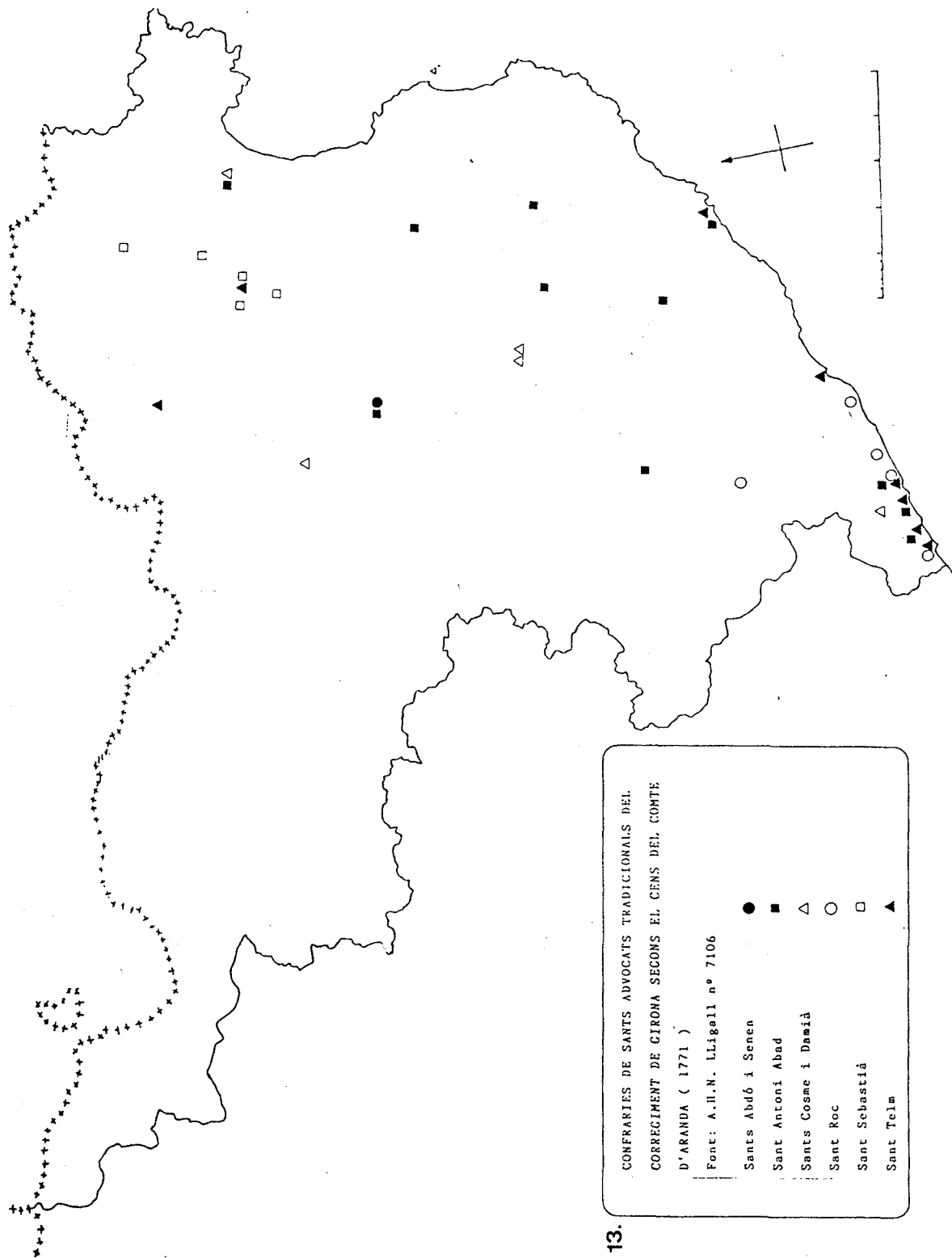

CONFRARIES DE LA MINERVA DEL CORREGIMENT DE GIRONA
SEGONS EL CENS DEL COMTE D'ARANDA (1771)
Font: A.H.N. Lligall n° 7106

11.

13.

Roc i Sant Sebastià (els advocats contra la pesta) , Els sants metges Cosme i Damià i Sant Telm, patró dels mariners.

III.6. BISBES (1769) I CORREGIDORS (1771) INFORMEN AL COMTE D'ARANDA SOBRE LA NECESSITAT DE REFORMAR LES CONFRARIES

Després que el bisbe de Ciudad Rodrigo el 1768 demanés ajuda al poder de l'Estat per a frenar les excessives despeses de les confraries (70), el fiscal del Consell de Castella elaborà un informe sobre la necessitat de reformar totes les del Regne (22-II-1769) (71); en aquest informe, el fiscal es lamentava de com les confraries s'escapaven a la jurisdicció reial, en el moment de les seves eleccions i liquidació de comptes. Aquests eren, al seu parer, "asuntos temporales y profanos" la inspecció dels quals havia de recaure a la justícia ordinària; només els aspectes referents al culte haurien d'estar sota jurisdicció eclesiàstica. Les confraries, es constata en aquest informe, contradeien les lleis al practicar captes d'almoines sense llicència del Consell; s'excedien en les contribucions, ordinàries com extraordinàries, que exigien als confreres, malgrat que la llei prohibia als consells i pobles "echar derrama o repartimiento sobre el vecindario, que exeda de tres mil reales". A redós seu eren excessives les despeses en cera, pòlvora, menjars, vestits dels majordoms i altres "superfluidades ruinosas". Tot això, segons el fiscal, reclamava la urgència d'una llei sumptuària (72), que reduís la religió dels fidels a l'"esperit de l'Evangelí i a la tradició de l'Església". El

primer pas que es proposava donar era demanar el parer dels arquebisbes metropolitans del Regne, "extractàndolos los puntos contenidos en esta respuesta, omitiendo solo los de jurisdicción, por no excitar tal vez con su expresión algún desacuerdo". Un exemple ben clar del regalisme del regnat de Carles III i del recurs eclesiàstic dels aparells de l'Estat per a promoure les reformes a l'interior de l'Església.

III.6.1. INFORME DE L'ARQUEBISBE DE TARRAGONA

Veiem, tot abreujant-la, quina fou la resposta que envià a Madrid l'arquebisbe de Tarragona Joan Larió i Lanús (en fem la transcripció a l'apèndix 16) , sobre l'estat de les confraries a la província eclesiàstica tarraconense (73). L'arquebisbe de Tarragona, reconeixia que les confraries ,recomanades "especialment por Pío V y San Carlos Borromeo", s'havien desviat "quasi totalmente del espíritu, reglas y principales fines de su institucion primordial", fomentant l'"ostentación vana" i "vanos desórdenes"; inconvenients que l'Església catalana, amb la seva pròpia legislació i instruments de control no fou capaç de reformar: "no los concilios tarraconenses con sus arregladas constituciones, ni los prelados más zelosos con sus repetidos decretos y edictos, ni los visitadores y párrocos con sus providencias han podido remediar hasta el presente". Incapacitat de la que nosaltres ja n'hem vist varis exemples a partir de constitucions provincials, sinodals i les actes de visites pastorals gironines sis-centsites i set-centistes. L'arquebisbe

es lamentava que les contribucions dels confreres i les despeses en cera, música, refrescos, menjars, pólvora, balls, dances i jocs "empobrecen y atrasan considerablement sus casas".

L'arquebisbe , així mateix, condemna els seus mecanismes d'obtenció de rendes: "Es verdad [afirma] que para gravarse menos valen de diversos arbitrios y medios y esto seria laudables sino fuera aún más indecentes y desordenados que los mismos gastos excesivos que practican"; crítica que dirigeix especialment a les rifes, sorteigs i extraccions que feien algunes confraries d'una dot de 50 o més lliures per a una donzella pobre o de joies. També esmenta críticament el fet que algunes confraries formen balls a les places "con la circunstancia de vender al más dante y oferente de los mancebos que intentan bailar con alguna particular donzella ciertos abanicos, tortas de pan, adobado, jarras vistosas de vidrio", fet que provoca que els joves entrin en competència, sense reparar "en ir subiendo el precio de dichas cosas hasta lo sumo con amargura de sus competidores". Així mateix també fa comentaris crítics sobre les processons nocturnes de Setmana Santa.

Les propostes reformadores que feu es concreten en:

1/ que no es permetés fundar confraries a les esglésies dels regulars, santuaris i capelles separades de les parroquials. Aquesta proposta era resultat de comprovar el paper de les confraries com a instrument de finançament de les ordres religioses en detriment de les esglésies parroquials. Així l'

arquebisbe es lamentava que fossin molts els que d'aquella manera s'escapaven del control del rector i dirigissin els seus donatius als convents: "confessando y comulgando en los conventos y constituyendo en ellos a nombre de la cofradía sepulturas separadas se entierran en sus iglesias a donde tras del cuerpo van los funerales, las oblaçiones, las missas, las limosnas, las fundaciones, las fiestas, todo dispuesto asi en testamento, talvez por sugesti3n o consejos de los mismos confesores que frequentemente se ingieren en la disposici3n y arreglo de las 3ltimas voluntades, con sobrado prejuicio de las parroquias".

2/ Que es reduexi el nombre de confraries i congregacions i s'uneixin a les esglésies parroquials.

3/ Que les confraries dels convents es traslladin a les parroquials. S'accepta que resti, com a màxim, una confraria en alguns convents, reduïda, però, "al estado de mero espiritual, sin temporalidad, ni administraci3n de bienes".

4/ Que subsistissin les confraries de La Minerva, el Roser, les Ànimes, la Bona Mort, dels Dolors i la Puríssima Sang, sense permetre, però, en elles cap mena de rifa ni despeses de menjars i altres "excessos".

5/ Que no es fessin processons nocturnes i funcions públiques a capelles i santuaris, ocasió per a "excessos" i renyines.

6/ Que es tanquessin i enderroquessin els santuaris distants de les poblacions on no hi residís un sacerdot per tal que les parròquies fossin millor dotades.

III.6.2. INFORMES DELS CORREGIDORS DEL PRINCIPAT

Després de rebuts els informes dels arquebisbes del Regne, el president del Consell de Castella, el comte d'Aranda, el 28 de setembre del 1770, enviava una circular a tots els corregidors de la Corona d'Aragó, demanant-los-hi que fessin, a través dels justícies i ajuntaments, una relació de totes les "hermandades, cofradías, congregaciones, gremios y cualesquiera especie de gentes colegiados que celebren una o mas fiestas en el año, ya con la función de iglesia, y con otros exteriores de gasto, y profesión" (74) i elaboreassin un estat general on constés el nombre de festes que feien, les rendes que invertien en això i si gaudien d'aprovació reial o eclesiàstica. Ordre que el 15 d'octubre del 1770 el corregidor de Girona Francisco Chaves transmetia als justícies dels pobles (75). Dels resultats d'aquest cens ja n'hem donat algunes dades, si bé no hem esgotat totes les possibilitats que ofereix a l'historiador (76). El comte d'Aranda, a més, demanava als corregidors la seva opinió personal sobre la qüestió. De les seves respostes es poden extreure diverses conclusions (77).

a) Excessiu nombre de confraries i despeses:

Segons els corregidors de Girona, Barcelona i Vilafranca era excessiu el nombre de confraries i calia que fossin reduïdes. De les dades que enviaren a Madrid, en podem extreure aquest resum referent al nombre de confraries i el total de les despeses anuals per corregiment:

<u>corregiments*</u>	<u>nº confraries **</u>	<u>despeses</u>
Barcelona	190	52.910 r.v., 7 mar.
Cervera	209	43.236 r.v.
Girona	658	168.076 r.v.
Granollers	94	16.871 r.v., 15 mar.
Manresa	195	58.976 r.v., 9 mar.
Mataró	37	14.538 r.v., 33 mar.
Puigcerdà	72	16.150 r.v., 25 mar.
Talarn	50	15.725 r.v., 17 mar.
Tarragona	192	53.479 r.v., 10 mar.
Tortosa	122	23.811 r.v.
Vall d'Aran	72	12.133 r.v., 10 mar.
Vic	122	25.239 r.v., 23 mar.
Vilafranca	127	38.449 r.v., 24 mar.

Font: A.H.N., lligall 7.090 ("Extracto general de lo que han expuesto varios intendentes, corregidores...").

* no disposem d'informació referent al corregiment de Lleida.

** inclou la suma de confraries, congregacions, administracions, gremis, col·legis, germandats i pabordies desglossades per alguns corregidors.

En general, els corregidors consideraven excessiu el volum de despeses que generaven les confraries, especialment si anaven destinades a sufragar despeses "profanes". Aquestes darreres podien ser molt superiors a les destinades a sufragar el culte. Així, per exemple, el corregidor de la Vall d'Aran, desglossà les dues menes de despeses, resultant que dels 12.133 rals de velló i 12 marevedís, el 85 % (10.308 r.v., 12 mar.), considerava que servia per a sufragar la "profusión y vanidad". Davant aquesta realitat alguns corregidors proposaren diversos remeis: el de Vic, considerà que calia suprimir l'administració laica de les confraries, otorgant-la als rectors, i fixar una quota màxima en les despeses: "quitando todo el manejo a los seculares habría lo suficiente, con menos, para que los santos fuesen obsequiados en las fiestas que se les hace, y no padeciera el público la molestia de tan repetidas demandas, señalándose quota fija por la superioridad, sin que motivo alguno se excediese de ella". Els de Vilafranca i Barcelona proposen que fossin els justícies que revisessin anualment els comptes, amb independència de la jurisdicció eclesiàstica; segons el de Vilafranca els sobrants s'haurin d'invertir en un primer moment, per a redimir censos que gravaven algunes confraries i en el futur "a los servicios que pueda ofrecerse a la Corona"; el de Tortosa proposa prohibir els balls; el de Cervera considera que era excessiu el cost econòmic de les festes organitzades per les confraries de Sant Isidre i el Roser de Cardona, proposant reduir les seves despeses, respectivament, a 18 lliures i 60 lliures, evitant-se, d'aquesta manera que organitzessin balls.

b) S'escapen del control de la jurisdicció reial:

Aquesta era una de les altres freqüents manifestacions dels corregidors: la major part de les confraries no gaudien de l'aprovació Reial. Així ho manifestaren els corregidors de Vic, Vilafranca, Cervera, Manresa i Girona. En el cas del corregiment de Girona, per exemple, només consta, a través del cens, que només 24 confraries (un 3,64 % de les 658 confraries) gaudissin de l'aprovació reial i 4 de la Reial Audiència i/o el Capità General. La major part havien estat aprovades per l'Església: ja fos pel bisbe i els provincials o generals dels dominics, especialment; algunes gaudien, així mateix, d'autorització pontificia o, únicament, dels rectors. També podien haver estat aprovades per senyors jurisdiccional i autoritats municipals (vegeu, de nou, l'apèndix 17, on es detalla, cas per cas, aquest aspecte). També hi havia preocupació per la celebració de juntes i assemblees d'aquestes confraries sense el permís dels justícies. En aquest sentit, és molt clar el corregidor de Granollers: "Igualmente e pondrá mandar (si es del agrado de su Exca.) que los rectores, o curas párrocos no tengan intervención, ni conocimiento en dichas cofradías, congregaciones, etc. pues de este modo se evitará que estos cuerpos se junten, donde, quando, y según les parece (como lo hazen) sin inteligencia de la justcia en contravención de lo expresamente mandado en el cap. 48 de la de la nueva Real Planta, que es gobierno de este Principado, fundadas en que dichos parrochos so sus directores y que en las juntas concernientes a

asuntos de sus cofradías y hermandades, no tienen dependencia alguna con la Xusticia". Anteriorment, ja havíem vist com el bisbe filipista de Girona Joan Miquel de Taverner en les visites pastorals realitzades després de la Guerra de Successió prohibia que es celebressin consells de població i universitats a l'interior dels temples.

d) Un programa de "disciplina social" per a les classes populars ?

L'informe del corregidor de Vic, Josep Ignaci Gonzalez resulta força clar en aquesta direcció. La seva opinió és ben diferent quan les despeses en festes són organitzades per les confraries de rics o de pobres. Així, en el cas de la confraria del Bon Succés de la ciutat de Vic, confraria formada per jornalers i bracers "y de gente que muchas veces por su pobreza no pueden pagar las reales contribuciones", proposa que seria convenient suprimir "la extracción de 250 reales y la paga del medio real, reduciendose las dos fiestas a una"; mentres considera que la congregació dels Dolors de la mateixa ciutat, formada per "la maior parte de ella de la gente más visible", disposa de suficients rendes que fan que no trobi cap obstacle en què pugui continuar amb les seves festes i funcions. La confraria dels Sants Màrtirs Lluçia i Marià, de l'església de la Pietat de Vic invertia en la seva festa una quantitat de 2.260 rals, quan només disposa de 120 rals de renda; tanmateix el corregidor de Vic considerà que tampoc era obstacle poder fer la seva festa ja que regularment eren "hacendados los procuradores y los santos hijos

y patronos de la ciudad". I a Sant Quirze de Besora, al ser els seus "labradores muy ricos y siendo el gasto las tres cofradias anteriores tan corto, que lo pueden subministrar sin menoscabo alguno, me parece, no hai inconveniente [afirma el mateix corregidor] en la continuaci3n de sus fiestas". Tot sembla indicar que m3s que no pas una pol3tica indiscriminada contra la festa, es tracta d'un intent de disciplinar en el treball a les classes populars, preocupat com est3 l'Estat borb3nic per augmentar la base impositiva del Regne. Aix3, en un altre moment del seu informe, el corregidor vigat3, es mostra contrari a les extraccions o rifes que es celebraven als convents de les ciutats (una manera m3s d'obtenir ingressos: el corregidor calcula que de cada rifa que es feia en el convent del Sagrat Nom de Jes3s de 750 rals, cadaven netes pel convent unes 3.000 lliures), on hi acudien a jugar, rics i pobres. Els participants havien de pagar a l'any una quota de mig ral per a poder participar en la rifa; n'hi havia que estaven inscrits a totes les confraries pagant anualment m3s de 20 rals per aquest concepte. El corregidor considerava intolerable que "tolere el p3blico esta gabela, costando tanto a la maior parte de 3l satisfacer las leg3timamente impuestas y con toda justicia devidas al soberano". Per augmentar la recaptaci3 fiscal, sembla deduir-se d'aquesta documentaci3, no era suficient l'augment de la poblaci3, la ind3stria i l'agricultura; calia, tamb3, una transformaci3 en els h3bits culturals de la gent.

El corregidors de Matar3 i Barcelona tamb3, a trav3s del seu informes ens ofereixen informacions precioses en aquesta

mateixa direcció. El de Mataró denuncia la pràctica extesa en les poblacions rurals del Principat del "pernicioso abuso (...)del gasto superfluo de los combites y banquetes" que es feien a les cases dels difunts en els dies d'enterrament i honres, donant de menjar "espléndidamente" a sacerdots, parents i amics; al seu parer "se gasta con exceso y superfluidad lo que muchas veces hace después falta para el alimento y manutención de sus pobres familias" (79). El de Barcelona considera excessives el nombre de festes dels gremis:

"consideramos excesivo el número de fiestas que los referdos gremios han establecido con absoluta prohibición de trabajar , habiendo alguno que tiene hasta tres de aquellas, quando el gobierno solicita por todos medios el reducir las, con el honesto fin de que los pobres jornaleros, no dexen de facilitar con el trabajo su manutención", propositant que es traslledessin els diumenges; proposta que fou reafirmada pel governador de la ciutat de Barcelona, considerant que es reduïrien les festes rebaixant el nombre de confraries, afavorint a "sus individuos, porque estos aplicarian más su industria en los labores en beneficio de ellos y del publico" (80).

Cal veure aquestes recomanacions dels corregidors com un intent més de disciplinar laboralment les classes populars i augmentar el seu control (en un moment de profundes transformacions econòmiques i socials com les que vivia el Principat durant la segona meitat del segle XVIII, de creixement econòmic, però de noves diferenciacions socials) tot atacant llurs formes pròpies

de vida, de consum i de treball; en bona part cal veure-les, manlevant paraules a Kriedte, Medicick i Schlumbohm, com una manera "de justificar els seus baixos salaris i la imposició de la pobresa" (81).

(1).- Sobre el caràcter "utilitari" de la religiositat pagesa tradicional continua essent d'interès la consulta del capítol corresponent al tema d'Eric Wolf (1975). Es pot consultar, així mateix, Caro Baroja (1985: 341-376).

(2).- Dec aquesta sistematització a Assumpta Roig, professora d'Història de l'Art a l'Estudi General de Girona.

(3).- Vegi's el treball de William A. Christian (1976).

(4).- Llibre dels confreres de la confraria de Nostra Senyora del Roser fet per lo reverend Moss. Arnal Aunos y traslladat per lo reverend Jaume Aunos, rector de Vilamos vyuy als 8 de dezembre, any 1714, ordinació nº 16 (Biblioteca de Les, col.lecció Calzado, r.3350). Dec la cita a M. Angels Sanllehy.

(5).- Goigs de Nostra Senyora del Roser, Girona: Llibreria de Sant Josep de Francisco Geli, s.d. Sobre els goigs del Roser i la seva difusió podeu consultar els treballs de Serra i Boldú (1917, 1925).

(6).- Vegeu Serra i Boldú (1917, 1925).

(7).- Vegeu Elliott (1989: 408-409) i Joan Busquets (1976).

(8).- Vegeu el treball de Ludovicus i Fanfani, De confraternitatibus aliisque associationibus ordini FF. Praedicatorum Propiis, Roma: Apud Domun Generalitiam, 1934 i Coll (1927).

(9).- transcripció i informació, procedents de la monografia de Josep Porta (1984: 193).

(10).- FELIU DE LA PEÑA, N.: Anales de Cataluña, p. 211.

(11).- FELIU DE LA PEÑA, N.: Anales de Cataluña, p. 215; i Eva Serra, "Els Guimerà, una loblesa de la Terra", Recerques (en premsa):

(12).- Vegeu CAMOS, Narciso: Compendio de la vida ... del venerable Fray Dalmacio Ciurana..., 1690, i el treball de Coll (1955).

(13).- Informació procedent de l'A.D.G., Arreglo Parroquial, 1855 (ar. Figueres), s.f.

(14).- informació procedent de Monsalvatge (1908-1910, I: 115). Segons el cens de confraries del Comte d'Aranda del 1771 (A.H.N. lligalls nº 7106, s.f.) el propietari d'aquesta capella, el cavaller Antoni Albertí, residia a Girona i la confraria ja s'havia traslladat a l'església parroquial de Llagostera.

(15).- Informació procedent de Serra i Boldú (1925:57).

- (16).- Informació procedent de Serra i Boldú (1925:57).
- (17).- A.P.V., Llibre de la confraria del Roser, 1614..., f.1r. (vegeu l'apèndix documental nº 18).
- (18).- A.P.V., Llibre de la confraria del Roser, 1614... (nota al marge) i Testaments (lligall II.6): Testament d'Helena de Cruïlles i Olmera, 14-X-1624.
- (19).- A.P.V., Testaments (lligall II.6): Testament d' Helena de Cruïlles i Olmera, 14-X-1624.
- (20).- Vegeu el final de l'apartat "Vilobí d'Onyar, un poble que pledeja...".
- (21).- Dades procedents de Serra i Boldú (1925: 56).
- (22).- Dades procedents de Serra i Boldú (1925:56).
- (23).- Dades procedents de Josep Gibrat (1912: 19, 21, 23 i 34). De la confraria de la Minerva de Millars, A.D.P.O., G 811.
- (24).- Es tracta dels contractes del retaule del Roser de Montcal (1599) i Cassà (1600); tabernacle i imatge de la parroquial de Vilabertran (1601); imatge de N^a S^a i de Sant Domènec de Campilog (1600); capella de Medinyà (1604); pintar retaule de Camallera (1603); pintar i daurar altar de Fornells (1603); capella a Sant Martí Vell (1604); tabernacle i imatge N^a S^a a Medinyà (1604); pintar i daurar retaule de Fontcuberta (1605); reixa de ferro de la capella del convent de Predicadors de Girona (1605); pintar retaule de Montcal (1605); retaule de Sant Martí de Llèmana (1606); retaule de Bordils (1606); retaule de Caldes de Malavella (1610); retaule de Viladesens (1611); capella d'Aiguaviva (1612); capella d'Estanyol (1613); pintar retaule de Sant Julià de Ramis (1612); retaule de Medinyà (1614). Dades procedents de Dora SANTAMARIA (1989,III). Totes aquestes obres es refereixen a l'advocació del Roser i eren destinades (si no s'indica el contrari) als temples parroquials de les poblacions esmentades.
- (25).- Segons Rosa Congost la família Prim assignava el 1792, 1.800 lliures de dot als seus membres i el 1831, 3.000 lliures (CONGOST,1988:347); la donació de 200 lliures feta pels Prim el 1606 ,juntament amb la família Agustí per a costejar el retaule del Roser, és un altre "signe d'identificació social".
- (26).- Vegeu Dora Santamaria (1989,III: 127-129 i 147-149).
- (27).- Vegeu el treball d'Anton Vila , "Mossen Peyra, Rector de la Vola. Estudi Folklòrich y crítich-històrich", Lectura Popular. Biblioteca d'Autors Catalans, vol XVI, Barcelona: La Il·lustració Catalana,s.d. pp.423-424.

(28).- Vegeu CARRERA i PUJAL, Jaume: La vila de Castellterçol, Barcelona: Ed. Bosch, s.d., pp. 204-205. Sobre el rector Francesc Orriols, vegeu el capítol dedicat als rectors.

(29).- Dada procedent de Francesc Montsalvatge (1908-1910, I: 116).

(30).- Vegeu Francesc Montsalvatge (1908-1910, I: 115-117).

(31).- Ens caldria identificar la tipologia de conflictes entre parròquia i "capelles de mas" (sobre els signes "arqueològics" de la diferenciació social en el camp, dels que la capella de mas n'és un dels signes més destacats vegeu la nota 127, del volum I, p.436). Francesc Tort, aportant exemples setcentistes, ja havia indicat que per obtenir privilegi de gaudir capella o oratori privat calia presentar a la cúria diocesana "lletres de noblesa", "o bien certificado que se vivía a guisa de noble" (1978: 253, nota 30). Com ha destacat Joan Bada les autoritats episcopals intentaven limitar els drets d'aquestes capelles: "les prohibicions o limitacions eren no tenir campanar ni campanes no poder celebrar missa en les festivitats de Nadal, les dues Pasqües. l'Assumpció de Maria i, en general, en la festa del sant patró de la parròquia on es trobaven enclavades" (BADA, 1986:124). Per la nostra banda en algunes actes de visites pastorals hem trobat referències a les capelles de mas d'interès: a Lliors, sufragània d'Arbúcies, el 1661, Joan Regàs, ciutadà honrat de Girona, demanà al visitador, poder celebrar misses a la capella del seu mas, cada dia, amb l'excepció dels dies de Pasqua, Pentacosta, Nadal "y altres festivitats majors", tal com ja se li havia concedit en un breu apostòlic del 25-III-1625, "y també que en cas de contagi, del qual Déu nos lliure, de uns bàndols com per ells se hagués de retirar ab tota sa gent pera guardar-se en dita a casa o de qualsevols altres treballs o necessitats a ocasió dels quals no pogués sens grave detriment de sa persona y família anar hojr missa en altre part se digue donar llicència al rector o vicari en exos casos dir dues misses una a la iglesia de Lliors y altre a la dita capella per ell y família y los en dita casa habitants" (A.D.G., P 102, f. 109). A Fornells de La Selva, el 1855, a les capelles particulars del Sant Crist i Nostra Senyora dels Dolors, només s'hi podia celebrar pels seus amos, en cas de malaltia, mal temps i de perill [A.D.G., Arreglo parroquial, (ar. Girona), s.f.]. Una de les principals preocupacions dels bisbes eren que les misses a les capelles dels masos, no significuessin per als parroquians la possibilitat d' "alliberar-se" del sermó dominical, l'explicació de la doctrina cristiana i perjudiquessin als bacins parroquials: A Blanes, el 1667, el visitador decretà: "que sempre que vagen a dir missa en alguna de las capellas foranas per algun devot en dies de diumenge o festa de precepte que las digan sens tocar la campana ni fer senyal pera que s'evite lo dany e causaria ab axò als bacins de la present y la falta de cumplir al precepte de hojr missa en la parroquial com se deu en semblants dies, y axò ho cumplen en virtit de santa obediència" (A.D.G., P 103, f.83r); a Corçà, el 1739, el visitador constata "que molts deixen de anar a

la missa en que s'ensenya la doctrina y van a ohir la missa en la capella del Alberch, fugint així de la enenyansa de la doctrina", obligant als sacerdots que celebren la missa a l'esmentada capella després de l'ofertori "ensenyen a lo menos un quart i mitg la doctrina" (A.D.G., P 123, f. 164r). Així mateix, sovint es recordava com era el rector el que havia de donar llicència per a poder celebrar misses a les esmentades capelles: aquest fou el cas de la parròquia del Segueró el 1717 (A.D.G., P 113,, f.149). El que fou bisbe de Girona Baltasar Bastero el 1751 recordava com les "cases de cavallers" amb oratoris havien de rebre el primer viàtic de manera pública des de l'església parroquial pel rector "per ser un dret i acció d' ell que és el de cura d'ànimes" (Conferencias de la Diócesis de Gerona, vol. II, 1751, p. 136). Malgrat que el baptisme i la sepultura eren drets i prerrogatives de la parròquia i el rector, ens consta que en alguns casos es practicaven a les capelles dels masos: Ignasi Terradas ha comprovat com la capella de can Santamaria de Serrateix s' havia utilitzat com a panteó familiar (1984: 185) i Andrés Barrera (1990) n'aporta altres exemples de la Plana de Vic. Els visitadors també es preocupaven per l'adecentament d'aquestes capelles: a Sales (La Garrotxa), el 1667 s'afirmà que "és pública veu y fama que lo masover del Castell de Sales fa magatsi de la capella de Nostra Senyora en dit Castell construïda", manant que no s'hi amagatzemés res i obligant, també, al beneficiat que gaudia del benefici allà fundat de destinar part de les seves rendes a feu un nou quadre de la marededéu per ser el vell "indecent" i molt destruït (A.D.G., P 103.f. 208v); a la capella de Santa Margarida de Sant Esteve d'en Bas, s'obligà el 1717 a fer una porta forània, per tal de poder accedir-hi sense haver de passar pel corral de la casa (A.D.G., P 113, f. 54r-57v). L'adecentament de les capelles de mas podia ser una de tantes obligacions que requeien damunt els masovers; així, per exemple, podem llegir en un contracte de parceria de la Torre de Cartellà de Maçanet de La Selva, el 1782: "Item que se vos prohibeix posar cosa alguna dins la capella, sí que tindreu obligació de tenir-la ben escombrada y limpia" [de la transcripció feta pel Taller d'Història (1988: 319)].

(32).- Amb aquestes paraules el rector de Vilobí d'Onyar, Mn. Joan Planella, interpretava la primera fundació de la confraria del Roser (1614) per part dels senyors del Castell de Vilobí, dins el context polític del Bienni Negre de la Segona República espanyola (del fulletó, Gloriós centenari de la nostra confraria del Roser-parròquia de Vilobí d'Onyar, 1935).

(33).- A.D.P.O., G 826.

(34).- A.P.V., del registre de combregants del 1597, Llibre d'òbits, 1595-1691, f. 129v. Hem calculat el nombre d'ànimes de comunió" sumant al recompte global que es dona en aquesta font ("sense al castell són 225") el 10 combregants que es registren en el castell ("Lo Castell, X: los il.lustres senyors coniuques Olmeras y los mossos y mossas").

(35).- Vegeu volum I, p. 438, nota 151.

(36).- Segons el cadastre de Vilobí d'Onyar del 1716 el mas Artau era treballat en contracte de masoveria i el 1717-18 disposava de 44 ha. de terra, 7 bous, 4 eugues, 1 burra, 13 porcs i 24 ovelles [dades procedents de JM. Marquès (1987)].

(37).- A.D.G., P 102, f.192.

(38).- Així, ho constata (sobre el no pagament d'entrada i quota) Geroni Taix en el seu Llibre dels miracles de Nostra Senyora del Roser y del modo de dir lo Rosari de aquella, Girona: Jaume Bro, estamper, 1667. La informació sobre la confraria del Roser de Vilamalla, procedeix, de l'A.D.G., P 123, f. 288v.

(39).- A.P.V., Llibre de la confraria del Roser, s.f.

(40).- A.S.P.O., G 811.

(41).- Sobre els llibres de devoció i la seva gran difusió, per a la segona meitat del segle XVIII, podeu consultar el treball de Xavier Burgos (1987) i Manuel Peña. Sobre els goigs, vegeu el treball de Batlle (1925) i les referències que dona Antoni Comas [1985: 255-302 (1964)], així com l'article de Joaquim M. Puigvert, "Els goigs: literatura religiosa popular?", Estela, nº 1035 (Calella, 15-VI-1990), p. 5.

(42).- Sobre la insuficiència i les limitacions dels estudis sobre "religiositat popular", que no consideren els condicionants de les estructures eclesiàstiques i del context històric i social, vegeu les observacions que ha fet al respecte Paolo Prodi (1983:7-18). Sobre l'ambigüetat i els perills d'operar amb el concepte de "religiositat popular" vegeu Carlo Ginzburg (1979). De la influència de Gramsci en els estudis històrics sobre religiositat es pot consultar el treball de Carla Russo (1976a: XVII-CCLIV). Recentment William J. Callahan (1989: 71), ha retret a l'antropòleg W. Christian, estudis de la religiositat "popular" i autor de "The Spanish Church", dins Church and society in Catholic Europe of the Eighteenth Century (Cambridge, 1979), l'haver presentat una religió "popular" i "local" excessivament autònoma de la litúrgia oficial de l'Església. Jesús Millan a la seva ponència al Col·loqui sobre Carlisme i moviments absolutistes (en premsa), celebrat a Girona el setembre del 1988, fa seva, així mateix, la crítica de Callahan.

(43).- Sobre el "valor etnogràfic" de les constitucions sinodals postridentines com a fonts útils per a l'estudi de la cultura "popular", en la mesura que donen a conèixer aspectes de la vida social i religiosa que als ulls de l'Església calia reformar, i la seva reiteració indica la resistència a les reformes eclesiàstiques, vegeu especialment el suggerents treballs de Corrain (1970) i Zampini i Jones (1962). En el Sínode de Barcelona del 1575 es determinà que no entressin joglars amb

tamborinos durant l'ofertori a les esglésies del deganat del Penedès, sinó "manastrils" (citats per Josep Sanabre (1930: 40)). En els manuals de visites pastorals de l'A.D.G., hem localitzat abundants referències sobre el lloguer de músics a càrrec de les confraries: a Calonge (1661) el visitador ordenà "que de la hora en avant no pujan gastar los pabordes de dita confraria [del Roser] per los dits músichs més de tres lliuras per cada vegada" (P 102, f. 47r.); a Raminyó (1661) manà que els pabordes del Roser "no pujan gastar per los jutglars de la festa més de 2 lliures, 20 sous" (P 102, f.114r.); similars mandats també es troben pel mateix any (1661) a Vidreres (P 102, f. 81v.), Cors (P 102, f. 222r.), Santa Llogaia de Terri (P 102, f.224v.), Sant Andreu de Terri (P 102, f.226v.), Falol de Revardit (P 102,f. 228r.) i Riudellots de la Creu (P 102, f.229r.). A Argelaguer (1667), el visitador després de comprovar les grans despeses que es feien en cera i músics es manà que no es gastés res dels bacins i confraries sense "llicència del rector y obrers de dita iglésia" (P 103, f.206v-207r.); a Riudellots de La Selva (1667), manà als curats, obrers i pabordes "no permeten ni vullan que per ninguna festa, ni porfesso sonen en dita iglésia ni porfesso jutglar que no sien de can per la irreverència y irrisió que causa en ditas divinals functions musica de balladas profanas" (P 103, f.117r.). En el manual de visites pastorals del 1717 continuen trobant-se similars mandats: a Maranyà (1717) s'ordenà als pabordes que no lloguin músics fins "atant que primer sien satisfets y pagat lo curat y demés necessitats de la iglésia a coneguda del Rector" (P 113, f. 68r.); a La Tallada (1717) es constatà que els pabordes pagaven primer als músics deixant-ho de fer als sacerdots (P 113, f. 69v-70r.); a Capsec (1717) es recordà l'obligació de no gastar diners "per cosas temporals y seculars", a no ser amb llicència episcopal (P 113, f.38r-39r.). El 1722 el bisbe Josep Taverner en el seu edicte sobre l'ardiaconat de Besalú prohibí als pabordes de capelles, tal com estipulava la constitució 15 del Concili Provincial de Girona del 1717, "llogar músichs en ditas festivitats, sinó és únicament per servey de la iglésia, los quals en ninguna manera, ni encara de bon grat, o espontànemanet servescan per ballar, encara que ja sian acabats los oficis divins" (p.272). Tanmateix, aquestes disposicions episcopals sis-centistes i set-centistes deuriem ser de difícil compliment, si considerem que en el sínode diocesà de Girona del 1857 es decretà una resolució contra l' "abús" d'invertir les recaptés d'almoines per a la "profana diversión de los bailes", obligant als rectors no permetessin "tan criminales abusos y pongan toda su autoridad e influjo para eliminarlos de sus iglesias" i una altra que manava als rectors que es possessin d'acord amb els administradors a l'hora de llogar els músics per tal que no fossin purament instrumentistes (resolucions II^a i IV^a, respectivament, del Sínodo Diocesano de Gerona año 1857). Sobre la vigilància eclesiàstica vers els balls, joglars i músics al llarg dels segles XVII, XVIII i XIX vegeu, així mateix, el documentat estudi d'Andreu Cortada Cobles i joglars de Catalunya-nord, Perpinyà: El Trabucaire, 1989, de manera especial les pàgines 11-25.

(44).- Una constitució sinodal gironina del 1685 del bisbe Tomàs Auther prohibia que en les esglésies i processons es representessin els sagrats misteris, hi haguessin dances i anessin nenes vestides de blanc (España Sagrada, vol. XLIV, p. 180); durant l'episcopat del bisbe de Girona Miquel Pontich (1686-1699), es decretà, de nou, una constitució sinodal que prohibia les representacions "al viu" de la passió i el devallament a l'interior i a fora de les esglésies (España Sagrada, vol. XLIV, p. 189). A Tossa (1667) el visitador constata "que la professó del dijous sant és més tragèdia profana que commou més a risa que a devoció", prohibint que es representés a cap personatge (A.D.G., P 103, f.94v); a Llagostera (1667) es prohibeix que la processó organitzada per la confraria de la Puríssima Sang hi vagin "jueus" (P 103, f.103r.); a Sant Feliu de Guíxols (1668) es prohibeix poder respresentar a cap personatge (P 1033, f.294r.). A l'Escala (1717), el visitador prohibí que es representés a la processó de dijous sant a la Magdalena (doncella vestida de gala i "pomposament") i altres representacions al viu (A.D.G., P 113, f.97); a Maçanet de Cabrenys (1718) es prohibí que a la processó del dijous sant ningú vestís "ridículament" representant a jueus i a iscariots i en el cas que algú ho fés els sacerdots haurien d'abandonar la processó, retornant a l'església (A.D.G., P 113, f.50v). Mesures que en alguns llocs no deuriem pas fer-se realitat ja que en el darrer sínode gironí del 1867, en la seva resolució IIª, es recordava encara la prohibició dels drames sagrats, entre ells la Passió i els Pastorets (Resoluciones acordadas por el Prelado..., Girona, 1867). El millor exemple en el Bisbat de Girona de persistència formal (ja que s'ha anat readaptat a condicions canviants) fins avui de les representacions "al viu" de la Passió, malgrat la secular lluita eclesiàstica en contra, i els decrets renovadors del Concili Vaticà II, és la processó del dijous sant a Verges, que no es redueix a la seva conegudíssima "dança de la mort". Sobre aquesta processó vegeu el treball del folklorista Rossend Serra i Pagès, "La processó del Dijous Sant a Verges", Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, nº 373 (juny 1926), pp.201-214. i el més recent de Jordi Roca, La processó de Verges, Girona: Diputació-Caixa d'Estalvis, 1986.

(45).- El bisbe de Girona, Arévalo de Çuaco el 1601 decretà una constitució sinodal, que exigia una llicència especial per a totes les processons que es desplaçessin més d'una llegua [citada per Pladevall (1967: 151) i Pons i Guril]. En el sínode de Barcelona del 1629 es demanà "que's done remey als inconvenients que's resulten de les professons que van a hermites distants dels llocs o les que van a hermites distants dels llocs o les que van a Nostra Senyora de Montserrat. Que no's fassen professons sino que tornen lo mateix dia" [resolució citada per Sanabre (1930: 53)]; en el sínode barceloní del 1634 de nou es decretà la mateixa prohibició (SANABRE, 1930:54); En el sínode de Barcelona del 1683, els promotors sinodals presentaren una proposició sobre les processons "extra propriam parrochiam": "En la presente diócesis ay abuso que en muchos lugares hazen procesiones

anuales extra propriam parrochiam de tal suerte que ay muchos que van tres, quatro, y cinco leguas lexos, sabiendo una y dos horas antes del dia de su parroquia, aturándose por el camino a comer, y beber, dexando muchas vezes al párroco con quatro o seis personas, y a la noche volviendo a la parroquia muy tarde y otras que se quedan a dormir fuera volviendo el dia siguiente, y quando llegan a la capilla o santuario destinado se trata más de mercar y vender, comer y beber, que del culto divino, de lo que resultan más ofensas a su divina magestad que gloria suya, por lo que suplica a V.S.I. (se sirva) mandar extinguir dichas procesiones extra propriam parrochiam, que será muy conforme a la devoción cristiana y al servicio de Dios" (de la transcripció feta per Josep Sanabre (1930: 65). També en el Bisbat de Vic, el 1685 el bisbe Antoni Pasqual decretà una constitució sinodal que prohibia les processons que, per la seva distància, no es pogués retornar abans de migjorn [citada per Fladevall (1967: 132) i Pons i Guril]. En el concili provincial del 1717 celebrat a Girona, de nou s'insistia en aquest punt, prohibint que les processons traspassessin el terme parroquial, dirigint-se a ermites veïnes, tenir una duració superior a dues hores i en cap concepte fer estacions i parades per a menjar i veure (Constitució nº XIII, Constitutiones sacri concilli Provinciale Tarraconensis, Gerundae celebratur anno domini MDCCXVII). Constitució que a través de les visites pastorals s'intentà aplicar a arreu del Bisbat; així ho hem comprovat (A.D.G., P 113) en els casos de Tortellà (1717, f. 115r.-117v, on es prohibiren les anades al Collell i a N^{ra}S^a del Mont), Sta. Leocadia d'Algama (1718, f.7v.), Borrassà (1718, f.11v), Ordís (1718, f.13v.), Crespià (1718, f.19v.), Caxàs (1718, f.23r.), Vilademires (1718, f. 25v.), Lladó (1718) i Cistella (1718, f. 80v). El 1725, el bisbe Josep Taverner recordava aquesta constitució provincial, aclarint que la intenció seva no era "llevar las processons, com alguns pensan, sinó posarlas a un estat, en que se puga anar a ellas ab devoció, sens aver-si de menjar, y beurer, se que se seguian los danys, que són notoris" (Instrucció Pastoral, p.260). Un exemple paradigmàtic de com aquestes mesures reformadores episcopals eren de difícil aplicació es pot veure en la monografia sobre la parròquia de Riudellots del segle XVIII (PUIGVERT, 1986: 150-157): es tardaren 23 anys abans de complir la constitució provincial del 1717, amb la connivència dels rectors, fins que el 1740, el reverend Joan Calderó, redactor de la consuetud del 1763, negocià i aconseguí la seva definitiva abolició. Els sínodes gironins dels anys 1777 i 1780, presidits pel bisbe Tomàs de Lorenzana, insistien, de bell nou, en la prohibició que les processons ultrapassessin els nuclis urbans [vegeu Joaquim M. Puigvert (1986: 155)]. Cal tenir en compte que les processons que significaven un desplaçament més enllà dels límits parroquials i la trobada amb d'altres parròquies veïnes podien provocar conflictes i tensions entre elles per qüestions de precedència: així, per exemple, a Sant Feliu de Pallarols, el 1661, el visitador constata que amb motiu de la pujada al santuari del Far el dimarts de pasqual es donaven "diferències i inquietuds" sobre quina de les processons tenia precedència, obligant que la parròquia de Sant Feliu no hi

anés si abans no hagués concordat i "ajustat" amb les altres parròquies amb quin ordre calia pujar (A.D.G., P 102, f.171v.); a Pineda (1667), el visitador prohibí que per les processons de lledanies la parròquia de Santa Maria s'agregués amb la de Sant Pere, ja que per qüestions de precedència es provocaven desordres (A.D.G., P 103, f. 69r.).

(46).- A la Instrucció Pastoral del bisbe de Girona Josep Taverner (1725, p.36) es pot llegir: "com en moltes iglesias hi ha un ciri, que diuen del jovent, de que cuydan regularment los joves y fadrins del poble, los quals fan en las iglesias y fora de ellas infinitas indecèncias, y altres cosas semblants contra los bons costums, las quals no referim, per no ofendrer los ulls de aquells que las llegirian; manam y ordenam als rectors, que abolescan enterament tots estos abusos, y desordres, que fins aquí se han mantingut ab lo títol de costums; no permetent, que ninguns obrers, pabordres, o altres administradors per qualsevol causa, que sia, encara que se fassa ab lo fi de traurer almouyna per la iglesia, executen cosa alguna de estas; advertintnos a Nos emn cas de no poderi posar remey per fi, que nos valdrem de la ma del Rey, per acabar ab tant depravats abusos y desordres". En la mateixa Instrucció (p. 22), es prohibeixen "lo us dels escallots, que vulgarment se diuen, quan se casan viudos, per ser del tot contraris a la bona disciplina y santedat del sagrament, y plens de impuresa e indecencia, que tant se deu apartar de ells, prevenint als párrocos, que nos avisen, si estos abusos continuan, per posar remey més eficas". Sobre els esquetllots, com a acte de protesta i sanció col·lectiva -i sorollosa- quan es considerava que algú havia transgredit les normes socials comunitàries (no reduïdes únicament a qüestions referents al sexe i al matrimoni) vegeu els treballs d'E.P. Thompson (1972, 1982). Sobre les festes dels bisbetons i abatons, com a festes d'inversió, a les catedrals, monestirs i col·legiates catalanes als segles XIV, XV i XVI, vegeu els documentats treballs d'Enric Claudi Girbal (1881), Josep Gudiol ("El Bisbetó", Lectura popular. Biblioteca d'autors catalans, nº 230, s.d.), Rossend Serra i Pagès (1910), i l'edició del "Sermó del Bisbetó, compost en XVen segle", publicat a Recull de Textos Catalans Antics, vol. XIII (1910). Aquestes festes d'inversió, tal com destacà Josep Gudiol, foren especialment prohibides d'ençà el concili tridentí: "en el Concili Provincial, tingut a Barcelona en 1564, els Bisbes de la Provincia Tarragonina, entre'ls decrets de reformació inspirats en les decisions del Concili de Trento, establiren que les burles y tot lo que pogués excitar a rialles fos abolit y tret de la iglésia, axís com els coets y trons estrepitosos, les ballades y cants de panderos y campanas. Rès d'axò devia permetres ni en el temple sant, ni en cementiris y llocs sagrats. Y'l Concili provincial, aludint directament al Bisbetó, afegia: jutgèm que s'han de repremir tambe'ls jochs vans dels noys o infants ja fingint-se bisbe, ja rey, o altre magistrat eclesiàstich o secular" (GUDIOL, s.d.: 366; el subratllat és de Gudiol). Tanmateix, persistiren en forces indrets, les confraries de joves solters amb les seves funcions, de manera més o menys tolerada: Joan Segura (1879: 292) dona

notícies de la confraria de Sant Esteve de Santa Coloma de Queralt, formada pels joves solters, els estatuts de la qual foren aprovats (1691) i confirmats (1729) pels comtes de Santa Coloma i de la d'Igualada (1907-1908: 178-179, 211), que gaudia del privilegi, concedit pel consell de la vila per a recaptar almoines d'ençà el 1480, de poder "fer rey" de les festes de Nadal fins a sant Aparici, captant almoines, "sens força ne violència de algú, sino per llur liberalitat". En alguns indrets les confraries de joves gaudien del dret de gravar als que es casaven (constituïnt possiblement una manera d'evitar els esquetllots) : a les ordinacions de la confraria de Sant Esteve (o "la dels fadrins") de l'Esplugu de Francolí del 1754 s'establia que qualsevol viudo "ques casará que aja de pagar segons lo estat que serà ço és de ma grossa tres lliuras de cera, y de ma mitjana dues lliures de cera, y de ma menuda una lliura de cera..." (Jordi Roca, "Les confraries religioses de l'Esplugu de Francolí", *Arrels*, 4 (1984) p.401, i a La Bisbal d'Empordà la confraria de l'Abad del Mal Govern obtenia llurs rendes gravant als solters que es casaven amb 4 rals i amb 8 rals si estractava de vidus o nobles (dada procedent de l'A.D.G., *Arreglo Parroquial* (ar. la Bisbal), 1855. s.f.). Les confraries de joves tenien un destacat paper en l'organització de festes; així, per exemple, l'administració de Sant Cristòfol d'Hostalric, administrada per mossos solters, el 1771, segons l'informe que el corregidor de Girona envià al comte d'Aranda, els seus administradors "mantienen a sus costas y de los demás mossos solteros que quieren contribuir voluntariamente, el bayle y diversión pública que dura desde el dia de Reyes, hasta carnestolendas en los dias festivos, gastando en ello doscientos y doze reales" (A.H.N., leg. nº 7.106, s.f.). Sobre les confraries de joves en la societat pre-industrial vegeu, també, els treballs de Jacques Rossiard (1982) i Carlo Ginzburg (1982).

(47).- Així en el Sínode de Barcelona del 1575 es constata "que en temps de la quaresma, als dissaptes a la nit, vajen fadrins y homens casats per les masies sonant i ballant los cascavells ab nom de demanar charitat per la Verge Maria y canten cançons de la verge Maria y mesclen coses deshonestes y profanes del que's seguien alguns escàndols: de assò diuen y anomenen canterelles de la Verge Maria, per ço se suplique que dit daga no don tal llicència" [citat per Josep Sanabre (1930: 40)]. Comprovem, doncs, com el gènere dels goigs, d'origen religiós i marià, a les mans de les classes populars ultrapassà la seva finalitat religiosa i aculturadora, coexistint amb ells cançons de caràcter profà, mirant-s'ho l'Església amb recança. El cant dels goigs o "caramelles" a càrrec de les colles de goitxaires (vegeu sobre aquest tema el treball de Tomàs Raguer (1923) i Salvador Vilarrasa) durant la Pasqua, podia ser, així mateix, un mecanisme més de finançament de les confraries o, simplement, de diverses quadrilles de joves. Així, ens consta que a Salt el 1771, part de les despeses de la confraria del Roser (uns 105 rals a l'any), s'obtenien "de algunas dozenas de huevos que se recogen de los manzebos del lugar, cantando los gozos del Rosario, por las casas de la misma parroquia" i a Riudarenes

(1771) la confraria del Roser obtenia del cant dels goigs amb músics per la vila el dissabte de Pasqua, uns 16 rals, 12 diners [dades extretes de l'A.H.N., leg. 7.106, s.f.]. Antoni Comas [1985: 288, 300-302 (1964)] ja havia indicat com al costat dels goigs religiosos, n'havien aparegut d'altres de caràcter profà, referents a temes satírics, amorosos i polítics (referents, per exemple a la Guerra de Successió o a les lluites entre liberals i carlins durant el vuit-cents). Per la nostra banda, ho hem pogut comprovar, a través de la llibreta manuscrita de Salvador Deulofeu que recull els goigs que cantaven els fadrins de Vilobí d'Onyar a les nits de pasqua per les cases abans que desapareixés el costum a les darreries dels anys 50 del nostre segle: hi podem trobar goigs referents a devocions típicament contrareformistes ("del Roser", "coplas del Rosario, els Set Dolors, cobles del Carme, del Ram, de Pasqua...), de caràcter moralitzador i doctrinal ("los deu manaments", "divino de los mortales", "cobles del mes d'abril", "desengany de fadrins i doncelles"...), però també de galanteig i caràcter amorós ("les dotze hores del festeig", "cant de fadrins a donzelles", "goigs de les noies", "ninetes d'Olot"...); i ens consta, que també es cantaven els "goigs del rector Raset", de caràcter anticlerical on s'ironitzava sobre les relacions entre un rector i una majordoma [segons Joaquim Oliveras (informació de l'estiu del 1984), aquest darrer goig el sol·licitaven als goitxaires les cases de tarannà anticlerical]. No es poden reduir, doncs, els goigs a gènere literari exclusivament religiós.

(48).- A Mollet, el 1740, el visitador és informat dels "abusos que se experimentan en lo dinar o refecció corporal que s'acostumaba donar als confreres" de Nostra Senyora Antiga, prohibint-lo i ordenant que sempre que sobressin rendes a l'esmentada confraria com a mínim la meitat es destinessin a l'obreria de la parròquia (A.D.G., P 123, f. 412v.- 413v.).

(49).- Vegeu Duran i Sempere (1973: 18-21), que dona a conèixer, una pragmàtica reial de Ferran II del 7-VII-1487, poc després de la Sentència Arbitral de Guadalupe del 1486, que disposava "que d'aquí en avant, durant nostre beneplàcit, no sia pagès o home de vila algú ni altre, de qualsevol llei, estat o condició que sia, qui gose ni presumisca en lo dia de la festa major del lloc, vila o parròquia on estarà o habitarà despendre en casa sua en coses de menjar ni de beure més avant de deu sous barchinonesos", per evitar "la destrucció de les cases e masies, com en majors e altres coses despenen en vicis més del que tenen, restant pobres, en en les altres llurs necessitats no poden proveir, ans lo que tenen més primerament en vanitats d'aquelles festes que no en altres coses necessàries".

(50).- Sobre els àpats i begudes extraordinàries durant la sega i la batuda, només coneixem les dades que aporta la literatura folklòrica. Vegeu, com exemple, Salvador Vilarrasa (1975: 226-233) i Josep Reyner (1988: 85-86). A l'hora de valorar aquests àpats, s'ha de tenir en compte (a més, clar està, de respondre a les necessitats físiques del cos en uns moments de màxima

concentració de treball) l'observació d'E.P. Thompson: "seria un error considerar la situació de recollida en termes de resposta directa a estímuls econòmics. És també un moment en què els vells ritmes col·lectius trenquen sobre els nous, i pot exhibir-se una bona dosi de folklore i hàbits rurals com a evidència que confirma la satisfacció psíquica i les funcions rituals -per exemple, el momentani oblit de les diferències socials- de la casa de la collita (...). Encara que els desheretats no obtinguessin gran part dels fruits, compartien, tanmateix, l'èxit, la profunda dedicació i el goigs d'aquest" (THOMPSON, 1979e: 248-249).

(51).- Els banquets o "dinar dels morts" o "honres grasses" en ocasió dels funerals, amb pa, vi i carn, era una pràctica molt arrelada i antiga. Ja documentats en testaments barcelonins dels segles XII [vegeu Balari (1964, I: 642-643) i Manuel Riu (1983: 14-15)], era una pràctica habitual a la diòcesi de Girona en els segles XVIII i XIX [vegeu exemples a Cels Gomis (1887), Joaquim M. Puigvert (1986: 158-160) i Josep M. Grau (1989)]. De les honres grasses també en parlà el viatger Zamora: "comen después todos los que han asistido a la iglesia [referint-se a les honres del corregiment de Barcelonà] , en cuyo número entran también los vecinos, y en esta comida que es abundante, era antes estilo no dar otra carne que la de carnero" (Diario de los viajes hechos en Cataluña, p.471.). També és recomanable la lectura de la descripció que en fa Salvador Vilarrasa (1975: 114-118). Aquests àpats (la importància dels quals era, lògicament, proporcional a la riquesa de la casa) podien ser una bona ocasió de reforçament dels lligams interclassistes en el marc de la comunitat rural socialment diferenciada: el redactor de la consuetud de Riudellots del 1763 es mostrava contrari a aquests àpats , entre d'altres motius, perquè "algunas y no pocas ocasiones, personas pobres del dol, o vehinat per lo desmesurat i inusitat aliment no dexan d'experimentar bastant dany en la salut" (PUIGVERT, 1986: 158); Martirià Massó, pagès de Borgonyà, disposà que en el seu enterrament i honres (1724) es fés "convit dels parents y caps de casa de tot el lloc de Borgonyà" [vegeu Josep M. Grau (1989:10)]; i Mn. Baldiri Reixac, rector d'Ollers, en el seu testament (1778) disposà "que en lo die de mon enterro y de las honras se convide a, un de todas las casas de Ollers, y del veynat de Espasens, tant si són pobres com si son ríchs, tant si són masovers com si són propietaris, y que , a tots sels donia refecció corporal, y en lo die de las honras lo pa vulgo dit de memòrias qual també vull se donia als servidors y servidoras (...) y pera que tots los convidats pugan junts rebre la refecció, dispo que en cas no cabian en la sala de la casa de la Rectoria, y de Sant Sebastià, los aconduhescan en las salas de la casa Masó (...)" [de la transcripció feta per Josep Riera (1979: 36)].

(52).- ZAMORA, Francisco de: Diario de los viajes hechos en Cataluña, p. 120. Comentari similar també el fa a la p. 322.

(52 bis).- Josep M. Grau i Roser Puig han demostrat a bastament (vegeu el quadre realitzat per aquests autors que reproduïm en aquesta mateixa nota) la importància en la dieta dels àpats extraordinaris amb motiu d'enterraments i honres del pa i la carn (especialment la de moltó, però també de porc i cabra), a través de documentació notarial gironina de la primera meitat del segle XVIII (1989: 11). Podeu consultar, també, les despeses d'enterrament dels anys 1718, 1722 i 1738, publicades per Cels Gomis (1887: 41-45), procedents de l'Arxiu de Can Margall d'Avinyonet (Alt Empordà), on es consignen, entre d'altres, les despeses en blat, vi, i carn de moltó i anyell.

COST DELS ÀPATS D'ENTERRAMENT DEL SEGLE XVIII (EN SOUS)

ALIMENTS	HONRES (1)		HONRES (2)		ENTERRAMENT		HONRES (3)		ENTERRAMENT		HONRES (4)		ENTERRAMENT		HONRES (5)		ENTERRAMENT		HONRES (6)	
	1701	%	1713	%	%	1713	%	1724	%	%	1724	%	%	1724	%	%	1739	%	%	1739
Blat	890	53,5	910	61,3	120	39	652,5	59,3	56	29	240	43,4	72	33,5	288	55,5	56	28,2	420	60
Carn: Moltó	550	29,7	360	24,2			270	24,6	84	43,6	112	20,3	90	20,3	90	17,3			158,6	22
Carn: Porc	120	6,5	48	3,2			58	5											35,5	5
Carn: Cabra			14	1	121	39,3													194,1	27
Total	670	36,2	422	28,4			326	29,6												
Peix i ou			14	1																
Verdures: Lleguminoses			34,9	2,3	10,5	3,4	12,5	1,1	6	3,1	8	1,4	6	2,8	8	1,5	25	11,7	38	5
Fruites i fruita seca							3,5	0,3												
Total	69,5	3,8					15	1,4	4,8	2,5	6,8	4,5	4,8	2,2	6,7	4,8	3,5	10,2	8,2	1
Condiments: espècies											18				18				17,33	
Sal i oli			12	0,8																
Vi	120	6,5	100	6,7	58	18,2	84	7,6	42	21,8	84	15,2	42	19,5	108	20,8	52,5	24,6	42	6
Total	1849,5		1484,8		307,5		1099,5		192,83		552,8		214,8		518,7		213,33		700,4	
Salari cuiner/a	110	5,8	38	2,4	12	3,8	18	1,6	12	5,8	28	4,8	12	15,3	30	5,5	6	2,7	58	7
TOTAL	1859,5		1520,56		319,5		1117,5		204,83		580,8		228,8		548,7		219,33		758,4	

(1) Honres de Joan Poc, pagès de Pujals dels Cavallers. Cuinera: Anna Maria, esposa de Narcís Costabella, moliner de farina de Sors. Arxiu Històric de Girona. Cornellà núm. 13. Not. Pau For-

(2) Honres de Margarida, viuda de Llorenç Carrer, pagès de la parròquia de Sant Julià de Ramis. Cuinera: Narcisca, muller de Domènec Piferre, teixidor de lli de Santa Llogaia de Terri (Sant An- de Terri). AHG Cornellà núm. 27 ff. 175v-177v. Not. Pau Forroll.

(3) Enterrament i honres d'Esteve Viader i Dalmau, pagès de Sors. Cuinera: Anna Maria, viuda de Narcís Costabella, moliner. AHG Cornellà núm. 37. Not. Pau Forroll.

(4) Enterrament i honres de Martinà Massó, pagès de Borgonyà. Cuinera: Miquel Canals, teixidor de lli de Sant Julià de Cors (barilla de Cornellà). AHG Cornellà núm. 38, ff. 26v-28. Not. Pau For-

(5) Rafael Massó, de Borgonyà. Germà de l'anterior (tot igual).

(6) Enterrament i honres de Magdalena, viuda de Beromeu Anglada, pagès de Cornellà. Cuinera: Miquel Canals, teixidor de lli i cuinera "coc". AHG Cornellà núm. 52 ff. 10-11. Not. Pau For-

(53).- Un exemple i anàlisi de resistència col·lectiva a la primera meitat del segle XVIII en defensa de la romeria del poble de Riudellots de La Selva, teòricament prohibida d'ençà el Concili Provincial del 1717, a la capella de Sant Roc de Vilablareix es pot veure a Joaquim M. Puigvert (1986: 150-157). El redactor de la Consueta de Tortellà del 1780 també es fa ressò d'una resistència (sense l'assistència del rector de la parròquia) en defensa de la processó de la Santa Creu del 3 de maig que es desplaçava a un indret fora de la parròquia on es repartia una caritat de pa, malgrat la "reprohibició" d'aquesta mena de processons d'ençà el sinode de Girona del 1777; resistència que fou legitimada en nom de la tradició: "així ho havem trobat de nostras passats" afirmaven els seus defensors segons el redactor de l'esmentada consuetud de Tortellà [citada a J.M. Puigvert (1986: 157)]. Vegeu altres exemples de resistències a les primeries del set-cents a la monografia d'Antoni Pladevall (1980: 91-92) sobre el santuari del Far. Sobre el paper de la

tradició i el costum en la legitimació de protestes i resistències per part de les classes populars en la societat pre-industrial vegeu, així mateix, les observacions de Luisa Accati (1972) i E.P. Thompson (1979a, 1979b). Cal considerar que la defensa d'una "economia moral", no es limitava a prerrogatives de caràcter exclusivament econòmic, sinó, també, de tota una colla de relacions socials i formes de vida. La defensa col·lectiva de costums i tradicions al segle XVIII a més d'indicar la seva vitalitat i pròpia autonomia respecte als poders eclesiàstics "reformadors" (del contrari no hi hauria cap resistència a deixar-les de practicar), també constitueix un indicador d'una comunitat rural culturalment sòlida, malgrat la seva creixent diferenciació social i econòmica. Sobre les diferències entre la "tradició", posseïdora d'una dinàmica i desig de futur, i el "tradicionalisme", basat en la simple "recuperació" d'uns mífics orígens i en un discurs ideològicament verbalitzat, vegeu els aclaridors comentaris d'Ignasi Terradas (1984:131).

(53bis).- ROCA, Jordi: "Les confraries religioses a l'Esplugu de Francolí", Arrels, 4 (1984), apèndix IX.

(54).- Biblioteca de Les, Llibre dels confreres de la confraria de Nostra Senyora del Roser, fet per lo reverend Moss. Arnal Aunos y trasladat per lo reverend Jaume Aunos, Rector de Vilamos, vuy als 8 de dezembre, any 1714, ordinació nº 16 (ordinacions que daten del 1603). Dec la cita a Àngels Sanllehy.

(55).- Dades procedents de l'A.H.N, Leg. 7.106, s.f. Si no s'indica el contrari, les posteriors referències a confraries procedeixen d'aquest mateix fons.

(56).- Així consta, en el cens de confraries del Comte d'Aranda del corregiment de Girona (A.H.N., Leg. 7.106,s.f.), en les confraries de La Minerva (d'Amer, Besalú,), Sant Joan (Arenys de Mar), Puríssima Sang (Besalú), paraires (Besalú), teixidors (Besalu), sabaters (Besalú), sastres (Besalú), Sant Eloi (Besalu), sabaters (Girona), mestres de cases (Girona), fusters (Girona), calsaters (Girona), guanters (Girona), terrissers (Girona), teixidors de lli (Girona), flaquers (Girona), Sant Narcís (Girona) i Dolors (Girona). El Bisbe de Girona Baltasar Bastero en el seu llibre sobre les Conferencias de la Diócesis de Gerona, vol. II, 1751, p. 41, recorda el caràcter públic en què s'havia de portar el viàtic a les cases, tal com es manava en el Ritual Romà de Pius V, recomanant que tots aquells que poguessin (laics i eclesiàstics) hi acudissin.

(57).- A Riudellots de La Selva, per exemple, el 1763, la confraria del Roser destinava anualment 13 lliures i 1 sou, per a pagar 12 aniversaris pels seus confreres difunts (PUIGVERT, 1986: 118).

(58). El millor estudi que s'ha fet sobre aquest fons, al nostre entendre, és el de F. Abbad (1977). Anteriorment, Antonio Rumeu de Armas [1981 (1ª ed.1944)], n'havia fet ús, interpretant la reforma del Comte d'Aranda sobre les confraries, com a fruit de la seva irreligiositat i afrancesament i l'arrelament del "jansenisme" seguint les directrius interpretatives sobre el segle XVIII donades per Menéndez Pelayo i renovades amb força per la historiografia oficial espanyola dels anys 40 del nostre segle, de la que Rumeu de Armas n'era un bon representant. Domínguez Ortiz [1984 (1ª ed.1976)] feu esment, així mateix, de la font i les seves possibilitats. La font també ha estat treballada -si bé que es limita pràcticament a fer la transcripció del cens- per Mª del Prado (1986), pel que fa a la província de Ciudad Real.

(59).- A.H.N., lligall nº 7.106, s.f. Si no s'indica el contrari les posteriors referències a confraries procedeixen d'aquest mateix lligall.

(60).- L'afirmació del corregidor de Girona, segons la qual els rectors tendrien a ocultar el nombre de confraries de les seves parròquies -de les quals, cal considerar, n'obtenien beneficis econòmics, en funció dels serveis religiosos que prestaven- contradiu l'opinió de Domínguez Ortiz, segons el qual, "los párrocos, en general, vieron con buenos ojos la supresión de cofradías que, en muchos casos, eran sólo un pretexto para que los campesinos se solazaran el día del patrono con comidas cuya raíz sociológica (expresión de la comunidad de un grupo) seguramente habría que rastrear muy lejos" (1984: 379).

(61).- de la consulta de Marquès (1978a) i els llibres d'administració de les pabordies de l'A.P.V.

(62).- Domínguez Ortiz es mostra un xic massa optimista quan diu: "Por lo pronto aquella burocracia eficiente se encargó de averiguar el número exacto [de confraries] de todas las que había en el reino, sus rentas y el dinero que gastaban" (1984: 379). Més ponderat es mostra Farid Abbad: "A considérer l'ensemble des enquêtes remise au Conseil, la valeur générale du travail accompli est impressionante. En un an et demi en moyene, le gouvernement a pu disposer d'une masse documentaire suffisante pour se faire une idée de l'ampleur de phénomène confraternel dans le pays. Résultat remarquable, quand on sait le nombre et le poids des tâches auxquelles, chaque jour, les intendants étaient censés faire face. Certes, les chiffres établis par cette statistique son de toutes manières suspectes et on le sait bien, comme le souligne l'intendant de Tolède Alberto de Suelbes. Mais la vision d'une tendance est indiscutable" (1977:368-369). Mª del Prado (1986) no planteja pas cap crítica a la font.

(63).- Vegeu, a tall de comparació, el llibre Les confréries, l'Eglise et la cité. Cartographie des confréries du Sud-Est. Actes du colloque de Marseille. Ecole des Hautes Etudes en Sciences

sociales 22-23 mai 1985, Grenoble: Centre Alpin et Rhodanien d'Ethnologie, 1988.

(65).- Vegeu d'aquest mateix capítol l'apartat III.2.

(66).- El cens del Comte d'Aranda (1771) registra la presència de la confraria de N^a S^a Antiga a Avinyonet i Llagostera. També està documentada a Riudellots de La Selva, el 1763 (PUIGVERT,1986). Cal tenir en compte que la introducció de "noves" devocions, -o de "velles" però amb més força institucional que no pas d'altres- en una parròquia comportava, sovint, el desplaçament físic de les velles a espais marginals del temple. Així, per exemple, a Saus (1717) el visitador autoritzà poder fer un nou retaule per a les Relíquies en el lloc de l'altar de la Mare de Déu Antiga, ordenant que la seva imatge es col·loqués en un nínxol entre l'altar major i la seva antiga capella (A.D.G., P 113, .f. 53v.). A Fontclara (1820), el visitador descriu un "altar que en otro tiempo era de Nuestra Señora Antigua, y ahora del Santo Cristo, de Nuestra Señora de los Dolores y de los Santos Cosme y Damián" (A.D.G., P 139. f. 96v.). Michel Vovelle ha descrit aquest procés de la següent manera: "Luchando con una mano, transigiendo con la otra, la patoral activista [de l'Església posttridentinal] logró tomar el control de la iglesia parroquial, la cual transformó en el centro de la vida religiosa colectiva, haciendo que los altares aparecieran dominados por devociones nuevas (Sanyto Sacramento, Rosario), arrojando hacia abajo, al extremo de la nave, las de los santos intercesores tradicionales; más aún relegándolos a las fronteras de la parroquia en las capillas de la zona" (VOVELLE,1985:127).

(66 bis).- Vegeu W.Christian (1976) i la crítica que li fa Callahan (1989: 71).

(67).- Cal recordar, de nou, les crítiques que hem efectuat al cens de confraries del Comte d'Aranda.

(68).- Som conscients que caldria plantejar, així mateix, la relació gremi-confraria religiosa. A les petites parròquies i viles, és omnipresent la confraria exclusivament devocional que, a voltes, apleva, però, de manera especial als membres d'una determinada o varies professions, en funció del seu patró, com també per l'edat (confraries de joves) o la condició d'immigrants (forasters). A les viles mitjanes i grans (com les anteriorment al·ludides), en canvi, és destacada la presència de confraries vinculades a gremis. Vegeu l'apèndix 17, cas per cas. Sobre aquest aspecte treballarem en un futur immediat, aprofitant més a fons les possibilitats que ofereix el cens de confraries del Comte d'Aranda. En un treball sobre la parròquia rural ens semblava prioritari fixar-nos en les confraries de més àmplia difusió territorial, que eren les devocionals. Sobre les relacions entre gremi i confraria es pot consultar el llibre de Pere Molas, Los gremios barceloneses del siglo XVIII. La estructura corporativa ante el comienzo de la Revolución Industrial, Madrid: Confederación Española de Cajas de Ahorro,

1970. Caldria, així mateix, plantejar la política del Comte d'Aranda sobre les confraries, en relació a la política de Campomanes -també contrari a les confraries- crítica amb els gremis i la seva inadequació a la formació social catalana de la segona meitat del segle XVIII; Capmany, per exemple, és un defensor dels gremis i les confraries, com a garantia d'estabilitat econòmica, política i social [vegeu Ernest LLuch (1973: 45-51)].

(69).- Sobre la penetració de la devoció a Sant Isidre i el progressiu retrocés dels sants advocats de la pagesia catalana, vegeu els treballs de Maspons i Camarasa (1911) i Assumpta Roig (1988).

(70).- A.H.N., lligall nº 7.090, s.f.

(71).- A.H.N., lligall nº 7.090, I, f.3-8.

(72).- Sobre les opinions d'economistes set-centistes coetanis, contraris i favorables a les lleis sumptuàries vegeu el treball d'Ernest LLuch (1973).

(73).- A.H.N., lligall nº 7.090, I, f. 101-107.

(74).- Emprem la transcripció que en féu Abbad (1977:368).

(75).- Nos Don Francisco Xavier de Chaves y cordova... Corregidor por S.M (que Dios guarde) de la ciudad de Gerona y su partido..., Girona, 15-X-1770.

(76).- Vegeu la nota 68 d'aquest mateix capítol.

(77).- A.H.N., lligall nº 7.106.

(79).- Vegeu les notes 51 i 52bis d'aquest mateix capítol.

(80).- Sobre la política eclesiàstica sis-centista i set-centista dirigida a reduir el nombre de festes vegeu les pàgines 91 i 234 del nostre treball.

(81).- KRIEDTE, Peter; MEDICK, Hans; SCHLUMBOHM, Jürgen: Industrialización antes de la industrialización, Barcelona: Crítica, 1986, p.102.

IV. RECLUTAMENT SOCIAL D'OBRERS I PABORDES

IV.1. ELS MECANISMES D'ELECCIÓ

La professora Carla Russo (1984a; 249) ha destacat l'interès d'estudiar les formes d'elecció dels obrers parroquials i la seva evolució al llarg del temps; l'estudi dels mecanismes electius ens pot indicar dinàmiques internes de la comunitat rural. Sobre aquest tema a casa nostra han estat Antoni Pladevall i Pons Guri (1967) els primers historiadors, del nostre coneixement, que han incidit sobre la qüestió, indicant l'evolució experimentada en l'elecció dels obrers d'ençà que en el sínode de Girona del 1339 obligués que cada any les universitats de cada parròquia elegissin dos obrers entre els parroquians de la seva església amb la funció d'administrar el temple i el culte (1). Sobre els mètodes i la seva evolució aquests historiadors (en base a les seves recerques documentals) han dit el següent:

"El sistema [d'elecció d'obers parroquials] era, doncs, electiu, fet pels caps de casa que componien la universitat de veïns del terme parroquial, dels quals tenien una autèntica representació, fins a l'extrem que als llocs on no hi havia consell ordinari del terme, jurats o paers permanents -que eren els més- els obrers actuaven en representació dels interessos administratius i fins i tot polítics del veïnat, mentre no es nomenaven síndics per resoldre aquella qüestió o representar els homes del terme. En plena edat moderna, ja ben entrat el segle XVI, els obrers s'acostumen a designar per insaculació i, en molts llocs el càrrec en lloc d'anyal passa a ser biennal. Mentre

el càrrec d'obreria és realment una representació dels veïns , ja sigui per elecció o bé es faci a la sort , significa una veritable participació i col.laboració del laicat en l'administració econòmica de les esglésies parroquials i un estímul per al seu major esplendor (...). A les acaballes de la segona etapa del nostre estudi [segles XVII i XVIII] , en molta llocs, a causa de la pruija centralitzadora cada volta més acusada , la designació dels obrers resta a l'arbitri de l'autoritat eclesiàstica , i en els llocs restants , els consells municipals, com a continuadors de les universitats de veïns , pretenen, i alguns obtenen per via de concòrdia amb el bisbat el dret de nomenament dels obrers, atribuint-se la representació de la feligresia" [(PLADEVALL; PONS GURI, 1967: 136). Els subratllats corresponen als esmentats autors].

Com es va viure en el Bisbat de Girona aquest procés descrit per Pladevall i Pons Guri ? Intentarem respondre a la qüestió a partir, bàsicament, de l' "Arreglo Parroquial" del 1856 i les visites pastorals sis-centistes i set-centistes; la primera font ens permetrà obtenir una fotografia sobre els sistemes d'elecció poc després de la Revolució Liberal i, consegüentment , a les darreries de l'Antic Règim (2). I les visites pastorals ens donaran notícies del procés. Així, doncs, el nomenament d'obreria parroquials a les parròquies gironines el 1856 (a partir dels 43 casos que ens permet identificar l'"Arreglo") eren el següents:

Mètodes d'elecció dels obrers parroquials al Bisbat de Girona
(1856)

<u>nomenament a càrrec de...</u>	<u>nº parròquies</u>	<u>% (s/43 par.)</u>
Ajuntament	14	32,55
Ajuntament/Rector	10	23,25
Rector	10	23,25
Regidors sortints	6	13,95
Ajuntament/Rector/prals.cont.	1	2,32
Ajuntament/"prals.del poble"	1	2,32
Justícia	1	2,32
Totals	43	100

Font: A.D.G., Arreglo Parroquial, varis lligalls (elaboració pròpia).

Es pot observar, doncs, a partir d'aquesta mostra, com en el Bisbat de Girona a mitjan segle XIX en el nomenament d'obers parroquials les autoritats locals -civils i eclesiàstiques- en monopolitzaven l'elecció. I és destacable, especialment, la dependència de l'obreria de la institució municipal. Com s'havia arribat a aquella situació ?. Si reculem enrera, ens serà possible reconstruir-ne el procés de manera dinàmica, copsant com els canvis esdevinguts en l'elecció dels obrers, van acompanyats d'un procés d'oligarquitxació de l'obreria i una progressiva intervenció del rector i les autoritats municipals en la seva gestió. Comprovem-ho.

El primer exemple de canvi documentat en aquesta direcció, del nostre coneixement, és el de l'obreria de la parròquia de Calella (3). El 1599 el Vescomte de Cabrera otorgà a la universitat la representació permanent de jurats i consellers; la seva elecció, però, no es faria "a més veus", sinó per insaculació en bosses. Aquest canvi provocà disputes, que prengueren el caràcter de bandositats, entre els jurats i els obrers; obrers que es continuaven elegint amb el vell sistema d'elecció "a més veus". Davant aquella situació el 1615 els jurats es dirigiren al bisbe de Girona Onofre Reart per tal que arbitrés una solució, exposant-li els molts inconvenients i desordres que provocava aquell sistema d'elecció dels obrers parroquials "con intervenció de todo el pueblo y como este es grande y allí concurren multitud de gente poco versados en cuestión de administración y buen gobierno esto basta para que cada vez se haga con tumulto y desconcierto y se sigan riñas, malas voluntades y grandes inquietudes en el pueblo". Com a solució els jurats proposaren al Bisbe, "se hiciese en ella lo que en muchas otras partes de Cataluña y es que los tres jurados de dicha villa al finir el periodo del desempeño de su cargo inmediatamente quedaran constituidos en obreros de dicha iglesia" i que els demás administradors parroquials fossin elegits per insaculació, a partir "de las bolsas de los hombres de concejo de dicha villa"; fent-ho així, diuen els jurats al Bisbe, els càrrecs d'administració parroquial recaurien "en la gente mas abonada y de mayor capacidad y confianza que hay en el pueblo ya que tales suele serlo los que comunmente intervienen en el gobierno de

aquel". A les quals peticions el Bisbe de Girona hi accedí, arbitrant a favor, d'eixa manera, del control de l'obreria i demés administradors parroquials per part dels grups socials que detentaven el poder de la universitat. D'aquesta manera el control de la universitat de Calella sobre la parròquia era molt gran, si considerem que el vicari general el 1564 ja li havia concedit el dret de patronat damunt la rectoria. Del control de les obreries parroquials per part dels municipis n'es una bona prova, així mateix, que en els arxius municipals de Calella i d'Olot (on els obrers eren elegits pel municipi: vegeu el quadre "reclutament i composició de les obreries del Bisbat de Girona"), s'hi custodien els respectius llibres d'obra de les obreries parroquials (4). Un exemple més de les imbricacions i relacions entre municipi i parròquia durant l'Antic Règim; imbricacions derivades en gran part, com ja hem vist, a l'entorn del finançament del culte i el temple.

A través de les visites pastorals sis-centistes i set-centistes es pot copsar el progressiu control i supervisió de les obreries per part del rector, així com una tendència clara a l'oligarquització de la institució a favor dels sectors més benestants de la comunitat rural. Així, a Llanars, el 1661, el visitador manà que l'elecció d'obers i obreres (de l'obreria i altres bacins) es fés, sempre, amb consentiment i conformitat dels curats com a "obers majors" que eren (5). A Camprodon el 1717, el visitador feu similar mandat: "atenent y considerant que lo párroco en todas las iglesias és obrer maior al qual pertany

lo coneixement de sos parroquians y ovelles, que són aptas per
empleos y càrrechs de dites iglesias: per çò mana als jurats y
consell de la present vila que vuy són y per temps seran que de
vuy en avant no passen a nomenar obrer secular de la present
iglésia sense proposar primer primer aquell al reverend Rector de
dita present iglésia, perque puga donar son consentiment per
dita nominació, com se observa en las nominacions dels demés
càrrechs y administracions de la present iglésia, lo que
cumplirà en subsidi d'excomunicació major y altres penas
arbitràrias" (6). Al cap d'uns anys, el bisbe de Girona Josep
 Taverner (1725) deia, sens dubte emprant com a model l'aparell
 institucional sorgit del decret de Nova Planta, que els rectors
 havien de tenir "la superintendència de todas las iglesias" (7).

A les parròquies de Les Preses i Castanyet, on fins el 1736 el
 càrrec d'obrer era traspasat per torn entre tots els seus caps
 de casa, el visitador ordenà suprimir el costum. Així, a Les
 Preses, s'ordenà "que la consuetut que en est poble tenen de
passar per torn los obrers fins a haver-ho estat tots los
habitants sie de vuy endavant acabada y del tot extirpada" i que
des d'aleshores "los obrers que hauran d'ésser de la present
iglésia sien elegits per los obrers actuals y reverend Rector,
conferenciant estos alguns dies antes, y discorrent aquells que
seran més zelosos, de major activitat y de menos ocupacions
[condició que faria de l'obreria una institució de classe] per
aplicar-se al ministeri d'obrers" (8). Observem, doncs, com
 s'instaurà a Les Preses (1736) el sistema de la cooptació,

substituïnt la vella pràctica dels torns entre tots els habitants d'una població (9). A Castanyet (1736), el visitador també ordenà que els obrers "no se fassen per torn, sí que ho sien los que eixiran de regidors, y en esta conformitat lo any que acabaran lo càrrech de regidors entreran en lo càrrec d'obrer" (10).

IV.2. LES RELACIONS ENTRE RECTORS I ADMINISTRADORS LAICS

Hem vist el rector definit per les autoritats diocesanes com a "obrer major" o "superintendent" de les esglésies parroquials; i és que pertocava al rector rebre cada any dels obrers i pabordes els comptes de la seva administració i definir-los per escrit: "Tots los anys donaran compte los obrers [afirmà el bisbe Josep Taverner a la seva "Instrucció Pastoral", 1725] en presència del parroco, notant-se en lo mateix llibre de la Obra la definició dels comptes, escrivint-se en ell lo cobrat, y gastat, com y també lo inventari de la roba, plata, y demás cosas, que hi ha en la iglesia, porque desta manera se sapia lo que hi ha, y se evite que no se prdan, o confongan" (11). Tanmateix, a través dels actes de visites pastorals hem trobat freqüents mandats que denotaven resistències d'obrer i pabordes a passar els comptes (12); resistències a deixar el càrrec (13); referències a la necessitat de construir caixes on custodiar els diners amb panys i claus -que havien de guardar els obrers i pabordes, però també pel rector- (14). En gran part, el destacat paper que les autoritats diocesanes volien que realitzés el rector a l'hora de controlar l'administració laica parroquial, era motivat per la

seva, als ulls episcopals, excessiva autonomia; autonomia que podia portar als obrers a realitzar manlleus als béns de les obreries. Manlleus que podien tenir caràcter privat, tal com ja han destacat varis historiadors (15) o bé caràcter col·lectiu (16). En aquest darrer cas sovint es practicaven amb la connivència dels jurats, cònsuls o regidors. Aquests manlleus (ja fossin de diners, plata, cera o blat) sovint tenien lloc en moments de necessitats extraordinàries per a la comunitat rural, conseqüència de penúries, epidèmies, guerra i endeutament de postguerra. Les visites pastorals gironines posteriors a la Guerra de Separació (1640-1652) i de Successió (1705-1714) ho reflecteixen clarament (vegeu els exemples que es detallen en els quadres corresponents). Les motivacions d'aquests manlleus podien ser molt diversos: a Santa Llogaia de Terri, per exemple, el 1661 s'havien manllevat 50 lliures, amb cera i diners, "en estos anys de la guerra [confessaren els obrers al visitador] para subvenir certa necessitat" (17); i a Llanars (1661), els síndics i els obrers, en nom de la universitat havien manllevat 38 lliures, 2 sous i 8 diners "per pagar lo purificar la dita vila del contagi" (18); a Gasarans el visitador el 1716 constatà que la seva universitat durant els anys 1694-1697 es valgué dels diners de l'obreria per a fer front als seus deutes (19); a Besalú (1717) el visitador comprovà que els regidors havien manllevat diners de la confraria de la Puríssima Sang "en temps que las tropas del Rey Christianíssim tenien ocupat est pays" (20); i a Arbúcies (1736) feia ja temps que els regidors havien manllevat una creu gran de plata i "una crescuda quantitat de diners", destinades a

"pagar quantitats crescudas a sa magestat" (21). Tots aquests exemples ens mostren, doncs, com malgrat el decret tridentí que obligava a invertir les rendes de les obreries i confraries en usos necessaris i útils a l'església (Ses. XXIV, de reform., cap. IX) , els béns d'aquestes institucions -que al capdevall, en la seva major part , havien estat dotades per les pròpies universitats- podien tenir un cert paper a l'hora d'afrontar la "fiscalitat immediata" de guerra, l'endeutament de postguerra o qualsevol altre despesa col·lectiva extraordinària, en el marc de la comunitat rural (22).

Un cop el visitador havia constatat aquests manlleus ordenava la seva restitució -immediata o a plaços de 2 a 4 anys- , obligant en alguns llocs als jurats a signar el debitori corresponent; a vendre un censal de preu el valor del manlleu a favor de l'obreria; a fer un tall entre la població; o a cedir els beneficis de l'arrendament de la taverna per un any a l'obreria (com fou el cas de Llanars, el 1661) (vegeu exemples en els quadres corresponents). En definitiva, en temps de postguerra (ja fos conseqüència del saqueig dels temples per part de les tropes o pels manlleus efectuats des de les universitats), els manaments episcopals dirigits a refer el patrimoni malmenat representarien una nova font d'endeutament col·lectiva en uns moments gens falaguers que cal sumar a l'empobriment i endeutament generat per la guerra i la militarització del territori conseqüència de la destrucció de les forces productives, de la pressió fiscal i dels allotjaments. És dins

aquest context d'endeutament de les universitats en temps de postguerra que s'ha d'entendre la constitució IV decretada en Concili Provincial del 1717 poc després d'haver-se finalitzat la Guerra de Successió, en què es prohibia - per tant deuria ser una pràctica força extesa- a les esglésies, beneficis i altres llocs pius, a comprar censals sense que el seu venedor hagués jurat prèviament que ho feia per a subvenir les seves pròpies necessitats i no les d'altri i que els preus dels censals no rebartirien ni per a subvenció ni utilitat de les universitats (22bis). Una constitució que ens parla de la desconfiança episcopal vers les possibilitats financeres de les universitats, poc després de la guerra de Successió.

IV.2.1. LA NEGATIVA A SER OBRER I PABORDE

Si hom llegeix un llibre d'obra sembla que la transmissió del càrrec d'obrer es desenvolupés en la més absoluta normalitat. Tanmateix, no sempre era així, per diverses raons. Una vegada més seran les visites pastorals les fonts documentals que ens permetran comprovar el funcionament "anormal" de la institució. Les visites pastorals de "postguerra" també registren un afebliment en les institucions laiques d'administració parroquial. Així, per exemple, a les parròquies de Grions, Falgons, Raminyó, i Sant Andreu de Terri, al 1661, o a Palafolls, el 1667, el visitador constata que els parroquians elegits com a obrers i paborde es negaven a acceptar el càrrec (23) ; a la de Cors (1661), els obrers i baciners s'abstenien d'assistir als

oficis per estalviar-se a fer l'aplega amb el bací (24). Resistències a ocupar el càrrec també es documenten a diverses parròquies el 1717 (24 bis). Eren ayns prou difícils per a portar l'administració de l'obreria o qualsevol altre bací: paral·lelament a aquestes negatives es donaven freqüents resistències a pagar els censos de blat i oli i censals a l'obreria i s'ordenaren noves capbrevacions de les seves rendes ; a Caxàs (1661) els parroquians es negaven a pagar els censos "per que saben que ab la seco de la iglesia se són perduto los actes" (25); a Capmany (1667) el visitador amenaçà als obrers "d'haver de llurs béns propis respectius pagar tot lo que per llur negligència hauran dexat de cobrar, acaptat" (26); a Canapost (1668) es mana als obrers a procedir judicialment contra els que es resistien a pagar (27). Certament, en aquestes condicions ocupar el càrrec d'obrer , lluny de ser un signe de distinció i prestigi social, deuria ser font de conflictes i tensions a l'interior de la comunitat rural. No és pas estrany que molts parroquians es neguessin a ocupar el càrrec, preferint enemistar-se amb el rector i les autoritats diocesanes que no pas amb els seus veïns. Davant aquelles situacions els visitadors podien pendre diverses resolucions. A Pedret (1667) s'ordenà l'arrendament de les rendes de l'obreria "al més donant" com a mecanisme més segur de garantir-ne el seu cobrament (28). A Ordis (1718) es disposà que s'anomenés un procurador per cobrar els censals endarrerits de l'obra (29). El procurador havia de cobrar allò que els obrers , per manca de força o de voluntat, deixaven de fer-ho. El 1736 es manà, cada any, recórrer a un procurador a

les obreries de Palausator, Fontclara, Santa Coloma de Farners i Brunyola. A Brunyola (1736) el visitador constatà que els administradors de l'obreria i altres pabordies eren excessivament "benignes", deixant de cobrar molts deutes (30); a Santa Coloma de Farners (1736) es constatà que si el procurador anomenat s'hi negava es fés intervenir al batlle i regidors (31); i a Fontclara es diu que el procurador "sens respectes humans cobre [els censals endarrerits a favor de l'obreria] ab tota activitat" (32).

La negativa a acceptar el càrrec d'obrer i paborde, o de captar a favor de l'església, podia respondre, a més de les raons al·ludides, a conflictes i tensions amb el rector per d'altres causes. Era una manera de fer pressió social, en mans dels administradors laics. En aquest sentit, el bisbe Josep Taverner el 1725 denuncià, com a costums sovintejats en el Bisbat de Girona: la pràctica dels baciners de les ànimes de negar-se a captar amb els bacins "quant lo rector no vol admetrer a la participacio dell a algú, que ells desitjan, o bé sempre que per algun capritxo no corren be ab lo rector" (33); i que els administradors, pabordes i baciners "en no fer lo parroco tot lo que volan", no volen "ser més pabordres, fins a deixar-los las claus, y los ministeris, a que han estat nomenats" (34). De tot això es deriva que no sempre el rector era acceptat en el seu paper d' "obrer major" essent, més d'un cop, "presoner" i les seves accions limitades per aquells que detentaven l'administració laica parroquial. El Bisbe afirmà "que per estas causa no deixen las administracions, sinó que acudan a nos, per

examinar si lo curat proceheix en lo que demana ab fonament"

(35). I, a voltes, era el tribunal eclesiàstic que havia d'arbitrar els conflictes entre rectors i obrers i pabordes (36).

IV.3. APROXIMACIÓ SOCIOLÒGICA ALS CÀRRECS D'OBRRERS I PABORDES

Sobre qui requeien els càrrecs d'obrrers i pabordes ? Quan ens hem referit als sistemes d'elecció s'ha pogut observar com els visitadors instaven en algunes parròquies que fossin obrers aquells que fossin "més zelosos, de major activitat y de menys ocupacions". Amb aquestes recomanacions instaven, sens dubte, que fossin els membres benestants de la comunitat rural els que ocupessin els càrrecs. En aquesta mateixa direcció, Serra i Boldú comprovà que havia estat pràctica consuetudinària a la parròquia de Castell d'Aro, escollir pabordesses del Roser entre les dones de les cases que disposessin de terra, com a mínim per un parell de bous i no els fos necessari haver d'anar a jornal, disposant de més temps per a la recapta d'almoines a favor de les confraria (37). I a Borrassà en els estatuts de la confraria de La Minerva del 1742 es determinà que un dels seus pabordes "a lo menos irremisiblement dega saber de llegir y escriurer", per a garantir una més bona administració (38). Disposar de més temps sense necessitat de treballar i saber llegir i escriurer eren dues condicions que, en el món rural català del segle XVIII, anaven molt lligades a la condició de pagès benestant (39). Comprovem ara si s'acomplien aquestes condicions.

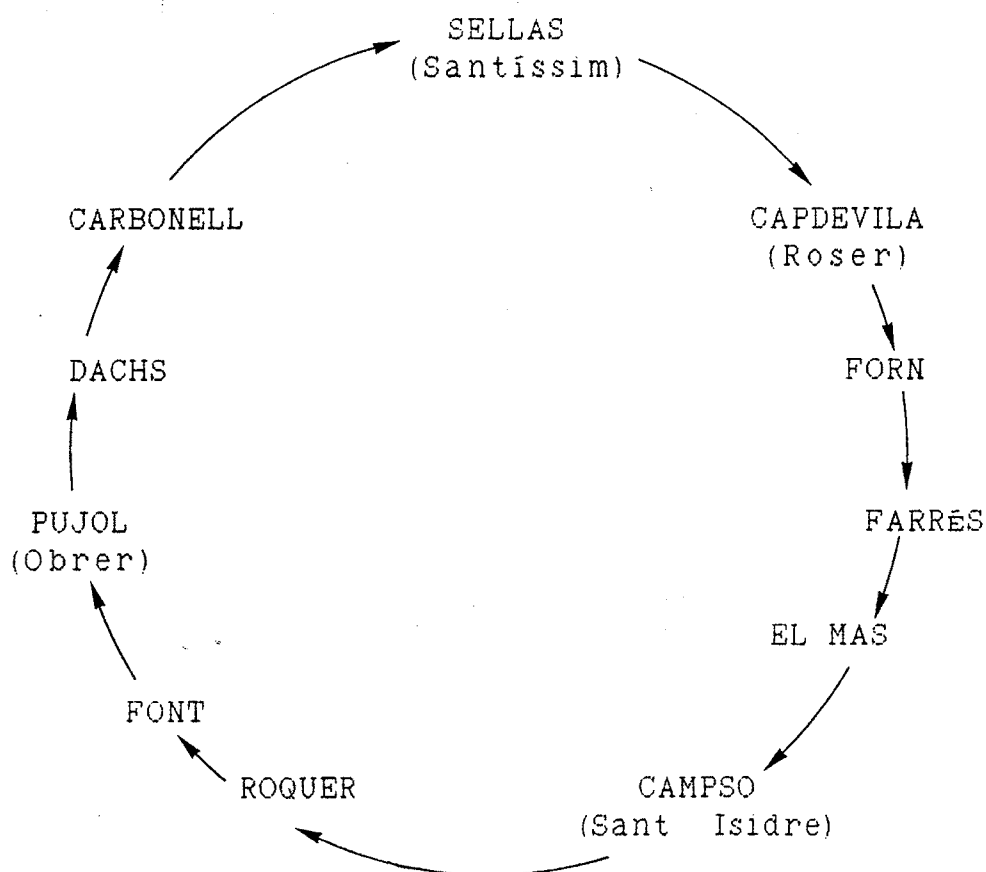
Salvador Vilarrasa comprovà a la parròquia ripollesa de Les Lloses que el 1923 i, "des de temps immemorial" , els càrrecs d'obrer i paborde del Roser, Sant Isidre i el Santíssim se l'anaven traspasant les "onze cases grosses de la parròquia" (40) (vegeu el gràfic a la pàgina següent). En aquest cas, doncs, les principals administracions de la parròquia eren ocupades oligàrquicament per la pagesia més benestant. La presència d'aquesta pagesia més benestant en l'administració parroquial, per la nostra banda, l'hem pogut comprovar a través del buidatge sistemàtic dels llibres d'Obra de la parròquia de Vilobí d'Onyar en un parell de períodes (1594-1665; 1710-1852) i a través de les informacions presents a l'"Arreglo Parroquial" del 1856 (vegeu el aquests buidatges al final d'aquest capítol). El resum que es pot abstroure d'aquesta darrera font documental és el següent (41).

Reclutament social dels obrers parroquials del Bisbat de Girona
(1856)

<u>condició</u>	<u>nombre par.</u>	<u>% (s/29 casos)</u>
propietaris-pagesos	8	27,58
regidors sortints-alcalde	7	24.13
"de bona moral, confiança..."	6	20,68
masovers	3	10,34
rectors	3	10.34
majors contribuents	1	3.44
oïdors comunitat de preveres	1	3,44
totals	29	100

Font: A.D.G., Arreglo Parroquial, varis lligalls, s.f.

Transmissió dels càrrecs d'obrer
i paborde del Roser, Sant Isidre
i el Santíssim a la parròquia
ripollesa de Les Lloses

Font: VILARRASA (1923 : 10)

El destacat paper de la pagesia benestant en l'obreria parroquial cal entendre'l des d'una doble perspectiva: com a fruit de l'interès eclesiàstic per fer recaure en ells l'administració parroquial per major seguretat financera del culte i el temple i com a un signe més del seu ascens social que es tradueix en un major control dels ressorts de poder local. De tot plegat la pagesia n'obtingué variats signes i privilegis de distinció social, ja fos a través dels bancs específics per a obrers i pabordes presents a moltes esglésies (42) i els mateixos balls de pabordes (43). I caldria investigar així mateix, si gaudien d'altres prerrogatives més avantatjoses - similars a la de la pagesia que s'havia ennoblit- com en el cas dels obrers i baciners del Santuari del Collell que per privilegi concedit per Ferran II el 1495 - i confirmat de nou per Felip II (1599) i el virrei Sentís (1625)- eren francs d'allotjar soldats i anar a la guerra (43).

RECLUTAMENT I COMPOSICIÓ DE LES OBRERIES DEL BISBAT DE GIRONA (1854-1856).

Font: A.D.G., Arreglo Parroquial, 1854-56.

<u>parròquia</u>	<u>nº</u>	<u>condició</u>	<u>nomenament</u>
Afar	2	-	rector
Arenys d'Empordà	2	regidors sortints	-
Armadàs	1	-	rector
Beget	2	-	Ajuntament, rector i prals. contribuents.
Beuda	2	"sujetos de mayor confianza"	-
La Bisbal	2	-	Ajuntament
Blanes	-	-	Ajuntament
Banyoles	4	-	Ajuntament
Cadaqués	-	-	Ajuntament i rector
Cabanelles	2	Sebastià Trullol i Antoni Pascual	-
Caixàs	2	"hombres de buena moral"	-
Cartellà	1	entre els majors cotribuents	-
Casavells	2	propietaris	-
Castelló d'Empúries	4	-	Ajuntament (obr. mj.)
Celrà	2	Antoni Garriga (ric propietari) i Narcís Almadric, "sujetos de toda probidad".	
Ciurana	2	-	rector
Corsà	-	-	Ajuntament i rector.
Crespità	2	"vecinos de arraigo"	Ajuntament-rector

<u>parròquia</u>	<u>nº</u>	<u>condició</u>	<u>nomenament</u>
Escaules	2	-	Ajuntament
Foixà	2	-	Ajuntament
Garrigàs	2	regid	
Esl Horts	4 (1/sugraganià)	ors sortints "colonos"	-
Joanetes	indeterminat	pagesos	
Llançà	-	-	Ajuntament-rector
Llavià	3	rector i secundàriament 2 majordoms	-
LLers	3	-	Ajuntament
Lloret de Mar	-	-	Ajuntament
Madremanya	2	propietaris	rector-alcalde
Mieres	-	-	rector
Molló	2	rector i un ajudant laic	-
Monells	1	-	rector
La Mota	2	-	"a satisfacció del rector"
Olot	2	-	Ajuntament
Padret	2	"de toda confianza"	pel "justicia"
Palamós	-	-	Ajuntament
Parlavà	-	-	Ajuntament-rector
Pujarnol	1 (es muda cada any les sinodals)	"com indiquen	rector
Rocabruna	-	-	Ajuntament-rector
Perelada	2	oïdors de la comunitat de preveres	
Sant Andreu de Llerona	-	"colonos"	
Sant Miquel de Fluvià	2	regidors sortints	

Sant Pere Pescador	3	(abans, "ara només el rector")	Ajuntament
Sant Privat de Bas	2	pagesos	-
Sant Sadurní	1	propietaris	Rector-alcalde
Sant Tomàs de Fluvià	1	rector	-
Sous	2	"colonos"	-
La Tallada	1	rector (obrer principal)	
Torroella de Fluvià	2	regidors sortints	
Tossa	3	-	Ajuntament
Ullastret	-		Ajuntament-rector
Vallcanera	-	-	Rector
Vallòbrega	1	"de las demás responsabilidad y confianza pública"	
Vilacolum	2	regidors sortints	
Viladesens	-	"sujetos de probidad"	
Vilafant	2	ex-alcalde i ex-regidor major ("des de temps immemorial")	
Vilajuïga	2	-	Ajuntament
Vilanova de La Muga	2	-	Ajuntament i "principales del pueblo"
Vilasacra	-	-	Rector
Vilatenim	2	-	Rector
Vilert	2	Alcalde i el "qui li toca dels grans grans propietaris"	
Vulpellac	2	"elegidos entre los vecinos mas visibles" (costum "immemorial")	

MANLLEUS DE LES UNIVERSITATS ALS BÈNS DE LES OBRERIES I BACINS
PARROQUIALS DEL BISBAT DE GIRONA (1661-1662)

Font: A.D.G., P 102 (Visita Pastoral)

<u>any</u>	<u>parròquia</u>	<u>manlleu</u>	<u>deutor</u>	<u>mandata</u>
1661	Corçà	1 bordó; 2 canelobres 64 ll., 16 s.	consellers	restitució i censal
1661	Palafrugell	454 ll., 29 s.	jurats	rest.4 a. s. debitori
1661	Ullastret	2 canelobres plata	jurats	restitució s. debitori
1661	Madremanya	2 bordons; 22 ll.	jurats i univ.	restitució s. debitori
1661	S.Mari Vell	9 dobles i 1 ral de 8 8 dobles - 1 ral de 2	universitat	rest. 2 a.
1661	Castell de Vall d'Aro	78 ll., 9 d.	jurats	restitució i talls
1661	Valmanya	s.especificar	universitat	restitució

1661	S.Feliu Buixalleu	6 ll.	universitat	talla
1661	Llanars	48 ll, 2s, 8d.	universitat	arrendament taverna i tall
1661	Vilallonga	17 ll., 15 s.	cònsuls	restitució
1662	Vilert	diners i ciris	batlle i jurats	rest.
1662	Espinavessa	8 ll.	jurats	restitució
1662	Crespià	llàntia plata	jurats	restitució
1662	Terrades	64 ll	jurats	restitució
1661	Porqueres	2 ciris (venuts per 22 ll)	universitat	restitució
1661	S.Vicenç Camos	80 ll	universitat	restitució
1661	Sta.Llogaia Terri	50 ll (de cera i diners).	universitat	restitució

MANLLEUS DE LES UNIVERSITATS ALS BANS DE LES OBRERIES I BACINS
PARROQUIALS (1716-1719; 1736-1740). QUINZE EXEMPLES.

Font: A.D.G., P 113; P 123.

<u>parròquia</u>	<u>manlleu</u>	<u>mandat</u>
(any de la constatació episcopal i referència documental)		
Gasarans (1716, P 113, f.22v).	Durant els anys 1694-1697 la universitat es valgué dels diners de l'obreria per a fer front als seus deutes.	es mana als jurats i particulars del consell els tornin o signin obligació a favor de de l'obreria.
Tregurà (1717, P 113, f.6r)	14,5 dobles que es traqueren del bací de l'obra "per subvenció del poble".	que els cònsols i el consell els tornin abans de 3 mesos, sots pena de 50 ll.
Llanars (1717, P113, f.10v-12v)	Josep Surribas, pagès i Josep Cansidias, moliner deuen 8 ll. a l'obra que prengueren quan eren cònsols per a "socórrer a les necessitats del poble". I Josep Surifiach i Companys deuen 4 dobles de quan eren cònsols.	que es retornin
La Tallada (1717, P 113, f.69v)	els cònsols deuen 24,5 dobles a l'obreria.	es dóna 2 mesos per a tornar-les o que venguin un censal de dita quantitat, "ben entes que los que se obligaran sien personas que pogan assegurar dit censal".
S. Esteva de Llèmana (1717, P113, f. 177r-176v)	el comú manllerà 10 Q de blat.	es dóna 2 mesos per a restituir-les, sots pena de 5 ll.
Cadaqués (1719, P113, f.218r.)	el comú deu diverses partides de diners a l'obreria i bacins.	que les retorni o signin obligació.

- S. Martí de Llàmana (1717, P113, f. 183r.) el comú i els jurats el 1711 prengueren dels bacins 112 ll., 18 s. per a subvenir les necessitats "que la urgència del temps los aportà". Es dona 4 mesos per a res tituir-les, sots pena de 25 ll. Es proposa fer una
- L'Armentera (1717, P113, f. 103r.) la universitat ha manllevat diners dels bacins. que els tornin o signin obligació del deute.
- Besalú (1717, P113, f. 128) els regidors manllevaren diners de la confraria de la Puríssima Sang de 10 ll. de béns propis "en temps que las tropas del Rey Christianissim tenian ocupat est pays". que els tornin en el plaç de 2 mesos, sots pena de
- Ordis (1718, P113, sense foliar) la Universitat deu 27 ll., 3s. a l'obra; 77 ll. al Roser; 27 ll. al Bací del Jovent; 17 ll., 14s. al Cistell del Roser i 7 ll, 35 r. a l'ad. del S. Cristo. que es retornin a l'obreria -a la qual el visitador transfereix a favor seu el deute, menys les 7 ll. i 35r. de l'ad. S. Cristo.
- Arbúcies (1736, P123, f. 10-11r.) fa molts anys els regidors "en haver de pagar quantitats crescudas a sa magestat", manllevaren una creu gran de plata i "una crescuda quantitat de diners" es dona un mes de plaç per a decidir fer talla o crear censal a favor de l'obreria.
- La Cellera (1736, P123, f. 59r.) el comú deu una quantitat crescuda a l'obra. que els retornin.
- Sta. Llogaia d'Algama (1740, P123, f. 284v-285r) El 1715 els regidors prengueren de l'obreria, 40 ll. de plata per córrer "als ahogos". es mana restituir-ho en 2 anys .Es proposa fer una talla de fruits.

OBRERS DE LA PARRÒQUIA DE SANT ESTEVE DE VILOBÍ D'ONYAR (1594-1665).

Font: A.P.V., *Llibre d'Obra 1514...*

Nom de l'obrer - categoria socio-professional - any d'elecció

MARTÍ HARTAU	pagès	1594
GARAU OLIVA	pagès	1595
JOAN PUIGBELL	sastre	1595, 1596
LLATZER ALRA	ciutadà honrat de B ^a	1596, 1598, 1604, 1605
JOAN CAPALER (àlies Janer)	pagès	1596, 1597
GARAU ROURA	pagès	1597, 1598, 1599, 1607, 1608
ANDREU BURGUÈS	ferrer	1599, 1600
CRISTÒFOL COBARSÍ	pagès	1601, 1602, 1614, 1615, 1624, 1625, 1633, 1634, 1635, 1639
FRANCESC SERRA	pagès	1602, 1603, 1611, 1612, 1618, 1619, 1623, 1624, 1630, 1631
DALMAU SELVA	pagès	1603, 1604, 1612, 1614, 1621, 1622
ROC PASTELL (àlies Bernadà)		1605, 1606
BALDIRI BORRELL		1606, 1607
JOAN TURO	sastre	1608, 1609, 1617, 1618
ROC CAVALLER		1610
SALVI GARROFA		1610, 1611
SALVI SELVA (de vall)	pagès-propietari	1613, 1625, 1626, 1654, 1658, 1663
JOAN COVARSI (àlies Rodó)		1615, 1616
PERE ALRA	pagès	1616, 1617, 1622, 1623, 1638, 1639, 1643, 1656, 1660
JAUME SICMASA	pagès	1619, 1620, 1631, 1632, 1643
SEBASTIA PIFARRER	pagès	1620, 1621, 1628, 1629
BENET OLIVERES (àlies Rodó)	pagès	1625, 1627
RAFAEL TURBANY	pagès	1627, 1628
ESTEVE VIVOLAS	pagès	1629, 1630, 1635, 1636, 1640, 1652

MIQUEL FERRER-PAGÈS pagès 1632, 1633, 1642, 1649, 1655, 1659

PAU HEREU 1634

SALVI VIVAS pagès 1636, 1637

BALDIRI PALAU sastre 1637, 1638, 1648, 1653, 1657, 1661, 1664

JOAN CAVALLER pagès 1640

JOAN PAU PASQUAL ciutadà honrat de B^a 1641, 1647

JAUME SELVA (De vall) pagès 1641, 1646, 1650

ANTONI VIADER (De Mont) pagès 1642

JOSEP HEREU ciutadà honrat de B^a 1644, 1652

JAUME FEIXAS 1644

MIQUEL BLANQUER pagès i joer del Castell 1645, 1651

CRISTÓFOL ARTAU pagès-propietari 1645, 1651, 1659, 1663

RAMON MASCARO 1646

JOAN RODOR pagès 1647, 1650, 1657

JOAN JANER pagès 1648

SALVI COVARSI ciutadà honrat de B^a 1649, 1653, 1662

JOAN VIVAS sastre 1654

JAUME FEIXAS menestral 1655

ESTEVE CAVALLER pagès -propietari 1656, 1660

FRANCESC GARRIGA masover 1658, 1664

JOAN VIADER pagès 1661

JAON BILLER pagès 1662

OBRERS DE LA PARRÒQUIA DE SANT ESTEVE DE VILOBÍ D'ONYAR (1710-1852).

Font: A.P.V., *Llibre d'Obra 1711...*

Nom de l'obrer - categoria socio-professional - any d'elecció

JAUME SELVA	pagès	1710	
JOAN AGUSTÍ	pagès	1710, 1720, 1733	
JOAN SALVI COMPTA	pagès-senyor	1711, 1714, 1722, 1731, 1735	
JOAN FIGUERAS	pagès	1711, 1715	
PERE GRUART	pagès	1712	
BALDIRI SUREDA	pagès	1712	
JOSEP BOADAS i FERRER	Masover del Castell	1713, 1727, 1734	
FELIU LLINAS	pagès	1713, 1727, 1740, 1743, 1749, 1753, 1764, 1769	
MIQUEL OLIVER	pagès	1714, 1719	
JOAN MALLORQUÍ	pagès	1715	
MONTSERRAT BRUGADA i SIGMASA	pagès	1716	
JOAN DUCH	pagès	1716, 1721	
ESTEVA COBARSÍ	pagès	1717, 1720, 1729	
JOSEP VIADER (De Mont)	pagès	1717, 1723, 1728, 1740	
JOSEP RODO	pagès	1718, 1734, 1739	
BALDIRI SUREDA	pagès	1718	
JOSEP COSTA	pagès	1719	
LLORENÇ HEREU	pagès	1721, 1724	
JOSEP OLIVER	pagès	1722, 1728, 1738, 1755	
MIQUEL ROURA	pagès-senyor	1723, 1731, 1735	
DALMAU PIFARRER	pagès-senyor	1724, 1732, 1737	
JOAN JANER	pagès	1725, 1736	

JOSEP SUREDA	masover del mas Vivolas	1725
BENET VELLS	pagès	1726
ANDREU FORTIA	pagès	1726
PERE LLINAS	pagès	1729
JAUME ARTAU i SICMASA	pagès	1730
JOSEP AGUSTÍ	bracer	1730
JOAN ROCA	pagès-senyor	1732, 1763
JOAN VIVES	sabater	1733
JOSEP FEXES	cirugià	1736
JOSEP COSTA	cirugià	1737, 1742, 1752, 1759, 1763
SALVI AGUSTÍ	pagès	1738, 1746, 1753,
JAUME DUCH 1771, 1772.	pagès-mestre de cases (1771)	1739, 1745,
JOSEP COMPTA	pagès	1741
BENET VILAR	ferrer	1741, 1743, 1745
PERE GENER	pagès	1742, 1749, 1752, 1757, 1767, 1773
JOSEP BOADA	pagès	1744
MIQUEL VINYES	sastre	1744
JAUME HEREU	pagès	1746, 1755
PAU RODO	pagès	1747
JOSEP OLIVER	pagès (masover del mas Alrà)	1747
PAU BOADA 1766	pagès-masover del Castell	1748, 1754,
PERE VIADER (De Mont)	pagès	1748, 1757, 1768
NARCÍS FERRER-PAGÈS	pagès	1750, 1756
NARCÍS VINYES	sastre	1750, 1762
JOSEP COBARSÍ	pagès-propietari	1751, 1762, 1768, 1783

JOAN VINYET	treballador	1751
JAUME GINESTA	pagès	1754, 1764
SALVI RECASENS	pagès-masover del mas Serra	1756, 1760, 1782
JAON ARTAU	pagès-propietari	1758, 1765, 1774
JAUME ARNAU	pagès	1758
JOAN MASGRAU		1759
JOSEP RECASENS	menestral	1760, 1765
LLORENS OLIVER	pagès	1761, 1770
JAUME MARQUÈS	menestral-mestre de cases (1767)	1761, 1767, 1778
FRANCESC BES		1766
JAUME BOSCH	menestral	1769
JAON MARTORELL	menestral	1770
JAUME ESTEVE CASALET	pagès	1771, 1772
RAMON RIBAS	mestre de cases	1773, 1783, 1798, 1799, 1800
MIQUEL MARTÍ	teixidor de lli	1774
FRANCESC DUCH	pagès	1775, 1785, 1786, 1787
JOAN HEREU	pagès	1776
MARIANO SALVA	menestral	1775, 1785, 1786, 1787
ESTEVE RIERA	menestral	1776
PERE LLINAS	pagès	1777
JOAN BARCELÓ	menestral-moliner	1777
DALMAU ROURA	pagès	1778
JOAN BOADA	pagès	1779
MATEU GENER	menestral-fuster	1779
FÈLIX GENER	pagès	1780, 1781, 1784, 1785, 1786, 1787, 1788, 1789, 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1797, 1798

JOSEP VIADER	pagès	1780, 1781
JOSEP RODÓ	pagès	1782, 1788, 1789, 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1797, 1803
LLORENS HEREU	pagès	1798, 1799, 1800, 1801, 1803, 1810, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815
JOSEP FRADERA	pagès	1802
PERE GENER	pagès	1804
SALVI LLORENS	ferrer	1804
JOSEP VIVAS	pagès	1810, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815
JOSEP VIADER	pagès	1816, 1817, 1818, 1819, 1820
PERE BARCELÓ	moliner	1816, 1817, 1818, 1819, 1820
JOSEP HEREU	pagès	1821, 1822, 1823
JOAN JUNY		1821, 1822, 1823
JOSEP COBARSÍ	pagès	1824, 1825, 1826, 1827, 1828
RAFEL MARTÍ	fuster	1824, 1825, 1826, 1827, 1828, 1851
JOAN FERRER-PAGÈS	pagès	1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843
JOAN ROCA	sastre	1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843
NARCÍS RODO	pagès	1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1851
JOAN HEREU	pagès	1844, 1845, 1846, 1847, 1848
ANTON COBARSÍ	pagès	1849, 1850
MIQUEL CASTELLA	ferrer	1849, 1850

(1).- Per una descripció de les funcions dels obrers vegeu els treballs d'Antoni Pladevall (1967: 136) i Joaquim M. Puigvert i Solà (1986: 96-97), així com el capítol I d'aquest treball. Sobre l'evolució dels mètodes electius d'obers parroquials a través del temps, la composició social de l'obreria i com reflecteix aquesta l'estructura social d'una parròquia, vegeu el cas de l'obreria de Santa Maria del Mar de Barcelona, estudiat per Lluís Daunís (1928).

(2).- Tot i que es tracta dels sistemes electius encara vigents el 1856, sovint es constata, a la font documental emprada, el seu caràcter "immemorial" que ens permet pensar que també es practicaven en el moment anterior a la Revolució Liberal (1833-37).

(3).- Reconstruïm el procés a partir de les dades que aporten Bartrina (1909) i Giol (1953) en les seves respectives monografies històriques sobre Calella. Sobre el decret del Bisbe de Girona Onofre Reart del 1615 que citarem empram la transcripció i traducció al castellà que en feu Eduardo Gonzalez Hurtebire publicada a l'apèndix I de la monografia de Bartrina (1909: 63-67).

(4).- De la presència del llibre d'obra de Calella a l'Arxiu Municipal de l'esmentada població, dec la informació a Xavier Soldevila i Temporal. Pel que fa a Olot, Antoni Mayans (1987: 228) esmenta la documentació de l'"Obra de Sant Esteve (llevadors, benefici de l'orgue, comptes, etc.)" custodiada a l'arxiu municipal de la capital de la Garrotxa.

(5).- A.D.G., P 102, f. 140v.

(6).- A.D.G., P 113, f.22v. A Tordera (1775), el visitador decretà similar mandat: "item que la nominación de obreros que hacen los regidores con independencia de los párrocos, la hagan saber a los mismos de palabra, o por escrito y que los que cumplan con su cargo dentro de un mes den sus cuentas a los nuevamente electos ante los párrocos de quienes han de ser firmadas" [A.D.G., P 136, p. 69].

(7).- TAVERNER, J.: Instrucció Pastoral (1725), p. 11.

(8).- A.D.G., P 123, f.100r.

(9).- A Riudellots de La Selva, per exemple, el 1763 els obrers i pabordes s'elegien per cooptació: "l'elecció d'obers y bassiners nous pertany als obrers y bassiners vells ab concurrència y aprobació del sacristà". [de la consuetud editada per Puigvert (1986: 219)].

(10).- A.D.G., P 123. f.38.

(11).- TAVERNER, J.: Instrucció Pastoral (1725), p. 36.

(12).- Consultat el manual de visites pastorals P 113 (A.D.G.), hem constatat mandats dirigits a que obrers i pabordes donessin comptes de la seva administració a Sant Martí Sapresa (1716, f.5r.), Galliners (1717, f.44v.), Torroella de Montgrí (1717, f.79r.), Ordis (1718, s.f.), Maçanet de Cabrenys (1718, f.50v.) i La Bajol (1718, s.f.).

(13).- A través del manual de visites pastorals P 113 (A.D.G.) hem comprovat que s'ordena mudar obrers i pabordes a Molló (1717, f.12v-15r.), Olot (1717, f.80r-100v), Argelaguer (1717, f.113r.), Besalú (1717, f. 121v-138r.) i Faràs (1717, f.138r.).

(14).- A la Instrucció Pastoral (1725) de Josep Taverner (p.38) es pot llegir: "En cada parròquia se farà un arxiu per posar lo reliquo de las administracions, en que hi haie calaixos per cada administració della, que deuben tenir pany y clau, que guardará cada administrador; y tots los dits calaixos deuen estar tancats ab un batiport gran, y fort, la clau del qual deu tenir lo Rector, a fi que no se puga posar, ni traurer diner, sens lo concurs del Rector, a fi que no se puga posar, ni traurer diner, sens lo concurs del Rector y obrer, y a est fi se tindrça en dit arxiu un llibre de comptes del Arxiu, que governará lo Rector, ahont se note lo dia, que entra lo diner de cada administració, y quant sen trau, a que sempre conste lo estat, que se troba cada administració". Als manuals de visites pastorals sis-centistes i set-centistes (A.D.G.) es poden trobar referències a la necessitat de disposar d'una caixa on dipositar els diners de les administracions: així s'observa en els casos de Perelada (P 103, 1667, f.191 r.), a les sufragànies de Sadernes (P 103, 1667, f.213v.), Sant Martí d'Arenys (P 103, 1667, f.3v.); i el 1717 a Batet, Sant Iscle de Colltort, Sant Miquel de Pineda, Sant Aniol, i La Bajol (1718) (P113).

(15).- Sobre els manlleus privats dels béns de les obreries n'han parlat, entre d'altres historiadors, Joan Bada (1970: 224-225) i Josep Fontana (1988: 37-38). En els manuals de visites pastorals consultats (A.D.G.) es poden trobar varis exemples, dels que nosaltres en seleccionem el següents: a Molló (1717, P 113, f.12v-15r.) el visitador constata que diversos ex-obrers devien diners de la seva administració: Pere Illa i Miquel Bayona (obrers 1713) devien 39 lliures, 19 sous; Ramon Bosset i Gabriel Sala (obrers 1714) devien 30 ll, 3 s., 4d.; Josep Pujals i Joan Domenja (obrers 1715) devien 52 ll., 6s., i Miquel Gaburnà i Eudald Rebat (obrers 1712), devien 4 dobles, de les que ja havien signat debitori; a tots ells es concedí un parell de mesos per a restituir els deutes amb l'amenaça d'imposició d'una pena de 25 lliures dels seus béns propis en subsidi d'excomunicació. A Vilajuïga (1740, P 123, f.385v.) el visitador constata que diferents particulars que havien estat administradors d'altars s'emportaren dels seus bacins diverses quantitats de diners, manant que en signessin debitori. A Pedret (1740, P 123, f.387v.) Francesc Visusà "y altres complices" manllevaren el blat de la caixa de l'obra després de morir el rector Francisco Sala,

obligant-los a restituir-lo sots pena de 10 lliures. A Rabós (1740, P 123, f. 397v.) alguns veïns havien pres alguna porció de calcs de l'església.

(16).- Josep M. Marquès (1978a,s.p.) ha explicat com a la parròquia de Vilobí d'Onyar durant la guerra del 1462 al 1472 els obrers varen fer vendre dos calces i una creu de plata, obtenint-ne 60 lliures, que es destinaren a pal·liar la fam dels vilatans; Joaquim Albareda, ha mostrat com al començament del 1641, a Manlleu, es requisaren el bacins de les confraries i pabordies de l'església per ajudar a l'anada d'homes a Barcelona, a la defensa de Montjuïc [citada per Núria Sales (1989a: 363)]; Pere Gifre (1987: 171) ha mostrat, així mateix, el recurs per part de la universitat de Torroella per a satisfer la "carta de pago" de 1.400 rals de vuit que assignà el regiment de Vallejo sobre la Universitat, durant la Guerra de Successió.

(17).- A.D.G., P 102, f. 224v.

(18).- A.D.G., P 102, f. 139v-140r. Sobre les conseqüències de les epidèmies en les finances municipals, si bé referents a un context urbà d'Antic Règim, David-Sven Reber ha dit: " Un corol·lari d'aquests efectes econòmics de la malaltia epidèmica era la incapacitat general de les ciutats de finançar llurs propis esforços defensius. Lluitar contra la malaltia no fou mai barat (...). Una conseqüència de gairebé totes les epidèmies sembla ser un increment de l'endeutament . Préstecs obligats, impostos especials sobre els rics i l'Església, la venda dels censos i altres mesures extraordinàries seran adoptades però amb èxit relatiu (...)" ["Les ciutats i les crisis a l'Espanya Moderna", Estudis d'Història Agrària, 5 (1985),p.107].

(19).- A.D.G., P 113, f. 22v.

(20).- A.D.G., P 113. f. 128.

(21).- A.D.G., P 113, f. 10-11r.

(22).- Vegeu Eva Serra (1988a: 340-341) i Jordi Vidal (1988).

(23).- A.D.G., P 102, f. 112 (Grions), f.114r. (Raminyó), f.213v. (Falgons), f.226 v. (Sant Andreu de Terri); P 103, f. 20 (Palafolls).

(24).- A.D.G., P 102,f. 221r.

(25).- Al 1661-62 es registren deutes de rendes a l'obreria a les parròquies de Llagostera, Martorell, Breda, Setcases, Capsec, Sant Martí de Tornadissa, Caixàs, Mieres, Sant Miquel de Campmajor, Borganyà, Miana, Sales i Albanyà (A.D.G., P 102) i en els anys 1667-68 a Usall, Sales, Cantallops, Canapost, Vilarnadal, Maçanet de La Selva, Llagostera i Caldes de Malavella (A.D.G., P 103). Sobre els processos oberts de capbreuació de les

rendes de les obreries vegeu els exemples que es descriuen al capítol I d'aquest treball (p. 262-263).

(26).- A.D.G., P 103, s.f. Similar mandata també es troba en el cas de Parlavà (1668) [A.D.G., P 103, f.339r.l.

(27).- A.D.G., P 103. f. 311v.

(28).- A.D.G., P 103, s.f.

(29).- A.D.G., P 113, s.f.

(30).- A.D.G., P 123, f. 41r.

(31).- A.D.G., P 123, f. 33r-35.

(32).- A.D.G., P 123, f. 226v.

(33).- TAVERNER, J.: Instrucció Pastoral (1725), p. 37.

(34).- TAVERNER, J.: Instrucció Pastoral (1725), pp. 37-38.

(35).- TAVERNER, J.: Instrucció Pastoral (1725), p. 38.

(36).- Així, per exemple, a Vilobí d'Onyar, el 1755, el Rector i els obrers de la parròquia es dirigiren al tribunal eclesiàstic de Girona per a resoldre el contenciós que tenia el rector amb el paborde del Santíssim, Josep Cardoneda, treballador, el qual volia que fos admés com a successor seu Josep Cornellà "subiecte que ademés de no tenir l'aprovació del Rector (...) ni ha poc temps que és domiciliat en aquest poble y per aquesta causa no pot encar a obtenir dit càrrech del Santíssim Sagrament, per ser aquest un dels principals de la Iglésia". El rector i obrers al·legaven que per admetre nou paborde era "laudable pràctica y antiquíssima consuetut" de la parròquia que "antes de acabar l'any de llur administració [els pabordes vells] se conferescan amb lo rector per allexir nous pabordres per l'any següent, de manera que faltant aquella circumstància la proposta o elecció se refuta per nula" [de la narració del contenciós present a l'A.P.V., Llibre de comptes del Rector, s.f.].

(37).- Vegeu Serra i Boldú (1925: 60).

(38).- MARQUÈS, J.M.: La parròquia de Borrassà, 1989, p. 17.

(39).- Sobre el pas de pagesos "grassos" a rendistes, a la regió de Girona, vegeu la tesi doctoral de Rosa Congost (1988), més d'un cop citada i la tesi de llicenciatura de Pere Gifre (1987). Sobre el caràcter lletrat de la pagesia benestant vegeu els comentaris que fa al respecte Zamora al llarg del seu viatge (Diario de los viajes hechos en Cataluña). Recentment, Josep Fontana ha comentat sobre el grau d'alfabetització de la societat catalana del segle XVIII, : "Si aquest és un país de paperassers i pledejadors, és clar que això exigeix la capacitat de llegir i

d'escriure , almenys per a assabentar-se del que diu un escrit i per a signar un document (...).En la mesura en què Catalunya era un país de propietaris, emfiteutes i particeps en grau divers en la propietat, era lògic que fos un país lletrat" (1988:100).

(40).- Fou primerament recollit per Tomàs Raguer (1923) i Salvador Vilarrasa en el seu article "Gotxaires i camillaires", Scriptorium.Revista Ripollesa, IV (abril 1923), p. 10. De nou, fou recollit per Vilarrasa [1975:166 (1ªed.:1925)], d'on procedeix la referència al càracter "immemorial" del sistema electiu descrit.

(41).- Els rectors de Vilafant i Vulpellac, el 1856, en els informes enviats a la cúria (A.D.G., Arreglo Parroquial, s.f.) descriuen com a "immemorials" la pràctica de ser obrers l'ex-alcalde i ex-regidor major i d'elegir-los "entre los vecinos más visibles", respectivament. Cal pensar que molts altres rectors varen descriure el costum establert a les seves parròquies a mitjan segle XIX, que, si més no ens informa qui eren els obrers en el moment anterior a la Revolució Liberal.

(42).- A la "Respuesta al interrogatorio del Sr. D. Francisco de Zamora por lo concerniente al corregimiento de Barcelona" es pot llegir: "en la iglesia tanto el día de la Fiesta Mayor como en los demás , hay un banco para el Baile y Regidores, y otro para los obreros y administradores. En algunos pueblos están estos bancos en el presbiterio , el del Baile y Regidores a la derecha, y a la izquierda el de los obreros; en otros sólo el de estos está a la derecha del presbiterio, y el del baile y regidores estça inmediato a las gradas de este" (Diario de los viajes hechos en Cataluña, p. 468). Sobre els balls de pabordes, vegeu les moltes referències que aporta Joan Amades (1982), de manera especial la descripció que fa del Ball del Ciri de Castellterçol (1982, vol.IV: 971-974) i el documentat treball de Joan Danés [1984 (1ª ed.:1935)], sobre el ball de pabordes de Sant Joan de les Abadesses. Balls que avui es qualifiquen ràpidament com a "populars", quan molts d'ells tenien un marcat càracter de classe.

(43).- CAMÓS, Narciso: Jardín de María..., p.158. A Cotlliure, segons una declaració de Joan Ramona , pescador, signada el 20-VII-1607, "en temps que la vila de Coplliura era de Espanya ha vist captar y tenir un bassí en la isglésia parrochial de la present vila dels pobres catius christians y que en dit temps, aquells que amenaren dit bassí eran franchs de allotjament de soldats" [de la transcripció feta per Brutails (1904: 340-341)].

V. RECTOR I COMUNITAT RURAL:
UN PROCÉS PARALLEL DE DIFERENCIACIÓ

V. I. LA IMATGE QUE TRANSMET LA HISTORIOGRAFIA

Al llarg del nostre treball han anat sortint referències a l'actuació dels rectors, com a intermediaris entre l'Església i la comunitat rural. Tanmateix, es fa ineludible, en un treball d'investigació sobre la parròquia rural, dedicar-los-hi un capítol específic. En primer lloc, cal plantejar-nos, ni que sigui de manera sintètica, la imatge que transmet de la baixa clerecia catalana la historiografia. Ens fixarem, bàsicament, en tres autors: Domínguez Ortiz, J.H. Elliott i Gaspar Feliu. Segons Domínguez Ortiz, el clergat català del segle XVII, es caracteritzaria pel seu arcaïsme i "poc sanejament moral" : "las costumbres del clero catalán seguían impregnadas de la violencia que era entonces característica de la vida en el Principado. Fue preciso reiterar las órdenes prohibiendo a los clérigos el porte de armas de fuego, la colusión con bandoleros, y el obispo de Gerona no tenía poco trabajo en entender por comisión delegada de la Santa Sede de los delitos atroces que cometían" (1). Per la seva banda, Elliott (1966), tot reconeixent la mancança d'un estudi "del clericat català i dels ordes religiosos en els segles XVI i XVII" [ELLIOTT, 1989:557 (1966)] - mancança que en bona part encara s'ha de subsanar- , dibuixa així al rector de parròquia coetani a la Revolta catalana del 1640 : "el capellà ordinari, de parròquia, separat per una gran distància de la jerarquia catalana, era el guia espiritual de la seva parròquia, l'amic íntim i el confident de les famílies locals, i el dipositari dels secrets dels pobles. Generalment era pobre. El

nivell de la seva instrucció i a vegades de la seva moralitat no era gaire alt" (ELLIOTT, 1989: 31). La caracterització que en fa Elliott és reproduïda, i de manera menys matisada, com si del segle XVII a les primeries del segle XIX res no hagués canviat, per Gaspar Feliu, quan es refereix al baix clergat del Trienni Liberal (1820-1823): "l'actuació parroquial era considerada només com a mal menor i restava a mans d'aquells qui per llurs coneixements intel·lectuals o llurs relacions familiars o personals no podien accedir a d'altres càrrecs; aquest clergat parroquial inculte, mal considerat i mal pagat, sovint tarat per la seva inclinació al vi, al joc o les dones, atenia més o menys bé les necessitats espirituals dels feligresos" (FELIU, 1972: 19-20).

A partir d'aquestes caracteritzacions sembla que el "rector model" programat a Trento (resident, instruït, còngruament dotat, pare dels pobres , lluny de tot negoci secular i diversió, i respectuós amb el celibat) era lluny d'aplicar-se en el cas català. Es fa difícil pensar, que de ser generalitzables per a la majoria del baix clergat català de l'època "moderna" i de la vigília de la Revolució Liberal les característiques dibuixades pels historiadors esmentats, aquest clergat desenvolupés tota una colla de funcions més àmplies dins la societat rural (impossibles o de difícil realització en el cas de ser minçament dotat o poc instruït) que contribuïssin a convertir-lo en un notable i autoritat local, amb ascendència damunt una comunitat rural socialment diferenciada; funcions que ajudarien a explicar més

el seu paper contrarevolucionari durant els aixecaments reialistes i el carlisme, que no pas els seus simples sermons o textos propagandístics antiliberals (2). Recerques recents de diversos historiadors, així com de les efectuades en aquest mateix treball, permeten començar a matisar i a rectificar les imatges historiogràfiques abans citades. Comprovem-ho.

V. II. UN CLERGAT VIOLENT ?

Hem vist com Domínguez Ortiz caracteritzava al clergat català sis-centista com a violent. Certament, el clergat català que va de la Revolta Catalana del 1640 a la Guerra de Successió finida el 1714 en bona part participa, de manera directa -armats- o indirecta -emprant les "armes" progandístiques de llur ofici: confessió, sermons (orals o impresos)- en els conflictes bèl·lics que tenen lloc en el Principat (3). Així mateix, alguns rectors havien esdevingut fautors de bandolers, malgrat les constitucions sinodals que ho prohibien (vegeu nota 1 d'aquest capítol) : Xavier Torres, en aquest sentit, entre les fautories de Serrallonga (1623-1634), ha identificat a varis rectors (1989: 60). El 1653 Joan d'Austria intentarà instrumentalitzar a favor de la monarquia els rectors (vegeu pàgina 100). Durant la Guerra de Successió, al Bisbat de Girona, segons d'edecte del bisbe filipista Miquel Joan de Taverner de l'11-IV-1714, alguns sacerdots "en lo temps desta guerra han anat armats de armas de foch ab los sometents, si bé alguns ab lo colorat pretext de confessar los que ne porian tenir necessitat.

y així han animt los paysans a palear contra las armas de son legítim Rey, y altres ab paraulas los han provocat a semblants accions"; alguns d'ells, constata el Bisbe, "olvidats de son caracter y de la obligació de llur estat, han arribat a pelear y disparar per sas pròpias mans", anunciant que els suspendrà la licència de dir missa, "perque recurrent després a nos pugan informar-nos de l'estat de la matèria y resoldrer lo més convenient" (4). S'obria, doncs, una etapa d'investigació i depuració entre el clergat gironí sobre les seves actuacions en la passada guerra. Disposem d'un testimoni literari d'un d'aquests rectors gironins que participaren activament en la guerra a favor de l'Arxiduc Carles: es tracta del "Rector de Garriguella" , poeta anònim, les poesies del qual foren publicades per Enric Claudi Girbal (1887a). Són els poemes d'un rector desenganyat i empresonat que demana clemència i perdó a les noves autoritats civils borbòniques (al comte de Fiennes, general i comendant de Girona) i a les eclesiàstiques (al bisbe i al vicari general Mayol), per les seves actuacions a favor de l'Arxiduc Carles. Com a auto-defensa el rector insistia que mai havia portat armes, "ni ganivet ni punyal, / ni pistolas ni escopeta / ha portat aquest poeta que fonch molt imperial" i que solsament havia compost poemes: "com paraulas he gastadas / en las cançons que he dictadas / per un senyor molt sagrat / que sens amor ha deixat als amichs en las pedradas"; el rector insistia que davant el desengany havia decidit retirar-se "y tant solament cuidar-me / de fer obras de curat" i viure a la muntanya com un penitent "que no sap si Fransa o Espanya / són a llevant o

ponent", essent fidel al nou règim borbònic : "del qui serà la Corona/seré sempre de bon grat/ que també so coronat,/ y la porto ben rodona:/ Fassa guerra Barcelona, [vers del que es deriva que el poema fou escrit abans de l'11 de setembre del 1714] tant com vulla si li plau,/ que jo desitjo la pau/ y no vull seguir la guerra,/ ni passar de serra en serra/ pus he vist girat lo dau". Poemes que reflecteixen indirectament, des del desencís, quin model de rector desitjava la monarquia absoluta - l'austríaca i la borbònica - i les altes jerarquies eclesiàstiques : uns rectors dòcils , limitats a les seves responsabilitats pastorals, i favorables al poder establert. En definitiva, un rector-funcionari, seguint el model de bisbe-funcionari, derivat del patronat reial. Les constitucions emanades del concili Provincial Tarraconense celebrat a Girona el 1717 són un programa clar en aquest sentit (vegeu les pàgines introductòries 101 i 102).

De la participació activa de rectors en guerres i revoltes no es deriva necessàriament, com sembla deduir-se de Domínguez Ortiz, que el clergat fos poc sanejat "moralment" (des de la perspectiva tridentina) i "arcaic" en els seus costums i comportaments. Tal vegada, s'hauria de contemplar el programa de la Contrareforma a la Catalunya del segle XVII, com un programa en marxa, no únicament de mans de la monarquia i del seu episcopat, sinò de canonges, frares de les noves ordres introduïdes de Trento ençà i rectors que si bé políticament estan al costat de les institucions catalanes el 1640, culturalment i

pastoral no estant tant lluny de la jerarquia episcopal com Elliott havia indicat (més endavant n'oferirem exemples) . Una determinada adscripció política del clergat (que s'ha d'explicar en connexió amb la societat i no al marge d'ella) no correspon, necessàriament, a una determinada posició pastoral i teològica "heterodoxa" a l'interior de l'Església. Per entendre'ns , en el 1640 , tan tridentí podia ser el frare agustí Gaspar Sala, autor de la Proclamación Católica -el qual defensa les institucions amb arguments plenament contrareformistes- , al servei de la revolta política de les institucions catalanes, com el bisbe de Girona Gregorio Parceró, partidari de Felip IV.

V.III. ORÍGEN GEOGRÀFIC I SOCIAL

Són pràcticament inexistents treballs que es refereixin específicament en la historiografia catalana al reclutament geogràfic i social del clergat. Recentment Joan Bada (1988:207) , ha presentat les primícies d'una seva recerca en curs, sobre l'origen dels clergues barcelonins en el període 1635-1717, podent identificar la professió o condició social dels pares de 257 clergues tonsurats durant aquell període a la diòcesi barcelonina (5):

<u>categoria socio-professional</u>	<u>nombre</u>
pagès	40
mercader	25
paraire	24

sastre	19
noble	15
notari	12
metge	10
donzell	9
argenter	8
teixidor	8
negociant	8
quirúrgic	6
ciutadà honrat	6
magnífic	5
droguer	4
ferrer	4
blanquer	4
farmacèutic	4
doctor en dret	3
mestre de cases	2
pescador	2
fuster	2
corredor d'orella	2
baster	2
pintor	1
seder	1
veler	1
forner	1
daguer	1
botiguer	1

candeler	1
sombrerer	1
hortolà	1
tintorer	1
moliner	1
abaxador	1
banover	1
velluter	1
boter	1
vidrier	1
arquitecte	1
llibreter	1
doctor de l'Audiència	1
cavaller	1

De les recerques de Joan Bada es deriva que el clergat - secular i regular- barceloní es reclutaria entre els grups socials benestants de la societat (les 8 professions o status més freqüents entre els pares dels clergues eren les de pagès, mercader, paraire, sastre, noble, notari, metge i donzell). Llorenç Ferrer, en la seva recerca sobre el Bages el segle XVIII, també arriba a similar conclusió, després d'analitzar acuradament un nombre considerable de casos: "en el segle XVIII , els fills segons que entren en religió [conclou Llorenç Ferrer] són fills de la petita noblesa, burgesia urbana o pagesia benestant de masos" (1987: 702). Corroboren aquestes recerques, així mateix, dades de caràcter qualitatiu sobre l'origen social d'alguns

rectors catalans sis-centistes i set-centistes amb obra publicada: Francesc Vicent Garcia, el famós rector de Vallfogona, era fill d'un passamaner de Tortosa i sa mare, Margarida Ferrandis, gaudia del tractament de "senyora" (6); Josep Ollastre, domer de Perelada el 1736 i autor de l'Exercici del Cristià i una Grammatica catalana, era fill d'un teixidor i nét d'un moliner, ambdós de la vila de Banyoles (7); Baldiri Reixac, autor de la Instrucció per a l'ensenyança de minyons (1749) i rector d'Ollers, era fill de Can Reixac de Bell-lloc d'Aro, família de pagesos hisendats, que fou la que finançà l'edició del llibre (8); Joan Calderó, reverend sagristà de Riudellots de La Selva i autor d'una acurada consuetat (1763) era fill d'un ciutadà honrat de la mateixa vila (9); Josep Ignasi Abad, rector de Bergús (Solsona), autor d'una Història dels sants martyrs Hermenter y Celdoni (1778) era membre d'una família benestant cardonina (10); Domènec Costa i Bofarull, autor de les Memorias de la ciudad de Solsona (1793) i rector de Castellnou de Seana, era fill d'un pagès de Solsona (11); Josep Baborés i Homs, rector i capitost del sometent de Gualba durant la Guerra del Francès i autor d'un Catecisme en vers (1819), era fill d'un pagès de Vallfogona del Ripollès (11bis); i Hermenter Martí, rector de Gurb, diputat a les Corts de Cadis i autor del Catecisme de les Festes (1818), era fill d'uns comerciants de Cardona (12). Certament, ens caldria una recerca seriada sobre l'origen geogràfic i social dels rectors catalans dels segles XVII i XVIII. Tanmateix, les recerques més exhaustives de Joan Bada i Llorenç Ferrer ; les de caràcter monogràfic, com les de Terradas

(1987) i Puigvert (1986); i les referències abans al·ludides permeten veure amb força claredat com bona part dels rectors catalans siscentistes i setcentistes es reclutaven en els grups socials benestants de la societat rural i actuaven en un radi geogràfic no pas massa lluny del seu lloc de naixement.

V. IV. DOTACIÓ ECONÒMICA

Tradicionalment s'ha dit que els beneficis amb cura d'ànimes eren molt poc dotats: per la seva escadussera participació en el delme i per llur escàs patrimoni immobiliari, pràcticament reduït a la casa de la rectoria i a l'hort. Recerques recents, de Josep M. Fradera [1983a (1978)] i Esteban Canales (1985), sobre la dotació del clergat parroquial a la vigília de la Revolució Liberal en el bisbat de Barcelona obliguen a matisar i rectificar aquesta opinió. I per la nostra banda, pel que fa al Bisbat de Girona, també ho hem pogut comprovar. Aquest és un aspecte d'especial importància, ja que, com ha dit Canales, precisar quins ingressos, amb la seva composició i distribució, tenia l'Església abans de la Revolució Liberal "permitiría aquilatar el grado de empobrecimiento a que se vio sujeta al término de la misma" i facilitaria "la comprensión de la incidencia de las diversas medidas liberales y de las reacciones eclesiásticas" (1985: 302). Per a reconstruir les rendes dels rectors gironins a la vigília de la Revolució Liberal, abans de l'abolició del delme el 1837, ens basarem, una vegada més en l'Arreglo Parroquial (1855-56), fixant-nos en les respostes que enviaren els rectors

al capítol IV, segona qüestió, de la circular tramesa pel vicari general a totes les parròquies: "cuanta era aproximadamente y en que consistía la dotación de cada uno de dichos obtentores antes de la supresión del diezmo (...) sin contar lo eventual, derechos de estola y pie de altar, misas, aniversarios, ni las demás cargas de fundaciones cumplideras en su parroquia, sufragáneas o dependencias". La font, doncs, ens permetrà saber, bàsicament, la dotació del clergat parroquial amb cura d'ànimes procedent de la seva participació en el delme i la primícia (13). No cal dir que ens servirà, únicament, per a aproximar-nos-hi, considerant l'elevat defreudament camperol del delme especialment d'ençà la Guerra del Francès, o el caràcter "aproximat" de les dades trameses pels rectors que, tal vegada, podien haver exagerat les xifres per a "demostrar empíricament" els seus greuges vers la nova dotació de l'Estat liberal, tal com veurem en el capítol següent (14). Hem seleccionat una mostra de 110 parròquies del Bisbat, que formaven part dels arxiprestats de d'Arenys de Mar, La Bisbal i Olot, segons la divisió territorial del 1851. En el cas d'existir més d'un rector en una mateixa parròquia (els domers), hem sumat les seves respectives dotacions, per tal de poder comparar les nostres dades amb les de Canales sobre el Bisbat de Barcelona elaborades en base a parròquies.

La dotació dels rectors gironins a la vigília de la Revolució Liberal.

dotació	Arenys	La Bisbal	Olot	totals	% (s/110p)
1650 r./3.000 r.	-	8	4	12	10.9

3000 r./4.400 r.	-	20	13	33	30
4.400r./6.000 r.	2	9	11	22	20
6.600r./8.800 r.	5	3	5	13	11.81
8.800r./15.000r.	6	6	10	22	20
+ de 15.000 r.	-	4	4	8	7,27
	—	—	—	—	—
Totals	13	50	47	110	100

Font: A.D.G., Arreglo Parroquial, s.f. (elaboració pròpia).

Comparant amb les dades de Canales (15), obtenim:

dotació	<u>Barcelona (210par.)</u>		<u>Girona (110par)</u>	
	<u>nº</u>	<u>%</u>	<u>nº</u>	<u>%</u>
1650r./3000r.	9	4,29	12	10,09
3000r./4.400r.	25	7,14	33	30
4400r./6600r.	20	9,52	22	20
6600r./8.800r.	37	17,62	13	11.81
8800r./15.000r.	77	36,67	22	20
+ de 15.000r.	52	24,76	8	7,27

Font: CANALES, 1985:308; A.D.G., Arreglo Parroquial, s.f.

Canales arriba a la conclusió que, en el Bisbat de Barcelona a la vigília de la Revolució Liberal, existia "un clero parroquial bien dotado en su conjunto", éssent el delme el component bàsic dels ingressos del rector (en un 77,84%), especialment si es compara amb les rendes dels rectors de la diòcesi de Toledo

(1985: 309); apreciació que ja fou afirmada per Francisco de Zamora pel que fa al Corregiment de Barcelona: "los curatos de las parroquias foráneas [deia el viatger] por lo general son bastante buenos y hay algunos como los de Castellbisbal, Cornellà, San Boy, el Prat y el Hospitalet que pasan de 2.000 libras y aún de 3.000 libras los dos últimos" (16). Les nostres dades sobre les dotacions dels rectors gironins, resulten inferiors a les de Barcelona; cal considerar, però, que en elles, a diferència de les dades de Canales, no hi anaven inclosos els drets d'estola. Amb tot, són xifres considerablement més altes que les que ofereix Higuera per la diòcesi de Toledo (17): el 59,08 % dels rectors gironins estaven dotats -recordem-ho: sense comptar els drets d'estola, el producte de les fundacions de misses i aniversaris, i el que obtenia del seu hort- amb més 4.400 rals i pràcticament cap d'ells tenia una dotació inferior a la còngrua sinodal, establerta d'ençà el sínode de Girona del 1824 a 150 lliures (18). Un testimoni de la benestança dels rectors gironins de l'Antic Règim, el constitueixen les cases de les rectories -la reparació de les quals era una càrrega que requeia damunt cada benefici curat- moltes d'elles profundament reformades al llarg del segle XVIII, esdevenint, en molts casos, l'edifici arquitectònicament més digne de moltes viles del Bisbat (19). Al llarg del nostre treball, així mateix, havíem indicat com alguns rectors quan calia emprendre una obra extraordinària en el temple parroquial feien un donatiu a l'obreria, sovint a tall de "capital inicial"; i Josep M. Marquès ha destacat entre les causes pies siscentistes i setcentistes de

capital més consistent les fundades per rectors (19bis); ambdues coses impensables en el cas d'existir uns rectors escassament retribuïts. Tant en el cas barceloní, com en el cas gironí, doncs, estem lluny dels "proletaris del delme" que descriu Albadalejo per Guipúscoa (20). Benestança generalitzada que no pressuposa que no existissin profundes diferències entre parròquies o l'existència de rectors molt poc dotats. Com l'economia de les obrieres, la dels rectors, també ofereix un mosaic molt divers: entre la rectoria de Fornells definida com "la pubilla del Bisbat" dotada abans de l'abolició del delme i les desamortitzacions, amb 18.837 rals, fruit de la primícia i d'algunes propietats, a la de Capsec que no arribava a la còngrua sinodal, hi havia una variada gamma de situacions (21). Diversitat que, juntament amb el paper desestabilitzador de la Guerra Gran i del Francès, la crisi agrària consegüent, la resistència camperola a pagar el delme abans de la seva abolició i la supressió de la meitat del delme durant el Trienni Liberal no ens han de privar de concloure que els rectors gironins de les darreries de l'Antic Règim, globalment, vivien en la benestança, o si més no en una situació econòmica força sanejada. Constatació que contribueix a explicar que ésser rector fos una sortida cobejable pels fills segons de les classes benestants de la regió gironina.

V. V. UN CLERGAT PARROQUIAL INSTRUÏT

L'altre imatge que cal revisar és la que presenta un clergat parroquial setcentista poc instruït i excessivament allunyat de les altes jerarquies. Rosa González (1984: 441) i Joan Bada ja havien destacat aquesta necessitat: "s'afirma a vegades [segons Badal amb excessiva lleugreresia que el nivell cultural del clergat era molt baix" (1986: 413). Aquesta visió la història general la podia haver començat a qüestionar amb la simple consulta del diccionari d'autors de Torres Amat i amb les observacions que féu el viatger Zamora a les darreries del segle XVIII, sobre els rectors que li actuaren d'informants. Per entendre'ns: Baldiri Reixac, tal vegada el rector més conegut del set-cents català, per la defensa que féu de l'ús de la llengua catalana a l'escola, no és un cas aïllat. I és que no hem pas d'esperar l'obertura del seminari conciliar de Girona el 1768, després de l'expulsió dels jesuïtes, per a creure que fins aleshores eren pràcticament inexistents els canals de formació del clergat: caldria ponderar la tasca desenvolupada anteriorment pels estudis generals suprimits per Felip Vè (22); per la nova Universitat de Cervera (23); per les precepturies a càrrec de rectors (24); i per les conferències eclesiàstiques o morals instaurades en el bisbat de Girona a partir del 1718. Per la nostra banda, i en primer lloc, analitzarem amb un xic de detall, l'organització i objectius d'aquestes conferències eclesiàstiques.

V.V.1. LES CONFERÈNCIES MORALES: UN CANAL DE FORMACIÓ PERMANENT DEL CLERGAT PARROQUIAL.

En el Concili Provincial celebrat a Girona el 1717, s'aprovà una constitució que establia la fundació de les conferències eclesiàstiques, que traduïda del llatí al català diu així: "Considerant que tots els preveres, rectors i confessors són obligats a cultivar amb diligència els estudis de lletres recomanats ardentment pels sants pares a fi que no caminin en les tenebres aquells que són anomenats per Déu com la llum del món i a fi que davant de tots els homes resplandeixi la seva disciplina. Així, doncs a fi de conservar i augmenatr en els rectors, confessors i altres preveres la pericia en teologia moral tot seguint les petiades dels sants pares, complint els decrets dels sagrats concilis, instituim, que tots els rectors i confessors en el lloc i dies a designar per arbitri dels ordinaris siguin obligats a reunir-se per discutir sobre casos de consciència, sots penes que decideixein els propis ordinarios. I els clergues i altres sacerdots seculars siguin exhortats i aconsellats a assistir a les dites conferències, en les quals s'hauran d'assenyalar uns dies especials per a discutir sobre les rúbriques dels breviaris i les cerimònies de la missa" (25).

Al Bisbat de Girona el bisbe Joan Miquel de Taverner les establia el 1718. Ja n'hem vist els seus aspectes d'organització territorial i el que suposaven de perfeccionament dels mètodes de control i subordinació del clergat parroquial. No es tractava pas, evidentment, d'una novetat dins el món eclesiàstic: s'havien practicat ja en els primers temps de l'Església i havien caigut en desús durant la baixa edat mitja; i fou

l'arquebisbe de Milà Carlo Borromeo (1560-1584) -cardenal que arribà a disposar d'un cos armat propi per a fer més fàcil la reforma disciplinar tridentina del clergat i dels laics- que les restaurà en el primer i segon concili provincial celebrat sota llur presidència; aquesta restauració aviat actuaria com a "model" dins Europa: en el regne de França ja es celebraven en algunes diòcesis a les darreries del segle XVI i eren ja pràctica consuetudinària al llarg dels segles XVII i XVIII (26). Bernad Plongerón les ha valorat com a institucions que contribuïen al "despotisme episcopal" en la mesura que els bisbes i el mateix Estat les preferien als sínodes diocesans, assemblees mirades amb recel pel seu caràcter consultiu i de presentació de greuges dels rectors als bisbes (27). Així, doncs, el Concili Provincial del 1717, les establia -caldría comprovar si s'establiren a la resta de diòcesis catalanes, com fou en el cas de Girona- (28), en el moment d'implantació del nou règim borbònic; això ens porta a plantejar la hipòtesi de valorar la seva implantació com la "importació" d'un model organitzatiu, de caràcter centralitzador i de formació del baix clergat, repotenciat a rel de la Contrareforma a Itàlia i a França, i introduït a casa nostra en una conjuntura política precisa (l'establiment del nou règim borbònic, després d'una guerra on part del baix clergat hi lluità en contra), davant la necessitat de disciplinar-lo i uniformitzar-lo.

Establertes per decret episcopal en el Bisbat de Girona el 1718, el 1721 foren aprovades i instituïdes en el Sínode diocesà

del 1721: "havent manifestat los parrochos [afirmava el bisbe Pere de Copons el 1727 comentant la constitució emanada del sínode del 1721] de aquest bisbat son gran zel en abraçar esta pràctica, consentint en que se fes una lley y constitució particular diocesana sobre ella" (29). Afirmació massa optimista, si considerem que al llarg de tot el segle XVIII, els mateixos bisbes constataren resistències a assistir a les conferències per part dels rectors (30). Val la pena, però, que ens aturem en el seu funcionament concret per a comprendre els seus objectius. A principis de cada mes i en funció de la divisió establerta del bisbat en conferències o "districtes", els rectors, així com els vicaris, confessors, beneficiats i estudiants de moral i els aspirants a ordenar-se, havien d'assistir al seu respectiu cap de conferència. Cadascuna d'elles tenia el seu respectiu president, de nomenament episcopal; eren rectors "de lo mas recomendables" (31), homes de confiança del bisbe i "caps de brot" del Bisbat. Si repassem la nòmina de presidents de conferències dels anys 1718, 1719 i 1722 (vegeu l'apèndix nº 20) ens adonem que la major part d'ells gaudien del títol de doctor; de les 46 conferències establertes el 1718, per exemple, 36 -un 79,56%- eren presidides per un rector amb aquesta titulació acadèmica (cal pensar que la majoria d'ells ho deuriem ser en teologia). Quan s'acostava l'acabament d'any, des de la cúria s'enviava a cada president de conferència els "assumptes" o qüestions que calia tractar al llarg de l'any [assumptes que el bisbe Bastero els formava, segons ell "según varias especies que se me iban ofreciendo de lo mismo que veia y observaba,

principalmente en el curso de mis visitas y comprendia podian servir en la práctica de mayor instrucción, utilidad y provecho" (32)]. A cada conferència calia resoldre un "cas de moral" , un altre referent a les obligacions dels rectors i sacerdots (referent a aspectes molt concrets com, per exemple, quin havia de ser el paper del rector en el finançament de reconstrucció d'esglésies o com podia fomentar la presència d'un mestre de minyons a la seva parròquia (32bis)] i , finalment, una altra sobre algun aspecte referent als rituals i rúbriques. Cadascun d'aquests assumptes, prèvia a la celebració de la conferència corresponent, havia de ser resolt per escrit per cada rector "en llengua llatina o catalana", fent-ne dues còpies, una per a ells i l'altra per a trametre al Bisbat (33). Una vegada reunits tots els rectors d'una conferència el seu president començava explicant una constitució sinodal, o un edicte episcopal o una butlla pontifícia, segons prescripció episcopal: d'eixa manera es pretenia "refrescar" mensualment el coneixement de la legislació canònica. Una vegada finalitzada aquesta explicació cada rector llegia les seves respostes als assumptes plantejats; després d'això, s'encetava el debat entre les opinions diverses, amb el ben entés, tal com recomanava l'edicte del 1718, "que tot sia ab gran modestia y urbanitat sens disputar, ni interromper-se los uns als altres" (34). Del debat n'havia de sorgir una resolució comuna sobre cadascuna de les tres qüestions plantejades. Un cop celebrades les conferències els seus presidents havien d'enviar al Director General de Conferències -al 1718, el Dr. Ferran Diern, vicari general- les respostes escrites de totes els

assistents, juntament amb les resolucions acordades "amb la explicació si ha estat ab uniformitat de veus, o bé a pluralitat, anyadint en est cas las diferents opinions que hi ha hagut y lo que ha prevauescut" (35). Un cop a la cúria centralitzades les respostes i els dictàmens, el bisbe prenia una resolució, o reflexió, sobre cadascun dels assumptes, que s'enviaven per a que fossin llegides a la conferència propera després de rebre'ls amb la finalitat, amb paraules del Bisbe Bastero:, "para que todos estén en la inteligencia de lo resuelto por el Prelado y se observe con uniformidad por toda la Diocesi" (36).

Amb aquestes conferències -definides en alguns casos com a "literaris exercicis" es pretenia fomentar l'estudi entre el clergat - per a respondre als assumptes calia consultar com més fonts i llibres millor: per això el bisbe Bastero en una instrucció pastoral del 1729, parlava de la necessitat de disposar d'una "buena libreria" a cada rectoria- amb responsabilitats pastorals, desterrant d'ells l'ociositat, "la peste de la vida clerical" (37), creant estímuls i emulació entre ells. En aquest sentit el bisbe Bastero prometia una bona promoció per aquells que destaquessin: "a todos los que concurriran y se distinguiran en este literario exercicio les asseguramos de la grande recomendación que se merecerán en nuestro aprecio, y que les distinguiremos entre los demás, assi en la collación de las órdenes, como respectivamente en la provisión de vacantes" (38). En el concursos-oposicions a les rectories, cal pensar renyides si considerem que hi havia

rectories força més ben dotades econòmicament que no pas d'altres, o que per llur nombre d'habitants podien oferir la possibilitat d'augmentar considerablement la dotació per via dels drets d'estola, es podia considerar, doncs, com a mèrit l'haver destacat en les conferències, de les que existien proves documentals a la cúria. De manera paral·lela a les conferències i al major rigor en les oposicions es deuria anar uniformitzant i augmentant la lectura entre els clergues gironins: el bisbe Bastero en la mandata que obligava a fer conferències setmanals a tots els clergues residents a Sant Critòfol de les Planes (1736), recomanava la lectura de Molina, fray Luís de Granada i els exercicis del pare Rodríguez (vegeu l'apèndix nº 21); i ell mateix informava a Roma en visita ad limina el 1741 que als futurs clergues es formaven a través dels exercicis de les conferències i se'ls examinava sobre les seves futures obligacions pastorals a partir del llibre del jesuïta Pauli Señeri El cura instruido; i de doctrina cristiana a partir del llibre del missioner d'Escornalbou Francesc Baucells La Font Mística, a més que llegien els llibres del pare Molina De sacerdotivus i De oratione (39). El mateix bisbe Baltasar Bastero redactà per a la formació dels seus rectors l'obra, en dos volums, El Párroco en su ministerio (1729, 1737). Tot plegat ens demostra com a redós de les conferències s'estimulava la formació permanent del clergat diocesà a través de la lectura: segons el mateix bisbe calia evitar que els clergues que havien estat hàbils en entrar a les rectories per concurs, després, per manca d'estudi, deixessin de ésser-ho: la "ciència", deia, no havia de

servir només per ascendir i assolir els beneficis curats, sinó per al bon regiment d'ells; calia estudiar contínuament, com feien els bons abogats i els metges, recomanava el bisbe als rectors. En el segle XVIII es deuria començar a aplicar, doncs, amb força velles disposicions sinodals cinc-centistes i sis-centistes que ja incidien sobre la qüestió (40). Ben mirat estem davant tot un programa (que seguia les directrius tridentines) que tenia la finalitat de "professionalitzar" la figura del rector, amb la finalitat de diferenciar-lo de la resta de la comunitat rural: "que sa vida no sia de homes, sinó de purs esperits; que no sian tinguts com a homens sinó com a Déus, de ahont degan los laics apendrer la més alta y sublime sabiduria", recomanava el 1726 el bisbe Josep Taverner als seus rectors (41).

Quedà tot aquest programa en pura teoria i especulació? No ho creiem pas. Existeixen suficients exemples arreu de Catalunya, com veurem tot seguit, que mostren l'existència d'un clergat parroquial instruït. Per la nostra banda, per exemple, hem pogut comprovar com la consuetud de Riudellots del 1763 redactada pel reverend Joan Calderó, conté semblances amb assumptes tractats en les conferències eclesiàstiques recollits i publicats pel bisbe Baltasar Bastero el 1751 (42). Certament que trobaríem casos que desmentirien l'afirmació de l'existència d'un clergat parroquial instruït; Recorden, tanmateix, que l'objectiu que ens hem proposat és ajudar a revisar unes imatges historiogràfiques sobre el baix clergat català derivades més dels estereotips que no pas de recerques sobre el tema. Observi's que parlem d'un clergat

instruït que no inclou pas a tot el clergat. Però els excessius esquemetismes i tòpics en història, sovint s'han de començar a desmuntar a base de noves peces; noves peces amb les que hem d'anar alerta si no volem ser víctimes del que pretenem criticar: el perill d'extrapolar excessivament a partir d'un nombre reduït de "casos".

V.2. ALGUNS EXEMPLES

Si es llegeix amb atenció el diccionari d'autors de Torres Amat s'observa presència a la Catalunya dels segles XVII i de manera especial del segle XVIII d'uns quans rectors instruïts i qualificats ; Zamora en el seu Diario qualifica a més d'un rector com a home "advertido y zeloso", "muy racional", "de mérito" i "instruido". Molts d'ells, com constata Torres Amat, o com s'observa a la contraportada de les seves obres, gaudien del títol de doctor en teologia i ocupaven llocs intermedis i de responsabilitat dins les estructures diocesanes, actuant de pont i enllaç entre els bisbes i la resta dels rectors, fent d'examinadors sinodals en els concursos a rectories o de visitadors generals. En general, homes de confiança dels bisbes, pastoralment i teològica ortodoxos, la qual cosa no vol pas dir que no fossin, des del punt de vista pastoral, actius, renovadors i reformistes -no pas, però, "jansenistes"- les seves obres majoritàriament escrites en llengua catalana, podien ser catecismes [Francesc Orriols (1710), Francesc Celma (1712) , Antoni Marsal (1727), Josep Ullastre (1740), Pere Salas (1754),

D.Collidelram (1756), Hermenter Martí (1818), Josep Baborés (1819)]; sermonaris [Josep Plens (1699), Josep Formiguera (1718), Narcís de Cilla (1823), Francesc Rey (s.d.)]; devocionaris i llibres de pietat [Montserrat Malloles (1632), Josep Llord (1693), Josep Jordana (1708), Anton Duque (1756), Ignasi Abad (1778)]; i llibres d'educació i ensenyament [Baldiri Reixac (1749), Josep Ullastre -Grammatica Catalana, 1743] (43). I tot just ara comencem a conèixer els nombrosos manuscrits guardats als arxius parroquials redactats per rectors -la majoria, inèdits- que palesen un considerable nivell d'instrucció i contribuïren, sens dubte, a fer realitat que malgrat la Reial Cèdula de Carles III del 1768, que obligava l'ús de la llengua castellana en l'ensenyament i a les cúries amb l'objectiu d'extendre "el idioma general de la Nación para su mayor armonía y enlace recíproco", la llengua catalana en el set-cents fos, tal com afirmà Josep Gudiol, "més viva que mai"; apreciació que les recerques de Sebastià Solé i Núria Sales han confirmat (43bis). A la vivesa del català del set-cents hi deuria contribuir no pas poc, doncs, tota una colla de rectors que, per imperatius de caràcter pastoral sobretot, havien augmentat considerablement el seu nivell d'instrucció. En aquest sentit, és important retenir el fet que fos el bisbe filipista de Girona Joan Miquel de Taverner que en el seu edicte sobre la creació de conferències eclesiàstiques el 1718, ordenés que les respostes als "assumptes" plantejats fossin escrites en "llengua llatina o catalana". No era una manera de fomentar l'ús escrit del català entre el clergat ? . És possible, doncs, que fos en el segle

XVIII -de manera paral·lela al seu augment d'instrucció- el moment de màxima utilització escrita de la llengua catalana entre el baix clergat assolit fins aleshores . Els arxius parroquials gironins ho semblen indicar: no tant per la persistència del català en els seus documents més burocràtics - els llibres sacramentals que no es castellanitzarien fins la constitució sinodal del bisbe Castaño del 1828- (44), sinó per la seva presència en documents com consuetes, llibres de notes i petites cròniques que palesen -més enllà de la seva estricta funcionalitat- per part dels rectors, uns hàbits d'escriptura en llengua catalana molt clars que pràcticament no desapareixerien mai del tot (45). Hàbits d'escriptura que a més de respondre a un progressiu augment d'instrucció, derivada d'una major lectura, eren resultat, així mateix, de la constant preocupació episcopal en què els rectors ordenessin els arxius parroquials, com a mecanisme de control de les rendes parroquials: "ordenam y manam que, en todas las rectorias se fassan arxius (declarava el bisbe Josep Taverner el 1725) (...) en los quals se tingan tots los actes, papers, llibres, memòrias, y otras cosas concernents a la renda de la Rectoria y cura de animas . y al govern y administració de la Iglesia" (46); preocupacions que queden a bastament demostrada al llarg dels mandats de les visites pastorals set-centistes (47). Possiblement, doncs, sigui aquesta pràctica arxivística, la que portà, o si més no contribuí, gradualment a alguns rectors a anar més enllà en els seus escrits, erigint-sesovint en veritables precursors dels cronistes i historiadors locals . I en molts casos ambdues tasques

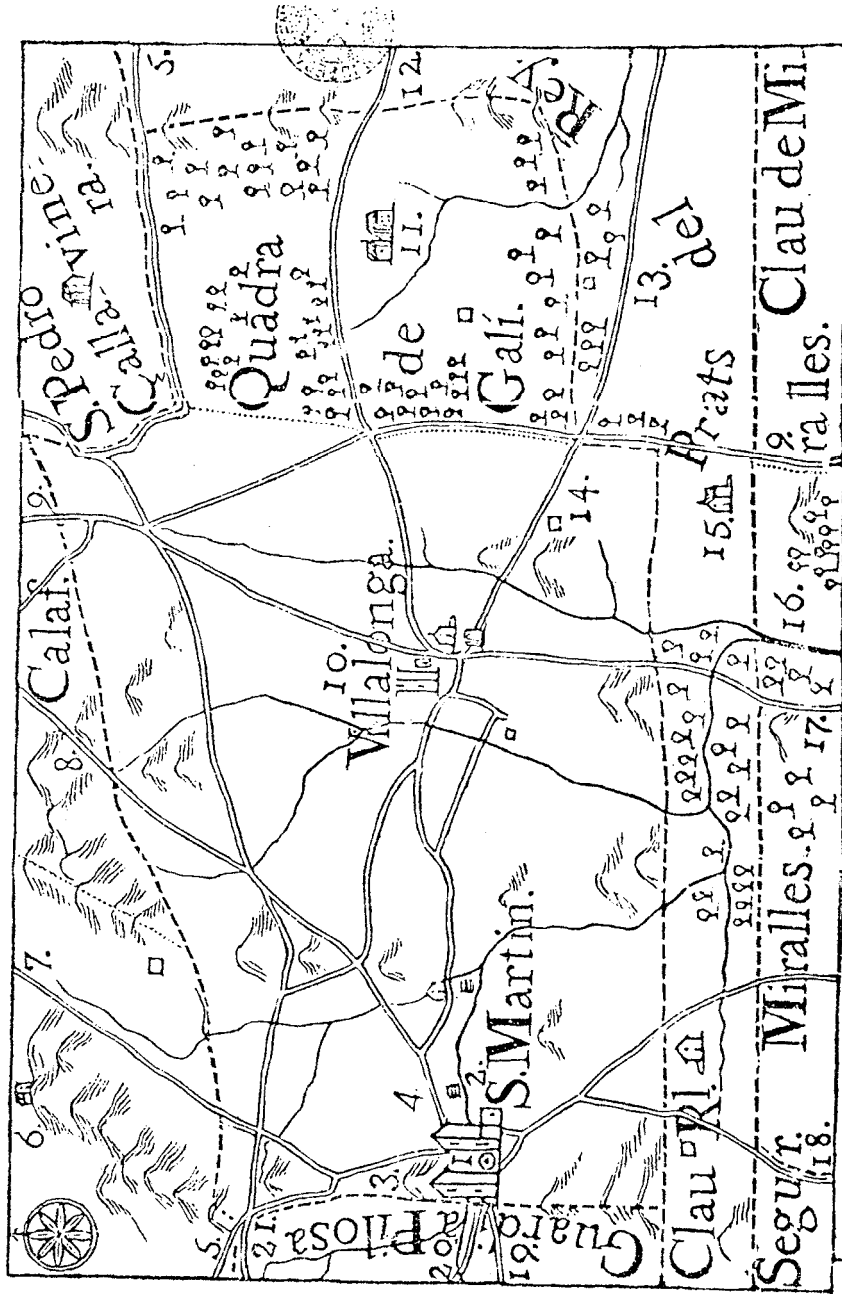
(l'administrativa -de control de rendes i "govern parroquial"- i la de "cronista" i "historiador") caminen paral·lelament i són de difícil destriar. A petita escala parroquial, com a l'arxiu capitular de la Catedral de Girona al llarg del segle XVIII, estudiat per Portella i Sanz (1985), també es portà a terme una reordenació documental per tal d'assegurar una millor percepció regular de les rendes.

Quins exemples podem aportar de rector de les darreries del set-cents que reuneixin aquestes condicions ? . Ramon Planes , per exemple, ha constatat com Ignasi Abab , rector de Bergús, del Bisbat de Solsona, el 1778 publicà una Història dels sants màrtirs Hermenter y Deldoni, dels quals se veneran las sagradas reliquias en la parroquial iglesia de Sant Miquel de la vila de cardona, on demostra conèixer la historiografia catalana a l'abast (Zurita, Pujades, Marca, Feliu) i haver consultat documentació de primera mà; recerca que no li venia de nou ja que a Bergús havia consultat i transcrit pergamins , "fent-ne ús [conclou Planes] per a recobrar antigues prestacions degudes al rector i oblidades o negligides per la resistència passiva de la pagesia" (PLANES, 1985:155). El mateix Zamora, afirma que el rector de Santa Cecília, al peu de la muntanya de Montserrat, l'havia informat de la història de llur parròquia: "el rector de esta pareroquia [afirma el viatger] nos ofreció una exacta relación de todo lo que hay en ella, como de su antigüedad, que ha descubierto con motivo del pleito que sigui con el monasterio de Montserrate, con cuya ocasión ha notado la equivocación que

padeció Marca en cuanto al año que se consagró esta iglesia"
 (48). Així, doncs, coneixement de les fonts documentals que podia derivar del propi interès per a conservar les rendes del seu curat o del fet de pledejar contra el domini senyorial d'un monestir (un exemple més del caràcter ambivalent de la figura del rector). Alguns d'aquests rectors havien arribat a destacar especialment en el domini de la història esdevinent uns bons informants (al costat de l'arxiver Pròsper de Bofarull, el monjo de Ripoll Roc Olzinella, els canonges Ripoll i Dorca, entre d'altres) per als autors de l'España Sagrada, iniciada per Flórez: aquests eren els casos d' Enric Mirambell, autor del que hom podria considerar la "primera" monografia d'història i geografia local feta per un eclesiàstic (de la que en reproduïm la portada), sobre sant Martí de Sesgleyoles, parròquia de la que n'era rector (1798); de Costa i Bofarull (49); d'Hermenter Martí (50); de Rocafort (51). Com va afirmar Jaume Collell referint-se al bisbat de Vic: "basta visitar algunos archivos , desde el copiosísimo de nuestro Cabildo Catedral , hasta los pequeños armarios de ciertas parroquias, para descubrir a primera vista que a últimos del siglo pasado y principios del actual, hubo en Vich una pléyade de eclesiásticos muy doctos, amantes de las antigüedades y muy dados al estudio de la historia diocesana. Los nombres de los Ripoll, Mirambell y Rocafort, que estaban en correspondencia con la Real Academia de la Historia , y en continúa relación con todos los sabios y eruditos de su tiempo"
 (52). Noms que faran d'enllaç amb el futur nucli vigatà d'eclesiàstics erudits de les darreries del segle XIX, en totes

unes altres condicions socio-polítiques i ideològiques. Per la nostra banda hem volgut destacar el paper que podien tenir les funcions d'arxiver del rector, en funció dels seus propis interessos i dels seus successors (rendes rectorals) o en relació als seus parroquians (plets contra un monestir) a l'hora de despertar el seu interès per la història. Hi havia en això algun comportament especial ? No ho creiem pas. Els mateixos pagesos benestants de la societat catalana, com afirmà Pierre Vilar, tenien "el seu arxiu, a vegades des de sis segles", garantia de la continuïtat del seu patrimoni familiar , i els agradava parlar del passat (1975, III: 561); o, fins i tot, el gran Caresmar, començà la seva recerca documental a Bellpuig de Les Avellanes , tal com posà de relleu Joan Mercader, tot cercant " en les velles escriptures motius per fer valer drets de propietat indiscutibles i prestacions en desús" d'aquell monestir decadent (1966: 11); segons Mercader aquella raó inicial i utilitària, tanmateix, podia haver estat "l'excusa perquè el deixessin fer els seus germans en religió". En qualsevol dels casos, fossin quins fossin els seus interessos i inquietuds, els rectors catalans del set-cents, com els pagesos benestants i els monjos erudits, eren, en general, gent lletrada. Una recerca sistemàtica a partir d'inventaris post mortem (que ens permetessin reconstruir les seves biblioteques) i testaments de rectors, ens ajudaria , tanmateix, a ponderar l'afirmació (52bis).

MAPA DE LA PARROQUIA DE S. MARTIN DE SEGLEYOLES,
 y sus contornos, en el Obispado de Vich, y Corregimiento de Cervera.

1. Cuarto de legua. 2.

MAPA

DE LA PARROQUIA

DE S. MARTIN
DE SEGLEYOLES,
 Y SUS CONTORNOS,

OBISPADO DE VICH,
 Y CORREGIMIENTO DE CERVERA
 COMPUESTO
 POR

D. FRANCISCO MIRAMBELL Y GIOL
 Presbítero y Rector de la
 misma, para guía de
 sus Feligreses.

IGUALADA:

Imprenta de Joaquín Abadal.

V.VI. EL RECTOR: MEDIADOR I ARBITRE DINS UNA COMUNITAT PAGESA SOCIALMENT DIFERENCIADA ?

"hay un hombre en cada parroquia que no sale de ella ni de día ni de noche, que no tiene en ella relaciones de parentesco, que está exento y aun inhibido de tomar parte en el gobierno civil, que por su carácter es superior a cuantos viven en ella, que por su posición es independiente de los bandos que se formen, que no muere nunca, porque en falleciendo el individuo hay otro al instante que le reemplaza en todas sus funciones y facultades"

(BALMES, J.: "Algunas reflexiones sobre la vida y la influencia de los párrocos rurales", Obras completas, IV, p. 353).

Hem vist com durant els segles XVII i XVIII els rectors catalans es reclutaven dins els grups socials benestants de la societat rural i de manera especial dins els cercles de la pagesia benestant. Els rectors, doncs, formaven part, en general, de la classe dominant de la societat rural catalana. Llorenç Ferrer ens estalvia ,gràcies a llur recerca sobre el Bages, de parlar dels lligams d'aquests rectors i beneficiats amb les seves famílies -que s'ha de contrastar, amb la imatge "metafísica" del rector rural que en féu Balmes-, especialment en el terreny de

les seves estratègies de reproducció econòmica i social (estalvis de dots, fundació de misses i aniversaris que suposava la redistribució de rendes en membres d'una mateixa família, fundació de causes pies a favor dels familiars, etc.). Nosaltres voldriem desplaçar el nostre punt d'observació cap a les relacions entre el rector i la comunitat pagesa des d'un enfoc més proper a la història social i política. LLegint els "manuale del bon rector" i diversos escrits episcopals hom se n'adona aviat que l'Església contrareformista tenia un projecte i una estratègia molt definida de com havia d'actuar el rector dins la comunitat rural, per tal d'assegurar el seu poder. És d'aquesta tradició, possiblement, que va veure Balmes quan escriu sobre els rectors rurals. Posem-ne exemples per a després fer-ne la valoració. Així, segons el bisbe de Girona, Josep Taverner (1725) (53), el rector en primer lloc havia de donar "bon exemple" i evitar sempre "tot motiu de parlar-se y murmurar-se d'ells"; observar les prescripcions sobre la seva cohabitació amb dones [les majordomes, no podien ser joves; havien de tenir més de 40 anys i ser de "bona fama" i a ser possible germanes seves a partir de 15 anys (54)]; anar vestit amb la corresponent sotana ; procurar "compondrer en quant puga, las disputas y discordias de sos parroquians"; fer almoines "segons las forças dels seu benefici, als pobres de la parroquia"; rependre els pecats i escàndols públics; ésser paternal i amic amb els feligresos, de tal manera "que encara los reprengue, queden contents de la reprehenció"; han de ser diligents en cobrar les seves rendes (primicia, menjars, confessions, censals de la

fundació de misses i aniversaris) tot i procurant que els parroquians "las paguen ab la menor incomoditat, que sia possible, sens atropellar-los, ni fer-los gastos, sino en cas de haver practicat tots los medis suaus y posibles, de modo, que tot lo món comprega, que quant lo rector arriba a fer gastos, es per haver aribat a la última extremitut, y no poder-de ja de altra manera cobrar". Certament que això és un "programa de govern" i no pas el dibuix d'una realitat. Però s'ha de tenir en compte en la mesura que ens ensenya les subtileses del "model" de rector pensat i planificat per les altes jerarquies, si no volem caure en la idealització que feren dels rectors rurals la literatura conservadora de tombants del vuit-cents (54bis). Segons aquest model, com havia d'actuar el rector davant una comunitat rural socialment diferenciada ? . El Bisbe Bastero (1751), per exemple, criticava el costum establert en algunes parròquies que les visites als malalts de les cases "principals" les feia el rector; mentres a les cases "mitjanes" anaven a càrrec del vicari: "debe el párroco portarse igual con todos en estas visitas de enfermos, visitando con la misma puntualidad, frecuencia y amor, a los pobres, que a los ricos, a los desvalidos, que a los poderosos. Es el parroco padre espiritual de todos los feligreses" (55). Els lligams entre els rics de la comunitat rural amb el rector eren evidents -i reforçats, generalment, per similar extracció social- el que es recomanava era que no fossin percebuts així pels pobres. Així, per exemple, el dominic gironí ex-claustrat Joan Planas (1862) , afirmava sense cap mena de matisacions : "si en todo tiempo ha

sido necesario que el párroco viva en buena inteligencia y armonia con las notabilidades del pueblo , lo es mucho mas en la época que atravesamos . en la que para cortar ciertos abusos y reprimir los escándolos , más sirve a veces una ligera indicación del alcalde o de algun propietario , que todos los esfuerzos y declamaciones del cura" (56). Sovint també es fa referència a la necessitat que el rector es situés per damunt de qualsevol bàndol i partit a l'interior de la seva parròquia: d'aquesta manera podia donar-se el cas que actués de mediador, quedant reforçada la seva autoritat: "en qualquiera ajuste que tratéis [afirmava Señeri, autor que llegien, segons hem vist els futurs clergues gironins a mitjan segle XVIII, per a passar les oposicions] es menester, sobre todo encarecimiento, querais ser mediadores, y medianeros, no hazeros parte. De otra manera, quien querrá estar al juicio de un peso , que no se conserva en equilibrio, más se inclina azia un lado ?" (57). S'haurà de convenir, doncs, que el model de rector que l'Església de la Contrareforma planificà pretenia ,sobretot, augmentar el seu poder damunt els seus feligresos. A partir d'aquesta constatació, doncs, caldria investigar el possible paper dels rectors dins aquestes comunitats rurals socialment diferenciades, com a àrbitres de conflictes i elements d'integració social a nivell local; arbitratge poc imparcial o "desinteressat" en la mesura que ajudava a augmentar el seu prestigi i autoritat i amb ell, el de l'Església. Per assolir aquest objectiu Trento incidí especialment en dues qüestions, com ja hem vist : limitar el patronatge laic damunt les rectories, obligant a la presentació

d'una terna de candidats al bisbe i intentar acabar amb l'absentisme dels rectors i el lloguer de la rectoria a sacerdots mercenaris, pràctica abundant durant la Baixa Edat Mitja. La residència, era sens dubte la primera condició i el primer pas per a fer realitat el projecte tridentí de rector. Al llarg del nostre treball ens hem esforçat en mostrar la gran diversitat de situacions que oferia el "mosaic parroquial gironí"; si iniciéssim una recerca per a comprovar la realitat d'aquest projecte teòric de rector possiblement localitzaríem exemples contraposats. De fet, ja n'hem constatat: el rector de Canet de Verges (1820), delmador universal de la seva parròquia ens apareixia frontalment enfrontat amb els seus parroquians; mentres d'altres trobaven motius d'aliança amb la comunitat rural -tot seguit en descriurem altres casos-. Alguns rectors setcentistes, però, s'hi deuriem aproximar-hi força. Així, per exemple, Baldiri Reixac, el rector d'Ollers. A més de pedagog i mestre, tal com ens l'han mostrat Salomò Marquès i Albert Rossich (1981), el seu testament i altres referències publicades per Josep Riera (1979:28-42), ens el presenten en la seva actuació de rector. Fill de pagesos hisendats de Bell-lloc d'Aro, com ja hem vist, procurà reinstaurar "velles prestacions i costums per tal que el rector tingués la còngrua suficient a Ollers" i les seves disposicions testamentàries (1781) semblen demostrar que havia interioritzat en força grau les funcions de rector dins una comunitat rural estratificada en classes: "que en lo die de mon enterro, y de las honras [deixà disposat] se convide a, un de todas las casas de Ollers, y del veynat de Espasens, tant si són

pobres com si són rics , tant si són masovers com si són propietaris, y que a tots sels donia refecció corporal , y en lo die de las honras lo pa vulgo dit de memòrias qual també vull se donia als servidors y servidoras"; no deixà cap llegat a la seva família, sí en canvi als seus antics criats, criades i mosso ("un pobre masover del mas Llobet"), i tota la resta (d'un capital total de 661 ll, 19 s. i 5 d.) per a despeses diverses [enterraments i funerals -amb àpat de carn, peix i xocolata-, reparació a la rectoria...]. Observi's que aquestes deixes, un exemple més de la situació benestant dels rectors gironins del set-cents, no són pas contradictòries amb el fet que mossèn Reixac hagués esmerçat esforços en recuperar velles prestacions dels seus parroquians caigudes en desús a favor del seu curat: possiblement només des d'una posició econòmica equilibradament folgada era possible portar a terme les funcions socials més àmplies que havia de desenvolupar un rector si volia esdevenir un "notable" local amb ascendència damunt els seus feligresos, més enllà de les seves funcions estrictament religioses. Vegem ara quines funcions més àmplies podien ser aquestes.

V.VI.1. EL RECTOR, "PARE DE LA REPÚBLICA"

Quan Baldiri Reixac publicà La Instrucció per la ensenyansa de minyons (1749) justificà la seva obra com a obligació derivada de la seva condició de "pare de la República", una de les obligacions dels quals era "procurar la bona educació dels minyons" : "per pares de República se comprenen en aquest discurs

[afirmava el rector d'Ollers] tots los superiors, tant los de la gerarquia eclesiástica, com los seculars, des del supremo fins al menor, porque tots estan obligats a mirar per lo bé públich tant espiritual com temporal, cada hu així com puga en aquell estat que está (58). Per aquests motius, continua Baldiri Reixac, "trobantme jo baix de esta obligació, per obtenir lo ofici parrocal, encara que sia lo més ífim e indigne de tots, he result, per cumpliment de ma obligació, compondrer la presen obra per la instrucció dels minyons de ma parròquia, y darla al públich porque així puga ser útil a tots los del Bisbat" (59). En aquest cas, doncs, la tasca de mestre i pedagog anava estretament imbricada a la de rector. Disposem d'exemples, així mateix, que ens permeten veure altres actuacions de rectors. Així, trobem rectors en projectes i realitzacions d'obres públiques: hem vist ja el cas del rector de Centelles, Damià Bolló amb el seu projecte -no realitzat- d'una nova catedral per a la ciutat de Vic (1632); Zamora quan atravessa el pont sobre el riu Ter a Roda, transcriu la següent inscripció gravada en una de les seves pedres: "fonch redificat per lo Dr. Jaume Marsal rector de Roda assistit de tot lo terme, y fabricat per mestre Josep Morató, ciutadà de Vich, 1648" (60); i el mateix Zamora anotà que la cèquia de Castellciutat s'havia construït a instàncies de l'"actual rector, ayuntamiento de bailes y regidores" (61). A Balsareny fou el seu rector Roque Garcia de la Enzina que el 1779 inicià la construcció d'un pont de sis arcs sobre el riu Llobregat, que es finalitzaria el 1797; pont que enginyà ell, fent-ne el plànol i costejà, ajudat dels seus parroquians (que

contribuïren amb 561 ll., 4 s. i prestacions personals, en les que tingueren "superabundante parte las doncellas y mugeres"). Segons l'Ajuntament de Balsareny aquella acció del rector era fruit "de su zelo pastoral y del espíritu patriótico y generoso que le es natural", davant els continuats ofegaments que patien persones i cavalleries al traspassar el riu i les impossibilitats financeres de la població (62). Alguns rectors també contribuïren a la introducció de noves tècniques de regatge o introduïren nous conreus: l'abans al·ludit rector de Balsareny, diu Zamora, "ha inventado una trompa para sacar agua de la acequia" (63). Aquest "invent" deuria resultar de gran profit per als seus parroquians: el 1787 la Junta de la Cèquia de Manresa obligà a tancar els forats que els balsarenys havien fet a la cèquia per a regar 72 horts del seu terme; l'esmentat rector, ens diu el seu biògraf (64) "al trobar-se amb aquella dificultat de regar l'hort del seu curat, va enginyar -essent-ne ell l'inventor o al menys l'introduïdor en aquesta comarca- el que se'n diu ara una trompa, ço és, un sifó -coneixeria ja molt bé la llei física, que és la base del funcionament de dit instrument" . Els seus feligresos aviat l'imitaren, per la qual cosa la Junta de la Cèquia citaren al seu rector a presentar-se davant la Reial Audiència de Barcelona "com a contrafactor de la Reial Pragmàtica i de l'ús exclusiu de la cèquia en favor de la ciutat de Manresa" . El plet durà quatre anys (1787-1791), sentenciant-se contra del rector; mentrestant dirigí una instància al comte de Floridablanca (1788) argumentant pel "costum immemorial" la justícia del seu dret i del dret dels seus feligresos a usar

l'aigua de la cèquia per a regar els seus horts, "porción principal del sustento de sus pobres feligreses". En aquella instància el rector precisava que si bé els títols o documents de Manresa únicament prohibien foradar i aportellar la cèquia per a regar els horts, no prohibien pas emprar una "sencilla cantimplora o chupon que yo he ideado para remediarlos en su necesidad". Es tractava, doncs, d'emprar una novetat tècnica que permetés regar els horts sense contravenir les prohibicions de la ciutat de Manresa. Paral·lelament al plet per la qüestió de la cèquia, l'esmentat rector interposà (1789-90) un plet contra el baró de Balsareny Josep de Martin i Tomàs Sala apotecari de la mateixa vila, en defensa dels drets que com a rector tenia d'anomenar els administradors de les confraries i exigir-los-hi els comptes. Retornem, tanmateix, als rectors "agraristes". El seu interès per l'agricultura deuria derivar, en part, de la preocupació per a la producció del seu hort i/o dels camps de les rectories: "todos los eclesiásticos tienen sus huertos [constata Zamora al passar per Solsona] y se les ve trabajar e ellos con mucha aplicación" (65), així com la possibilitat d'augmentar els seus beneficis, a través del delme i la primícia, a l'augmentar la producció o amb la introducció de nous cultius a les seves parròquies (66). Altres exemples a sumar al del rector de Balsareny serien els dels rectors Isidre Guiu i Enric Mirambell, l'autor de la petita monografia sobre Sant Martí de Sesgleyoles. Isidre Guiu, rector de Sant Pere de Vilamajor, segons Ernest Lluç, d'ençà el 1760 es preocuparia, en connexió amb els interessos dels grans propietaris i tractants de bestiar,

per a l'augment de la cria de bestiar i l'extensió del cultiu i filassa de cotó a Catalunya (1973: 94). Mirambell, rector de Prats de Lluçanès d'ençà el 1804, i membre de la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts de Barcelona, fou l'introduïdor en aquell poble, del conreu de les patates i de les llençadores, en una àrea d'important indústria dispersa (67). Aquests exemples, ens podem preguntar, ¿ són indicadors que el projecte teòric d'un Jovellanos Campomanes o de El Seminario de Agricultura y Artes dirigido a los párrocos (1797-1808), dirigits a convertir els rectors en una peça mediatra per a introduir millores en l'agricultura en alguns llocs fou més que un simple projecte (68); ¿ deriven d'aquests projectes o responen, com sembla més segur, a la pròpia dinàmica de creixement econòmic de la Catalunya del set-cents i a les característiques del seu baix clergat amb cura d'ànimes (extracció social benestant- beneficis amb cura d'ànimes ben dotats)? En qualsevol dels casos, ens han permès veure l'actuació d'alguns rectors més enllà de les seves funcions simplement religioses que, en definitiva, són una prova més com a la Catalunya de finals del set-cents, l'interès pel creixement econòmic era del tot compatible amb el manteniment de l'organització tradicional de la societat d'Antic Règim, en la que el rector, com a "pare de la República", hi tenia un lloc.

V.VI.2. EL RECTOR, MEDIADOR DE LA COMUNITAT RURAL AMB L'EXTERIOR

Hem vist com des del poder eclesiàstic es recomanava que els rectors davant els conflictes interns de la seva parròquia, no

prenguessin bàndol , com a garantia per a mantenir el seu poder. En tot cas, podien actuar d'"àrbitres". Ara bé, en realitat, sovintejaven les ocasions en què el rector capitanejava o s'aliava amb d'altres membres o instàncies de la comunitat rural per enfrontar-se amb l'exterior. Per la nostra banda, hem vist actuar els rectors de Vilobí d'Onyar (1789-1794) en un plet interposat conjuntament amb els obrers i regidors contra els delmadors -excepte el propi rector- de la parròquia, tots ells residents fora, a excepció d'un beneficiat amb el que els obrers i rectors mantenien una llarga tradició de litigis. També hem vist actuar, si bé individualment, al rector de Balsareny defensant, davant la ciutat de Manresa, el poder regar els horts de la seva parròquia amb l'aigua de la cèquia (1787-1791) i pledejant contra el baró de Balsareny i el seu apotecari (1789-1790) per acabar amb les seves velles prerrogatives sobre l'elecció d'administradors per a les confraries. Tanmateix, la bibliografia ens permet ampliar el nombre de casos. En el Maestrat, per exemple, el rector de Catí (1717-1771), el doctor Francesc Celma, tingué un destacat o continuat paper en diversos assumptes referents als interessos comunals, actuant com a síndic de la vila (els anys 1728, 1753-54, 1755-56 ,1759-60, 1762-63, 1766 davant toma mena de pretencions de la vila de Morella (litigis pels termes municipals i el dret d'herbatges) front a la de Catí; contenciosos que provenien d'ençà que Carles II concedís a Catí, el 1691, el privilegi de separació de la jurisdicció de Morella (SEGARRA,1947: 3 , 15-16). Elisa Badosa (1983) també ha descrit minuciosament la participació activa de

rectors en la lluita contra el domini jurisdiccional del monestir de Sant Benet de Bages a les darreries i primeries dels segles XVIII i XIX, respectivament.

(1).- Vegeu Domínguez Ortiz (1970:67), on esmenta la constitució sinodal gironina del 1605 que prohibia als eclesiàstics recollir a casa seva bandejats i processats. Una constitució sinodal anterior, també giro gironina del 1515 ja disposava "que no tinguin bàndol ni portin armes ofensives"; i una altra del 1600 "que no portin pedrenyals". Informacions tretes de l'A.D.G., T-127, f. 6r. i 23r.

(2).- Plantejament que adoptà Jaume Torras (1976: 19), tot citant el treball de Mitchell (1974).

(3).- Vegeu els treball d'Elliott (1989) i Alicia Marcet (1984). Recentment Joaquim Albareda ha publicat un treball específic sobre "L'actitud dels eclesiàstics catalans a la Guerra de Successió (1705-1714)", a l' Anuari de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània (1988).

(4).- Edicte del bisbe Josep de Taverner, Girona, 11-IV-1714.

(5).- Joan Bada ha treballat les fonts de l'Arxiu Diocesà de Barcelona. de les sèries Ordinatorum i Communium i reconeix les dificultats que ofereixen per esbrinar l'ofici dels pares dels clergues : del període 1635-1717, només 17 anys registren més d'un 20 % de casos que en facin referència. Per la nostra banda, vàrem consultar a l'A.D.G., la sèrie Ordres (T-300), i fou desestimada la font per no indicar la categoria socio-professional dels pares.

(6).- Dades tretes de ROSSICH, Albert: Francesc Vicent Garcia. Història i mite del Rector de Vallfogona, Barcelona: Edicions 62, 1987, p. 27.

(7).- Dades manllevades a l'estudi i edició crítica a cura de Montserrat Anguera del manuscrit de Josep Ullastra, Grammatica Catalana, Barcelona: Fundació Mediterrània, 1980, p. XVII.

(8).- Sobre el caràcter hisendat de la família Reixac de Belllloc d' Aro, consulteu la tesi de Rosa Congost (1988). La notícia del finançament de les Instruccions (404 lliures el 1750) per part del germà del rector d'Ollers, Guerau Reixac, procedeix del treball de S. Marquès (1981, nota 35, pp. XLII-XLIII) i Rossich.

(9).- Dades procedents de Joaquim M. Puigvert (1986: 58).

(10).- Segons Ramon Planes (1985: 153), Ignasi Abad era membre de la família cardonina Abad, "segons sembla d'origen aragonès" i emparantada amb els Thomasa, família de botiguers i notaris també de Cardona.

(11).- Dades procedents del treball biogràfic i de caràcter historiogràfic sobre Costa i Bafarull publicat per Miquel Galitó (1985: 15).

(12).- Vegeu la introducció feta per Salvador Bardulet a l'edició facsimil del Catecisme de les festes d'Hermenter Martí, publicada recentment per l'Arxiu, Biblioteca i Museu Episcopals de Vic, 1989, p. II.

(13).- Bàsicament la font esmenta la dotació provinent de delmes i primícies -si bé en poques ocasions es concreta el grau de participació-. També s'esmenten altres drets com carnelatges, confessions, menjars, etc. En molt pocs casos es fa referència a béns immobles.

(14).- Vegeu el capítol corresponent a la Revolució Liberal.

(15).- Esteban Canales (1985:307) ,ha mostrat que la procedència dels ingressos dels rectors barcelonins a la vigília de la Revolució Liberal un 2,61% corresponien a les finques; un 6,07 % als drets d'estola; un 77,84 % als delmes; i un 13,49 % a censos i censals.

(16).- ZAMORA, Francisco de: Diario de los viajes hechos en Cataluña, p.414.

(17).- Les dades que ofereix Higuera per Toledo (1814), citades per Canales (1985: 308) són sensiblement diferents a les de Girona: el 17,36 % dels rectors cobrarien entre 1650r./3.000r.; el 44,63% entre 3000r./4400r.; el 20,66 % entre 4.400r./6.600r.; el 5,79 entre 8.800r./ 15.000r; i el 2,48 % més de 15.000 r.

(18).- Resoluciones acordadas en el Sínodo..., Gerona: 1-V-1824.

(19).- Segons els capítols,6,7, i 8 del tit.5, llibre 3er. de les Sinodals del Bisbat de Girona, citades a Resoluciones acordadas en el Sínodo... del año 1820.

(20).- citat per Canales (1985:309).

(21).- A.D.G., Arreglo Parroquial, (ar. Girona i ar. Olot), s.f.

(22).- Sobre els estudis universitaris anteriors al 1714 vegeu la síntesi de Garcia Cárcel (1985,I: 433-451), on trobareu la bibliografia específica sobre el tema (notes 357 a 376,p.467).

(23).- Sobre els estudis de rectors a Cervera, vegeu les referències que aporta Ignasi Terradas (1987) sobre la família del Cavaller de Vidrà.

(24).- La única referència que disposem sobre les precepturies és que ha afirmat Modest Prats sobre la precepturia a càrrec de Baldiri Reixac: "Baldiri Reixac, com tants altres rectors de poble, tenia cura dels nois que es preparaven per al sacerdoci: es tracta de les preceptories que han durat fins als nostres dies. Ja he explicat en un altre lloc [es refereix al seu article a Els Marges (1976)] que a la Biblioteca del Seminari es conserva una mostra del treball que mossèn Baldiri Reixac posava

als seminaristes que ell ensenyava: un resum, naturalment en català, del Teatro crítico del pare Feijoo" (del pròleg de Modest Prats al treball de S.Marquès (1981: VII-VIII) i Rossich).

(25).- Constitutiones sacri concilli...anno domini MDDVII, Gerundae: N.Oliva, 1718.

(26).- Llegint el manual de les Conferences du diocese de Langres..., Lyon, 1763, vol I, pp.23-24. (aprovació:1683), custodiat als Arxius Departamentals de Perpinyà, es pot refer un xic la cronologia d'expansió de les conferències eclesiàstiques en el regne de França d'ençà que Carlo Borromeo les restablís a Milà: Rouen (1581), Rheims (1583), Aix (1585), Thoulouse (1590), Aquilée (1596), Malines (1607). Sobre les conferències de Carlo Borromeo, vegeu també , Baltasar BASTERO, Conferencias de la Diócesis de Gerona, 1751, 2 vols.

(27).- Vegeu Plongeron (1974:42-43).

(28).- A finals del segle XVII a la ciutat de Sant Sebastià ja es celebraven conferències eclesiàstiques [vegeu Tellechea (1972: 255 i 267).

(29).- resolució sinodal citada per TAVERNER, Josep: Edicte per las conferencias..., 15-VIII-1728.

(30).- Així es pot veure en diferents edictes de conferències morals: alguns assistents no entreguen el papers i d'altres no envien al seu president el motiu de la seva absència (30-IX-1719); es recorda als confessors l'obligació d'assistir-hi (edictes del 10-VIII-1722 i del 26-IX-1723); es constata que s'assisteix a les conferències per costum, sense esperit d'instruir-se (1-IX-1726); "y que aquellos, que todavia son tan cortos en sus papeles, se extiendan mas, a imitación de los otros; que todos los lleven tabajados para leerse, y entregarse en el mismo acto de la conferencia" (15-XI-1736); es constata que el bisbe Lorenzo Taranco presentà una queixa al sínode per no rebre els papers de les resolucions, pensant que era un oblit dels presidents però que a través de la visita que havia efectuat havia comprovat que era una "inacció comuna" i general de tot el clergat (2-XI-1753). Aquests edictes, s'han consultat a l'A. D. G.

(31).- BASTERO, B.: Conferencias, I (1751), p. 2.

(32).- BASTERO, B.: Conferencias, I (1751), p. 5.

(32bis).-

(33).- TAVERNER, J.: Edicte per las conferencias, 24-XI-1718, p. 7.

(34).- TAVERNER, J.: Edicte per las conferencias, 24-XI-1718, p. 7.

(35).- TAVERNER, J.: Edicte per las conferencias, 24-XI-1718, pp. 8-9.

- (36).- BASTERO, B.: Conferencias, I (1751), p. 5.
- (37).- Aquesta definició de l'ociositat procedeix de Conférences du diocese de Langres, 1763, p. 26.
- (38).- "a este fin dicen los eruditos que el párroco ha de tener una buena libreria. y que esta ha de ser la principal alaja u adorno de su casa" (BASTERO, B.: Carta circular, 9-III-1729, p. 11).
- (39).- De la visita Ad Limina del bisbe Bastero, del 31-IX-1741, transcrita per Josep M. Marquès (p. 54-55), consultada a l'A.D.G.
- (40).- BASTERO, B.: Carta circular, 9-III-1729, p. 10.
- (41).- Edicte del bisbe Josep Taverner de l' 1-IX-1726.
- (42).- Així, per exemple, Bastero a les seves Conferencias, I (1751), p. 178, considera útil dividir la cura d'ànimes en setmanes allà on existixi més d'un rector, "pues los que no estan de semana descansan sobre el cuidado de el que vela por ellos. y està como de centinela y guarda para quanto se ofrezca de su officio". El sagristà Joan Calderó quan descriu a la consuetud de Riudellots (1763), la pràctica de dividir-se per setmanes la cura d'ànimes entre el clergue sagristà i el domer, escriu de manera similar: "per lo que deu advertir lo setmaner que din d'aquella hora affins a l'una hora de l'altre disapta venider, va a càrrech seu en especial, tota las obligacions parrochals, descansant l'altre curat no setmaner sobre las espatlles de dit setmane (...) y creganme . no se oenediran may, de quedar-ne un de sentinella sempre" [de l'edició dce Puigvert (1986:185)].
- (43).- Per identificar els autors, les seves obres, títols i càrrecs, hem consultat Torres i Amat (1836), Aguiló (1923) i l'"Estadística testimonial de les impressions catalanes del catecisme editades en el segle XVIII" publicada per Bonet i Baltà (1984:121-129). Vegi's, també, les "fontes impreses" consultades (pp. 10-20). Els anys que s'esmenten entre parèntesi es refereixen a la primera edició de les seves obres. Per a les seves reedicions vegeu Aguiló (1923).
- (43bis).- GUDIOL, Josep: "contra la llengua catalana", Lectura Popular, 239, s.d.p. 381. Vegeu, també, Núria Sales (1984: 199-219) i Sebastià Solé: "La llengua dels documents notariais catalans en el període de la Decadència", Recerques, 12 (1982: 39-56). Sobre els diaris de clergues, es coneixen especialment els que fan referència a fets de guerra: vegeu, com a exemples, el publicat per Constans (1950) referent a la guerra de Successió; i el publicat per Miquel Furriols (1958-60), sobre el diari de mossèn Isidre Serrat (1796-1815). Sobre consuetes vegeu les publicades o estudiades per Font i Rius (1958), Pons i Guri (1960, 1961), Madurell (1966), Pladevall (1967) i Pons i Guri, Vives (1971-72), Puigvert (1986, 1987) i Ucero (1988).

(44).- Vegeu Joan Busquets, "Els llibres parroquials i la llengua catalana" (1975), p.7. La documentació dels arxius parroquials de caràcter intern, tanmateix continuà escrita majoritàriament en llengua catalana, fins ben entrat el segle XX: llibres d'obra, de confraries i administracions, notes personals dels rectors, consuetes, entre d'altres. Per una cronologia precisa del pas del català al castellà referent a la globalitat de la documentació parroquial es poden consultar els inventaris dels arxius parroquials de Vilobí d'Onyar (PUJOL, 1984-585) i Riudellots de La Selva (PUIGVERT, 1985), que precisen aquest aspecte.

(46).- TAVERNER, Josep: Instrucció Pastoral (1725), p.31.

(47).- En els manuals de visites pastorals sis-centistes i set-centistes són constants les referències dels visitadors que ordenen confeccionar capbreus de les rendes de les obrieres, llevadors, consuetes, llibres de fundacions de misses i aniversaris, llibres de pabordies, etc. Nosaltres hem consultat, a l'A.D.G., els manuals P 102, P 103, P 113 i P 123.

(48).- ZAMORA, Francisco de: Diario de los viajes hechos en Cataluña, p. 282.

(49).- Fou Manuel Risco, el continuador de l'obra del pare Florez a la España Sagrada que animà a Costa i Bafarull a escriure les seves Memòries sobre Solsona: "mucho falta para llegar a escribir la historia de Solsona según el orden que se observa en la España sagrada; y sería muy del caso que V. emprendiese esta obra..." [de la carta que envià Risco a Costa i Bafarull citada per Galitó (1989:16)].

(50).- "Emeterio Martí, Párroco de Gurb, sugeto bien conocido por su virtud y ciencia le comunicó noticias importantes" [del pròleg de La España Sagrada, vol 43, p. XVIII].

(51).- Vegeu la ressenya corresponent a la Gran Enciclopèdia Catalana.

(52).- Vegeu Collell (1891: XVI).

(52bis).- Sobre l'estudi de la cultura del clergat parroquial a partir de les seves biblioteques vegeu, com a model, el treball de Luciano Allegra (1978), referent a les biblioteques parroquials de l'arquebisbat de Torí, dels segles XVII i XVIII.

(53).- TAVERNER, Josep: Instrucció Pastoral (1725), p.111-112.

(54).- Informació procedent de les Visites Ad Limina transcrites de Josep M. Marquès.

(55).- Un exemple de la idealització del rector rural, com a àrbitre dels conflictes interns d'una comunitat rural, en una

obra literària la podeu llegir a Sang Nova de Marià Vayreda (nosaltres hem consultat l'edició del 1921).

(56).- PLANAS, Juan: Arte Pastoral, 1862, vol I, . p.11.

(57).- SEÑERI, Pablo: El cura instruido,1713,p. 93.

(58).- RECHAC, Baldiri: Instruccions per la ensenyansa de minyons,p.19 (d'una edició, sense datar, publicada a Barcelona a l'Estampa de Brusí).

(59).- íbid.

(60).- ZAMORA, Francisco de: Diario de los viajes hechos en Cataluña, p.65.

(61).- ZAMORA,F.: Diario...,p.120.

(62).- De la biografia de Roque Garcia de la Enzina feta per Anton Vila (1930: 32-35).

(63).- ZAMORA,F.: Diario...,p.109.

(64).- Anton Vila (1930:32-35).

(65).- ZAMORA,F.: Diario..., p. 142.

(66).- Vegeu Fernando Díez (1980:174-165) i el treball de Monique Dupouy (1983), on es parla de l'interès dels eclesiàstics per l'agricultura en funció d'augmentar les seves rendes i es donen exemples de les limitacions del seu paper innovador fruit de les resistències dels camperols a introduir nous cultius davant la pretenció dels rectors de delmar-los.

(67).- Sobre el rector Mirambell, les dades procedeixen de la monografia de Josep Valls (1912); Pau Vila (1962: 150), ja n'havia destacat el seu paper d'introducció de la patata, en un dels seus articles a La Publicitat (25-IX-1936).

(68).- JOVELLANOS: Informe de La Sociedad Económica...,p.166-167;CAMPOMANES, Discurso sobre la educación popular de los artesanos y de su fomento. Vegeu l'estudi de Díez (1980) sobre el "Seminario de Agricultura...". De la difusió del Discurso sobre el fomento de la industria popular (1774) entre els rectors vegeu l'exemple descrit per Ramon Planes (1985), referent al rector de Bergús (Ignasi Abad).